

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітнього ступеня «магістр»

на тему: **«ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У ГЛОБАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Мев-61

Спеціальності 292 “Міжнародні економічні відносини”
(шифр і назва)

Гринюк В.О.

(Прізвище та ініціали)

Керівник

Хривський Р.П.

(Прізвище та ініціали)

Рецензент:

Кучер Л.Ю.

(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ

Освітній ступінь «магістр»

Спеціальність 292 “Міжнародні економічні відносини”
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

к.е.н., доцент Линдюк А.О.
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)
« 17 » жовтня 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Гринюка Вадима Олександровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1

Керівник проекту (роботи) Хірівський Роман Петрович к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Т Затверджені наказом ЛНАУ від “27” жовтня 2023 р. № № 572/к-с

е 2. Строк подання студентом проекту (роботи) до “16” грудня 2023 року

м 3. Вихідні дані до проекту (роботи) спеціальна література, нормативно-правові акти, матеріали статистичних служб держав світу, офіційні публікації і періодичні щорічні звіти провідних міжнародних організацій (МВФ, Світовий Банк, ЄОТ, ЄБРР), а також НБУ і служби Державної статистики України.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Вступ. 1. Теоретико-методологічний аналіз глобалізаційної парадигми інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій. 1.1. Еволюція теорій та моделей міжнародного інвестування. 1.2. Комплексна характеристика інвестиційних стратегій транснаціональних корпорацій. 1.3. Міжнародне середовище розвитку транснаціональної інвестиційної діяльності. 2. Аналіз інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економічних процесів. 2.1. Аналіз масштабів і структурних трендів міжнародного інвестування транснаціональних корпорацій. 2.2. Дослідження регіональних аспектів здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями. 2.3. Систематизація та аналіз поведінкового компоненту у рамках формування конкурентних стратегій транснаціональних корпорацій в умовах сучасних глобалізаційних процесів. 3. Перспективи розвитку глобальної інвестиційної діяльності в контексті повоєнного відновлення економіки України. 3.1. Перспективні напрямки розвитку інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у глобальному масштабі. 3.2. Розвиток

інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у повоєнний період відновлення економіки України. 3.3. Вдосконалення механізму державного регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиці, рисунки

6. Дата видачі завдання “17” “10” 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту (роботи)
1.	Опрацювання виданого завдання. Збір та вивчення рекомендованої наукової та навчальної літератури, нормативно-правового забезпечення з обраної теми. Підготовка вибірки даних для написання кваліфікаційної роботи. Написання першого (теоретичного розділу роботи).	18.10.2022-22.02.2023 р.
2.	Опрацювання фінансової звітності об'єкту дослідження, офіційної статистичної інформації. Написання другого (аналітичного) розділу кваліфікаційної роботи.	23.02.2023-06.09.2023 р.
3.	Здійснення прогностичних розрахунків, розробка проектних рішень щодо покращення досліджуваного напрямку діяльності об'єкта кваліфікаційної роботи, відображення практичних рекомендацій, написання третього розділу роботи.	07.09.2023-22.11.2023 р.
4.	Оформлення кінцевого варіанту роботи, табличних та графічних матеріалів, представлення роботи керівнику та виправлення його зауважень.	23.11.2023-07.12.2023 р.
5.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи на рецензування). Здача роботи відповідальній особі для перевірки на плагіат. Виправлення недоліків після проходження перевірки, та (за умови негативного результату) повторна здача для перевірки на наявність плагіату.	08.12.2023-29.12.2023 р.
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи (наявність доповіді та презентаційного матеріалу) . Підготовка до захисту при екзаменаційній комісії. Захист	12.01.2024 р.

Студент

_____.
(підпис)

Гринюк В.О.

_____.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____.
(підпис)

Хірівський Р.П.

_____.
(прізвище та ініціали)

УДК 339.727.22.025.12:314

Кваліфікаційна робота: 98 сторінок текстової частини, 28 рисунків, 24 таблиці, 32 позиції літературних джерел.

Вдосконалення інвестиційної політики транснаціональних корпорацій у глобальному середовищі.

Гринюк В. О. – Кваліфікаційна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. - Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Кваліфікаційна робота розкриває актуальні аспекти здійснення інвестиційної політики транснаціональними корпораціями в умовах турбулентності глобального середовища.

У першому розділі досліджено генезис теорій і моделей міжнародного інвестування та інвестиційної поведінки ТНК, виявлено й охарактеризовано ключові особливості глобального середовища розвитку транснаціональної інвестиційної активності та сучасні умови і фактори мотивування інвестиційних дій транснаціональних корпорацій.

У другому розділі надано оцінку масштабів і структурних трендів інвестиційної політики ТНК, досліджено регіональні аспекти здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями. Охарактеризовано поведінковий компонент інвестиційних стратегій ТНК України в умовах військових дій.

У третьому розділі подано перспективні напрямки розвитку інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у глобальному масштабі. Наведено прогностичний економічний ефект від їх реалізації. На основі проведеного SWOT-аналізу інвестиційного клімату розвитку транснаціональних корпорацій в Україні запропоновано удосконалений механізм державного регулювання їх діяльності.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблені відповідні висновки та конкретні пропозиції.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню інвестиційної політики транснаціональних корпорацій у глобальному середовищі.

Проаналізовано ключові концепції міжнародного інвестування. Подано комплексну характеристику інвестиційних стратегій транснаціональних корпорацій. Продемонстровано варіативність процесів формування і трансформації інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій. Досліджено динаміку глобальних прямих іноземних інвестицій ТНК у розрізі секторів економіки. Проаналізовано регіональні аспекти здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями. Виявлено секторальні відмінності у процесі залучення інвестицій розвинених держав світу та держав, що розвиваються. На основі проведеного SWOT-аналізу інвестиційного клімату розвитку транснаціональних корпорацій в Україні розроблено та подано удосконалений механізм державного регулювання їх діяльності.

Ключові слова: SWOT-аналіз, ТНК, інвестиційна діяльність, корпорація.

Summary

The thesis is devoted to researching the investment policy of transnational corporations in a global environment.

The key concepts of international investment are analyzed. A comprehensive description of the investment strategies of transnational corporations is provided. The variability of the processes of formation and transformation of the investment behavior of transnational corporations is demonstrated. The dynamics of global direct foreign investments of TNCs in terms of sectors of the economy were studied. Regional aspects of investment activity by transnational corporations are analyzed. Sectoral differences in the process of attracting investments from developed countries and developing countries have been revealed. On the basis of the conducted SWOT analysis of the investment climate of the development of transnational corporations in Ukraine, an improved mechanism of state regulation of their activities was developed and presented.

Keywords: SWOT analysis, TNC, investment activity, corporation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	10
1.1. Еволюція теорій та моделей міжнародного інвестування.....	10
1.2. Комплексна характеристика інвестиційних стратегій транснаціональних корпорацій.....	18
1.3. Міжнародне середовище розвитку транснаціональної інвестиційної діяльності.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	34
2.1. Аналіз масштабів і структурних трендів міжнародного інвестування транснаціональних корпорацій.....	34
2.2. Дослідження регіональних аспектів здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями.....	45
2.3. Систематизація та аналіз поведінкового компоненту у рамках формування конкурентних стратегій транснаціональних корпорацій в умовах сучасних глобалізаційних процесів.....	60
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	69
3.1. Перспективні напрямки розвитку інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у глобальному масштабі.....	69
3.2. Розвиток інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у повоєнний період відновлення економіки України.....	77
3.3. Вдосконалення механізму державного регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.....	84
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах одним з ключових суб'єктів трансформації глобальної економіки є транснаціональні корпорації. Незважаючи на зростаючу турбулентність стану світового економічного простору, транснаціональні корпорації продовжують власну експансію, ключовим інструментом котрої є інвестиційна діяльність.

З метою охоплення провідних позицій на глобальних ринках товарів і послуг корпорації збільшують власний потенціал шляхом масштабування виробничих процесів і перерозподілу ризиків за рахунок політики інвестування.

На даний час, розвиток міжнародних економічних відносин зазнає визначального впливу ТНК як ключового суб'єкта їхнього функціонування. Корпорації є основними учасниками світогосподарських зв'язків, впливаючи на соціально-політичні процеси і формуючи основні світові тенденції.

Транснаціональні корпорації реалізують власні стратегічні цілі розвитку шляхом здійснення інвестицій в економіку інших держав. Завдяки здійсненню прямих іноземних інвестицій ТНК поширюють власний вплив на національні економіки, що зумовлює необхідність розробки приймаючими державами національної політики регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій на засадах реалізації національних інтересів.

Кризи, викликані пандемією COVID-19 та Російсько-Українською війною спричинили вагомий вплив на процес функціонування глобальної економіки, у котрому інвестиції займають ключове місце. Їхні наслідки і вплив на здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями мають далекосяжний характер. На даний час складно повністю визначити перелік та масштаб наслідків, нанесених вказаними кризами, що спричинено триваючою дією кризових явищ. Вони демонструють значну взаємопов'язаність міжнародних потоків товарів та

послуг.

Вагомий внесок у формування теоретико-методологічних засад реалізації інвестиційної політики транснаціональних корпорацій внесено низкою українських вчених: В. Є. Новицьким, О. В. Пащенко, Ю. О. Світличною, І. О. Давидовою, М. С. Луговою, Ю. А. Шевченко, Н. С. Сириченко, О. В. Федорчак, М. А. Дудченком, К. О. Хрімлі, А. В. Нікітіною, Л. М. Побоченко та Н. О. Ракітіною.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження глобальних трансформацій інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій під впливом турбулентного середовища, виявлення та узагальнення масштабів й наслідків їхньої інвестиційної діяльності, обґрунтування напрямків вдосконалення механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій.

Задля досягнення мети кваліфікаційної роботи передбачено розв'язання **наступних завдань**:

1. розкрити поняття, сутність і класифікацію міжнародних інвестицій;
2. проаналізувати генезис теорій та моделей міжнародної інвестиційної політики транснаціональних корпорацій;
3. розглянути моделі державної регуляторної політики відносно діяльності ТНК, враховуючи закордонний досвід;
4. дослідити модифікацію інвестиційної поведінки ТНК під впливом глобальної турбулентності навколишнього середовища;
5. провести аналіз регіональних особливостей інвестиційної діяльності ТНК у світі;
6. проаналізувати вплив пандемії COVID-19 та Російсько-Української війни на інвестиційну діяльність транснаціональних корпорацій;
7. оцінити сучасний стан і тенденції інвестиційної діяльності ТНК у межах національної економіки в контексті російської агресії.

Об'єктом дослідження є процес глобальних трансформацій міжнародної інвестиційної політики транснаціональних корпорацій.

Інформаційною базою дослідження слугували економічні і теоретичні дослідження фундаментальні праці провідних українських і закордонних вчених, закони та нормативно-правові акти, матеріали статистичних служб держав світу, офіційні публікації і періодичні щорічні звіти провідних міжнародних організацій (МВФ, Світовий Банк, СОТ, ЄБРР), а також НБУ і служби Державної статистики України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.

1.1. Еволюція теорій та моделей міжнародного інвестування.

Процеси глобальної економічної трансформації змінюють світове економічне середовище, котре стає каталізатором формування якісно нових параметрів щодо розвитку суб'єктів та об'єктів глобальних економічних відносин. За результатами аналізу останніх світових тенденцій і трендів, варто зазначити, що сфера міжнародних економічних відносин надзвичайно урізноманітнилась.

Це спровокувало бурхливий розвиток низки потужних гравців сфери міжнародного бізнесу, котрі у сучасній науковій літературі визначаються як “транснаціональна корпорація” (ТНК). Для них характерна стійка, непорушна конкурентоздатність в умовах стабільних кризових явищ у світовій економіці і глобальних цивілізаційних зрушень протягом останніх десятиліть.

Завдяки інтенсифікації процесів складних глобальних перетворень і подальшої інтернаціоналізації міжнародної торгівлі саме транснаціональні корпорації стали домінуючими фігурантами в міжнародних економічних відносинах, формуючи їхній перспективний ландшафт.

Первинною ланкою транснаціонального руху капіталу вважаються інвестиції, вивчення котрих у власних роботах здійснювала значна кількість науковців різних держав і організацій. Як демонструє дослідження ряду наукових джерел, першоджерелом визначення інвестицій є латинське слово “invest”, що перекладається як “вкладення грошей”. Зокрема, видатний французький економіст Франсуа Кене одним із перших подав характеристику інвестицій, стверджуючи, що вони є необхідними затратами для розрахунку вартості товарів та послуг. У власну чергу Адам Сміт, трактував інвестиції у якості процесу нагромадження капіталу, як наслідку

політики заощаджень [9].

Вважаємо найбільш влучним потяттям інвестицій, наведене трактування Лоуренсом Гітманом, котрий їх трактує у якості інструменту, у котрий можна вкладати усі типи власних ресурсів й таким чином одержувати прибуток [26].

Низкою українських вчених, зокрема Богданом Данилишиним, Наталією Іксаровою, Тетяною Кальченко, Іриною Каленюк, Олегом Мозговим, Тетяною Мусієць, Тетяною Ореховою та іншими здійснено низку досліджень інвестицій і їх різнорідної природи [16]. Так, у працях Лариси Руденко-Сударевої, Олега Мозгового поняття інвестицій переосмислюються згідно концепції “новітньої економіки” [17]. Тетяна Майорова характеризує інвестиції у контексті господарських операцій, котрі передбачають купівлю низки активів, серед котрих: основні фонди, нематеріальні активи, корпоративні права і цінні папери у обмін на кошти чи майно [31].

ЗУ “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 року надає розширене тлумачення поняттю “інвестиції”. Ними означено усі види майнових і інтелектуальних цінностей, котрі вкладаються у об’єкти підприємницької й інших видів діяльності, у результаті котрої формується прибуток (дохід) і/чи досягається соціальний й екологічний ефект [7].

Приймаючи консенсусне наукове розуміння, у подальших розділах роботи під поняттям інвестицій вважатимемо термінове (короткотермінове чи довготермінове) вкладення капіталу (фінансових ресурсів) й інших активів в різні сегменти суспільного життя, унаслідок чого кінцевим результатом діяльності є одержання доходу, значимих соціальних та екологічних результатів або досягнення лідерської позиції суб’єктом інвестиційної діяльності.

Сучасна еволюція світогосподарських зв’язків, суперечливість процесів глобалізацій і представлені в науковій літературі дослідження сутності поняття “інвестиції”, їхніх типів і видів надали змогу сформулювати і

постійно вдосконалювати не тільки класифікацію, але й критеріальні ознаки інвестицій за наступними параметрами:

1. величина;
2. терміни вкладення;
3. форма власності;
4. об'єкт вкладення;
5. ступінь ризику тощо.

Описуючи процес міжнародного інвестування, зацентруємо, що низка авторів визначають його у якості довгострокового переміщення капіталу у різних формах із одних держав у інші чи як сукупність практичних дій для реалізації інвестицій поза межі держави задля одержання доходу або досягнення соціальних ефектів [16].

Звернімо увагу, що процес міжнародного інвестування у сучасних умовах переважно набуває форму одного із пріоритетних напрямів функціонування транснаціональних корпорацій, стаючи домінуючим шляхом виходу на закордонний ринок. Низка досліджень науково-практичних проблем ведення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями здійснювались переважно у межах наступних теорій і концепцій:

1. теорії ринкової недосконалості;
2. еволюційної економічної теорії;
3. інституційної теорії;
4. теорії інтерналізації;
5. неокласичної теорії (табл. 1.1).

Дослідивши подані теорії відносно міжнародного інвестування можемо досягти висновку, що більшість науковців розглядає його сутність на усіх можливих рівнях: від мікрорівня до метарівня, у залежності від природи, інструментів, наслідків і характеристик. Важливим та перспективним вважаємо також аналіз суб'єктно-об'єктних диспозицій у міжнародному інвестуванні.

Таблиця 1.1 - Ключові концепції міжнародного інвестування.

Назва концепції	Ключові мотиви інвестування	Дослідники
Теорія ринкової недосконалості	Рішення корпорації із приводу інвестування поза межі держави обґрунтовують як стратегію капіталізації у певні можливості, котрі не поділяються із конкурентами у державі	Джоан Робінсон, Едвард Чемберлін
Неокласична економіка	Міжнародні інвестиції є фактором зростання добробуту не лише самих інвесторів, але і національної економіки загалом.	Леон Вальрас, Фрідріх фон Візер, Джон Кейнс
Теорія економічної еволюції	Суть теорії міжнародних інвестицій полягає у максимальному стимулюванні закордонних інвестицій у пріоритетні сфери економіки.	Евсі Домар, Джоан Робінсон, Елвін Хансен
Теорія участі в світових економічних й політичних процесах	Міжнародні інвестиції є послідовними діями суб'єктів у міжнародній економічній діяльності, себто суб'єктів реалізації сформованої глобальної стратегії управління активами.	Девід Перлмуттер, Лариса Руденко-Сударєва
Теорія транснаціоналізації	Внаслідок інтерналізації здійснюється розширення прямих операцій корпорацій під єдиним центральним керівництвом, котре супроводжується наявністю певних посередників.	Пітер Баклі, Марк Кассон, Роберт Кейвс
Теорія фінансової глобалістики	Еволюція міжнародного руху капіталу та основи його функціонування - транснаціонального капіталу, стрімке зростання й всеосяжний характер корпоративної діяльності стали базою розвитку процесів фінансової глобалізації. Внаслідок вказаного зростання стимулюється міграція й прискорений рух капіталу, котрий набув значної сили та став життєво необхідною ланкою функціонування господарства.	Іван Загоруйко, Зоряна Луцишин, Олег Мозговий, Лариса Руденко-Сударєва, Наталія Стукало,
Теорія інститутів	У світовому економічному просторі процес міжнародного інвестування містить, із одного боку - риси системності, а із іншого - є диверсифікованим, що знаходить відображення у різноманітті концепцій його здійснення.	Вернон Сміт, Джозеф Данінг, Чарльз Кіндленберг
Теорія т.зв. "нової економіки", фінансово-інвестиційного типу глобалізації	Міжнародну інвестиційну діяльність визначають як усю сукупність заходів її суб'єктів (інвесторів та учасників) відносно здійснення інвестицій закордон й іноземних інвестицій задля одержання доходу. Її суб'єктами вважаються фізичні особи, компанії, національні й міжнародні фінансові інститути, уряди держав, а об'єктами - уся сукупність фізичних і юридичних осіб, котрі сприяють реалізації інвестицій у якості виконавців замовлень чи доручень інвесторів.	Богдан Губський, Дмитро Лук'яненко, Олег Мозговий, Валерій Новицький, Євген Панченко

Варто зазначити, що вагому роль у дослідженні різноманіття означення об'єктів інвестування відіграли експерти ОЕСР, котрі класифікували їх у наступні моделі: канадська, французька, німецька, англійська, скандинавська, американська і китайська [22]. Їхні ключові порівняльні характеристики нами проаналізовано й представлено в таблиці 1.2.

Так, канадська модель регламентує наступні об'єкти інвестування:

1. підприємства;
2. акції й інші форми залучення до акціонерного капіталу господарств;
3. Купівля облігацій, боргових зобов'язань й інших боргових інструментів;
4. Видання кредиту господарчій структурі;
5. Видання позик;
6. Одержання частки у капіталі підприємства;
7. Наявність інтересів, котрі впливають із наявних зобов'язань капіталу (договорів різної природи; прав на інтелектуальну власність й на будь-які інші види матеріальних чи нематеріальних активів, рухомого чи нерухомого майна та пов'язаних із ними прав власності).

При розгляді французької, англійської і німецької моделей виявлено, що дані об'єкти практично не відрізняються, охоплюючи лише наступні:

1. купівлю рухомого і нерухомого майна,
2. купівлю акцій, будь-якого речового права (іпотеки, майнової застави та аналогічних прав),
3. Купівлю прав власності на гроші чи боргові зобов'язання, інтелектуальних, комерційних і промислових прав власності, заключення договору комерційної концесії, у т. ч. - концесії щодо пошуку, видобутку чи реалізації природних ресурсів.

В канадській моделі вказані об'єкти є певним чином розширеними та уточненими. Відповідно до американської моделі до переліку об'єктів інвестицій окрім вищевказаних також вносять й договори щодо

управління, виробництва, концесії, розподілу доходів й інших подібних видів договорів [23].

Таблиця 1.2 - Типові моделі визначення об'єкта інвестування.

Згідно класифікації ОЕСР		
Тип моделі / держави застосування	Об'єкти здійсненого інвестування	Особливості здійснення інвестування
Канадська модель інвестування (Канада)	підприємства; акціонерний капітал; облигації; кредити та позики; частка у капіталі; право на інвестування	формування бізнес-планів; вивчення законодавства держави; залучення експертів
Англійська модель інвестування (Сполучене Королівство та Індія)	акції і частки у акціонерному капіталі; договори концесії чи комерційні концесії згідно закону	аналіз, що відносити до кожної із груп; порівняння трактування у статтях законів учасників інвестиційної діяльності
Французька модель інвестування (Франція та Королівство Бельгія)	облигації і боргові зобов'язання; право на інвестування	розгляд характерних рис об'єктів здійснюваного інвестування; розмежування об'єктів інвестування
Китайська модель інвестування (Китайська Народна Республіка)	сфера технологій, результати інвестиційної діяльності, інновації та ноу-хау, елементи службової інформації	захист національного інвестора, виробників, повна присутність резидентів у проектах
Американська модель інвестування (США та Чилі)	угоди щодо управління, виробництва, розподілу доходів	у процесі підписання інвестиційних договорів зазначаються усі можливі розбіжності
Німецька модель інвестування (Німеччина, держави Центрально-Східної Європи)	кредит чи борг вважається інвестицією при умові, що він виконує функцію нормативного капіталу на території, де зареєстрована фінансова установа	необхідність залучення місцевих експертів-юристів
Скандинавська модель інвестування (Швеція, Норвегія)	частка у акціонерному капіталі, формування філії чи структурного підрозділу закордонної материнської компанії	реєстрація з дозволу урядів й Офісів із реєстрації (SCRO - Bolagsverket)

З позицій теорії руху капіталів ключовими суб'єктами у процесі здійснення міжнародного інвестування є реципієнти і донори. Вони перебувають у двосторонніх зв'язках, в результаті котрих відбувається

перерозподіл капіталу. Ключовим регулятором вказаних відносин переважно є законодавство обох країн-учасників інвестиційного процесу або ж міжнародні регулюючі акти (рис.1.1).

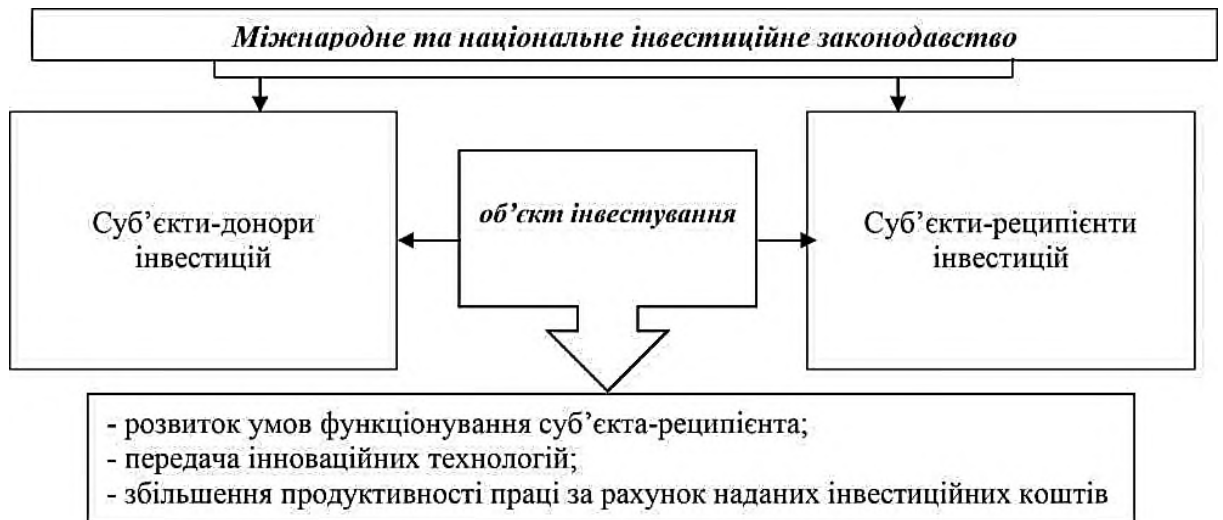

Рис.1.1 Взаємний зв'язок поміж суб'єктами міжнародного інвестування

Дослідження низки джерел демонструє, що ключовими суб'єктами міжнародного інвестування, котрі постійно нарощують обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у приймаючі держави є так звані транснаціональні корпорації (ТНК). У зв'язку із цим постає необхідність уточнення поняття вказаних суб'єктів інвестиційної діяльності. Визначенню поняття транснаціональних корпорацій присвячено праці значного числа дослідників із усіх регіонів світу, а також експертів провідних міжнародних організацій. Поміж ними триває перманентна дискусія відносно сутності транснаціональних корпорацій з погляду їх ідентифікації як корпорацій, багатонаціональних компаній або підприємств. Різноманітність дослідницьких поглядів і відсутність консенсусу у розумінні сутності корпорацій доводять результати проведеного нами узагальнення основних тлумачень вказаного феномену. Зокрема, М.Кассон розглядає транснаціональні корпорації як багатонаціональні компанії, котрі здійснюють виробництво на території більш ніж одної держави [21].

У той же час О.Рогачем ТНК трактуються у якості структур, що

поєднують риси і транснаціональної корпорації і багатонаціонального підприємства. Таким чином, автор рекомендує застосовувати термін “багатонаціональне підприємство” (БНП) замість ТНК. Згідно його визначення вказане підприємство провадить міжнародне виробництво на базі залучених прямих іноземних інвестицій (ПІІ) при цьому зберігаючи прямий контроль за власними закордонними філіями [16].

Хоча вказана точка зору підтверджена цілою низкою авторитетних публікацій, усе таки вважаємо її певним чином досить дискусійною.

У власну чергу, експертами ООН (у т.ч. - ЮНКТАД) транснаціональні корпорації розглядаються у якості фірм, котрі здійснюють міжнародну діяльність у межах двох чи більше держав, при цьому маючи один або декілька керівних центрів, що здійснюють керівництво власними підрозділами.

Згідно праць Лариси Руденко-Сударевої транснаціональні корпорації є групами компаній усіх форм власності, котрі наділені наступними характеристиками:

1. знаходяться й функціонують у різних державах;
2. керуються штаб-квартирою, котра розташована переважно у одній конкретній державі;
3. керовані загальною стратегією у рамках скоординованої політики;
4. здійснюють міжнародну діяльність у значних масштабах;
5. реалізують інтегровану бізнес-ідеологію, що полягає у синтезі філософії волонтаризму, прагматизму та лібералізму;
6. наділені уніфікованою корпоративною системою бухгалтерського обліку та звітності [17].

Саме ця дефініція, як, на нашу думку - найбільш вичерпна та комплексна, нами взята за основу у процесі подальшого вивчення інвестиційної поведінки цих суб'єктів міжнародного бізнесу.

1.2. Комплексна характеристика інвестиційних стратегій транснаціональних корпорацій.

Ключовими показниками, котрі характеризують рівень інтернаціоналізації окремо взятої транснаціональної корпорації є наступні індикатори:

1. розташування закордоном активів;
2. сукупний обсяг продажів;
3. чисельність іноземних працівників.

Вказані показники при дослідженні рівня інтернаціоналізації беруться за основу у процесі визначення індексу транснаціоналізації корпорації (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 - Ключові показники інтернаціоналізації провідних транснаціональних корпорацій протягом 2020-2022 років.

Показники	ТОП-100 ТНК світу					ТОП-100 ТНК із держав, котрі розвиваються		
	Рік							
	2020	2021	2020-2021 (темп росту,%)	2022	2021-2022 (темп росту,%)	2021	2022	Темп росту, %
Обсяг активів (млрд.дол.США)								
Закордонні	8016,0	8338,2	4,1	9005,5	8,1	1717,2	1887,2	9,9
Національні	4876,0	4895,8	0,5	5492,3	12,3	4290,9	4512,9	5,2
Сумарно	12892,1	13232,7	2,7	14496,2	9,7	6005,1	6398,5	6,5
Частка закордонних активів, %	63,5	64,4	0,9	63,1	-1,5	30,4	30,1	0,9
Обсяг продаж (млрд.дол.США)								
Іноземні	4802,0	4766,8	-0,9	5171,2	8,6	1735,9	1560,9	-10,1
Національні	2851,8	2738,2	-4,1	2794,3	2,2	1904,1	1966,2	3,3
Загалом	7653,1	7503,7	-2,1	7965,9	6,3	3639,2	3525,7	-3,1
Чисельність іноземних працівників (тис. осіб)								
Іноземні	9130,2	9536	4,5	9758,9	2,4	4004,3	4604,1	15,1
Національні	7141,4	6921,6	-3,2	6890,2	-0,5	7901,1	7435,2	-5,9
Загалом	16271,9	16456,2	1,2	16647,3	1,3	11904,9	12039,6	1,1

Детальний аналіз моделей інвестиційної поведінки понад п'ятидесяти транснаціональних корпорацій сприяв окресленню низки критеріальних індикаторів здійснення інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій:

1. шляхи досягнення глобального лідерства (стрімке зростання капіталізації й активів, у тому числі - й віртуальних);
2. напрямки позиціонування у глобальному просторі (шляхи виходу на міжнародний ринок, кількість держав присутності, індекс транснаціоналізації діяльності);
3. здійснення акценту на стратегії злиття чи поглинань (націленість на боротьбу за об'єкти інвестування усіма доступними способами);
4. рівень врахування інтересів суспільної думки (заходи для демонстрації суспільної корисності задля здобуття прихильності, психологічного впливу на споживачів)
5. обсяг сплачених податкових надходжень (можливість ухилення від сплати податків, заниження фінансових сум діяльності до оподаткування).

На основі поданих індикаторів дослідниками виокремлюються наступні основні типи інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій:

1. експансивна поведінка;
2. ліберальна поведінка;
3. консервативна поведінка;
4. змішана поведінка (табл. 1.4).

В процесі подальшого наукового дослідження еволюції інвестиційної поведінки, нами розкрито, що останніми десятиліттями утворились корпорації так званої “мондіальної доби”, котрі за рівнем власної експансивності перевершують усі попередні.

Найбільш яскравими представниками цього типу корпорацій вважаємо Uber Technologies Inc. та Airbnb (Сполучені Штати Америки), а також Alibaba Group (Китайська Народна Республіка).

Таблиця 1.4 - Типологія реалізації інвестиційної політики ТНК.

Тип інвестиційної поведінки ТНК	Мотивація інвестиційної поведінки	Характерні ознаки інвестиційної поведінки	Ключові критерії і приклади	
			Держави базування ТНК	
			розвинені	котрі розвиваються
Рейтинг капіталізації на 01.01.2023 року, згідно Fortune 500 (позиція)				
Супер експансивний	- швидке охоплення закордонних ринків; - одержання максимальних доходів; - мінімізація сплачених податків.	- конкування за інвестиційний об'єкт усіма можливими методами; - значна ринкова вартість.	Microsoft Corp. -61; Uber Incorp. - 2 (серед стартапів); Airbnb Inc.- 4 (серед стартапів); Alphabet Inc.- 39.	Alibaba ADR Group -183.
Експансивний	- одержання монопольного становища на ринку; - контроль у іноземній філії завдяки ребрендингу і трансформації національних підприємств.	- збільшення ринкової капіталізації при допомозі конкуренції; - елементи психологічного впливу на споживача; -поширення культурної матриці материнської корпорації.	Apple Incorp. - 12 ; Amazon Incorp. - 15; Meta platf. - 185; Netflix Inc. - 198; Johnson& Johnson -119; Exxon Mobil Group- 98; General Electric Inc.- 108.	Arcelor Mittal - 121; China Bank - 34; Xiaomi Corp- 469;
Ліберальний	-потреба у підтримці позитивного іміджу ТНК; - одержання частки у капіталі шляхом співпраці із місцевими структурами; - впровадження ринкових ідей.	- демократичність інвестиційних рішень; -відкритість дій менеджменту; - застосування принципу невтручання країни у розвиток корпорації (laissez-faire).	Honda Motor Co- 35; BMW - 56; IKEA Systems - 89.	Isuzu Motors Co - 350; Infosys Corp. - 21 Sun Pharma Industries - 56.
Консервативний	- розширення діяльності корпорації завдяки чесним методам господарської діяльності, максимальне покращення іміджу; - одержання стабільного доходу; - довготермінова діяльність.	- розвиток виробництва та накопичення капіталу у поєднанні із формуванням іміджу, сплатою податків; -обережне ведення бізнес-діяльності, острах перед новітніми методами керівництва; -додержання принципів "безперервного ведення" бізнес-діяльності.	Toyota Motor Co- 11; NTT - 65; Windvision 69; Agfa-Gevault Group - 80.	Tata Motor Group -275; HCL Technologies - 324; Gorenje Group - 455;
Змішаний	Модифікуються під особливості приймаючої держави.	Характерні усі вище подані ознаки у залежності від поточної ситуації.	Samsung Inc. - 16.	LATTAM Airlines Group - 189

Особливостями інвестиційної активності цих структур на наш погляд є:

1. максимально швидке охоплення закордонних ринків (у перспективі - континентальних та світового ринку);
2. стрімкий розвиток власної структури;
3. інноваційність реалізованих продуктів та надаваних послуг;
4. віртуальність капіталу корпорацій;
5. незначна частка фізичних активів;
6. упровадження новітніх бізнес-моделей, серед котрих - наявність інтернет-платформ безготівкового типу, дорожніх карт та рекомендаційних листів, миттєвих онлайн-транзакцій, інтерактивних карт і рейтингу водіїв, господарів житла і клієнтів.

Кожній характеристиці інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій є притаманними характерні мотиви й ознаки, котрі проявляються у процесі дослідження нами ТНК. Так, для суперекспансивної стратегії ключовими мотивами вважаємо: стрімке захоплення зарубіжних ринків; одержання максимальних прибутків; схильність до ухилення від сплати податків (завдяки використанню різнорідних методів зменшення фінансових сум, що оподатковуються).

Згідно даних статистичної бази Macrotrends, що наявні у відкритому доступі, обсяг ринкової капіталізації провідних корпорацій світу - т. зв. FAANG (Facebook, Amazon, Apple, Netflix та Google), котрі характеризуються яскраво вираженою поведінкою експансивного типу, протягом періоду 2018-2022 років продемонструвало різке збільшення, що відображено у табл. 1.5.

Зокрема, показники ринкової капіталізації компанії Meta у 2022 році відносно 2018 року зросли на понад 264,07 %, Google - на понад 188,11 %, Apple Co. - на понад 425,25 %, Amazon і Netflix - на понад 692,91 % і 641,87% відповідно. Окрім цього, поданий нами у таблиці 1.5 індекс транснаціоналізації наглядно демонструє значний темп зростання у

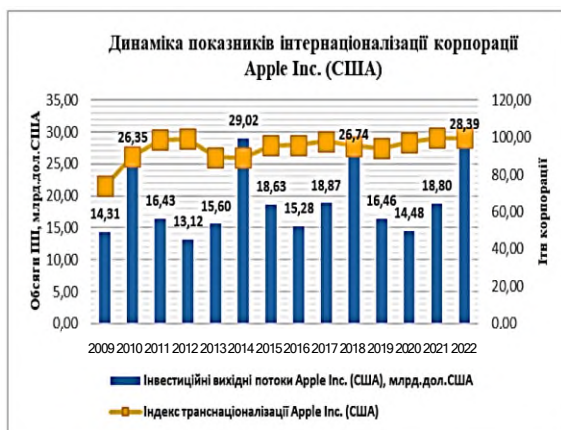
глобальному просторі масштабу інвестиційної діяльності наведеної групи компаній. Так, якщо у вказаний часовий проміжок, середнє значення приросту індексу ста провідних транснаціональних корпорацій світу складало менш ніж 2,2%, а для ТНК із менш розвинених держав навіть від'ємне значення (-3,1%), то темп росту індексу досліджуваних ТОП-5 корпорацій був значно оптимістичнішим - 5,4% у Meta, 6,2 % у Amazon Co. та 7,8 % в Apple.

Таблиця 1.5 - Показники ринкової капіталізації ТНК групи FAANG, млрд. дол. США

Компанія	Показник ринкової капіталізації станом на початок року, у млрд. дол. США					Ітн*		
	2019	2020	2021	2022	2023	Темп приросту 2019-2023, %	2023	Темп приросту Ітн 2019-2023, %
Meta inc.	325,91	343,01	460,61	595,63	828,03	254,05	63,85	5,41
Amazon.com	243,92	397,52	712,12	926,25	1690,15	692,93	60,44	6,22
Apple Inc,	498,53	603,62	894,34	1313,24	2070,54	415,24	49,02	7,84
Netflix Inc	36,32	62,54	123,74	142,73	233,01	641,85	51,41	2,11
Google LLC	570,45	614,66	893,25	943,02	1130,04	198,13	63,21	1,12

*Ітн - індекс транснаціоналізації

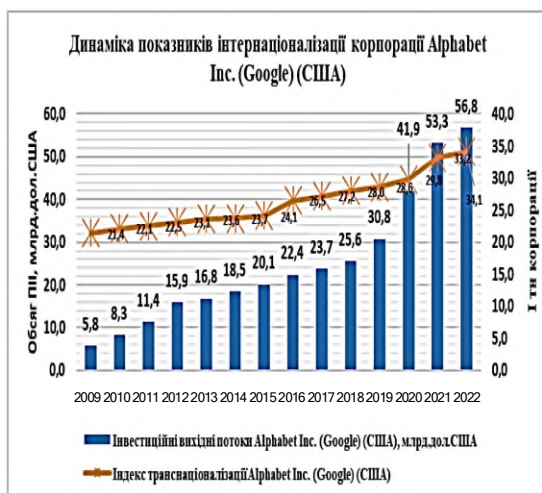
З метою додаткового емпіричного підтвердження експансивної сутності інвестиційної поведінки корпорацій групи FAANG нами проведено компаративний аналіз обсягу здійснених прямих іноземних інвестицій і динаміки зміни індексів транснаціоналізації досліджуваних корпорацій (рис.1.2). Вважаємо, що ТНК перебувають у стані постійного коригування власної інвестиційної поведінки із урахуванням динамічності зміни параметрів інвестиційної привабливості приймаючої держави і здійснюваних заходів нормативно-правової регуляції в глобальному середовищі. Саме наведеним чинником ми аргументуємо додаткове виокремлення нами низки інших специфічних виявів інвестиційної поведінки, у тому числі - елементів адаптивності, агресивності, толерантності й латентності.

а) Динаміка показників інтернаціоналізації корпорації Apple Inc. за період 2009-2022 рр.

б) Динаміка показників інтернаціоналізації корпорації Amazon.com (США) за період 2009-2022 рр.

в) Динаміка показників інтернаціоналізації корпорації Alphabet Inc. (США) за період 2009-2022 рр.

г) Динаміка показників інтернаціоналізації корпорації Facebook (США) за період 2009-2022 рр.

д) Динаміка показників інтернаціоналізації корпорації Netflix (США) за період 2009-2022 рр.

Рис.1.2 Компаративний аналіз обсягів інвестування і ступеню інтернаціоналізації найбільш експансивних ТНК [31].

Ще однією конотацією інвестиційної поведінки корпорацій, котра виявлена нами в процесі виконання дослідження, є необхідність взаємної толерантності донорів та реципієнтів інвестицій. Варто зауважити, що в

теорії сучасного наукового пізнання через багатоаспектність визначення “толерантність” присутні наступні підходи до його повного розуміння:

1. соціологічна точка зору (аналогічно - милостивості, делікатності, прихильності до іншого);
2. філософська точка зору (як необхідність постійно та з гідністю приймати речі чи події);
3. педагогічна точка зору (як необхідність взаємодіяти згідно засад згоди та порозуміння);
4. політична точка зору концентрує увагу на повазі щодо свобод іншої людини, плюралізму поглядів, думок та поведінки.

Виходячи із поданого, інвестиційну поведінку у рамках толерантності варто розглядати у якості невідкладного імперативу сучасності. Тож подання нами в роботі широкої палітри витоків трансформації інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій уможливило авторську графічну інтерпретацію вказаного процесу (рис.1.3).

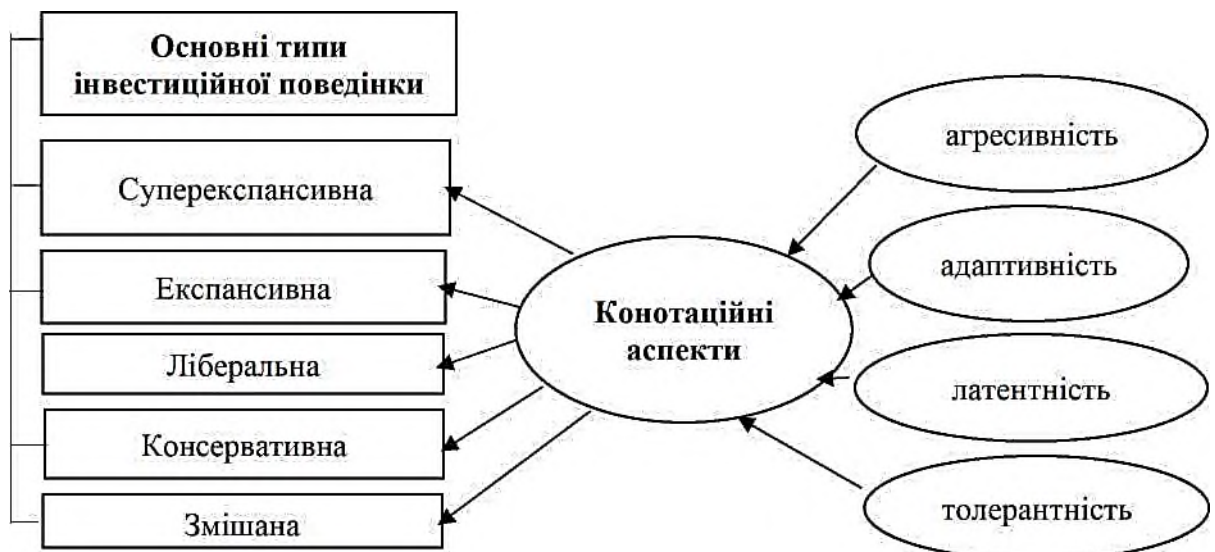

Рис.1.3 Варіативність процесів формування і трансформації інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій

На інвестиційну поведінку ТНК також здійснюють вплив чинники економічного, політичного, інформаційного, культурного, правового та інших середовищ [5]. Всі ці компоненти, які постійно взаємодіють і переплітаються, і утворюють систему глобального середовища.

1.3. Міжнародне середовище розвитку транснаціональної інвестиційної діяльності.

Еволюція сучасних процесів міжнародного інвестування реалізується внаслідок тривалої еволюційної трансформації світової економіки, перебіг котрої визначає контури та характер глобального середовища на перспективу. Із огляду на поставлені у дипломній роботі завдання виникає необхідність розгляду середовища функціонування транснаціональних корпорацій, котре визначають як інтегровану динамічну систему, що включає глобальні механізми, суб'єкти, сили, умови і чинники прямого й непрямого впливу, котрий здійснюється на функціонування транснаціональних корпорацій, таким чином акселеруючи їх відповідну специфічну реакцію в межах власної і приймаючої держави.

Еволюція процесу транснаціоналізації як феномену сучасного глобалізованого середовища містить під собою об'єктивну базу, знаходячи прояв на корпоративному і загальносвітовому рівнях [3]. Зауважимо, що на протязі усієї історії власної діяльності корпорації реалізують власну інвестиційну діяльність у багатовимірному, складноструктурному глобальному середовищі, котре сформоване із поєднання взаємопов'язаних секторів, серед котрих:

1. економічний;
2. соціо-культурний;
3. політичний;
4. правовий;
5. техногенний;
6. екологічний;
7. інформаційний (рис. 1.4).

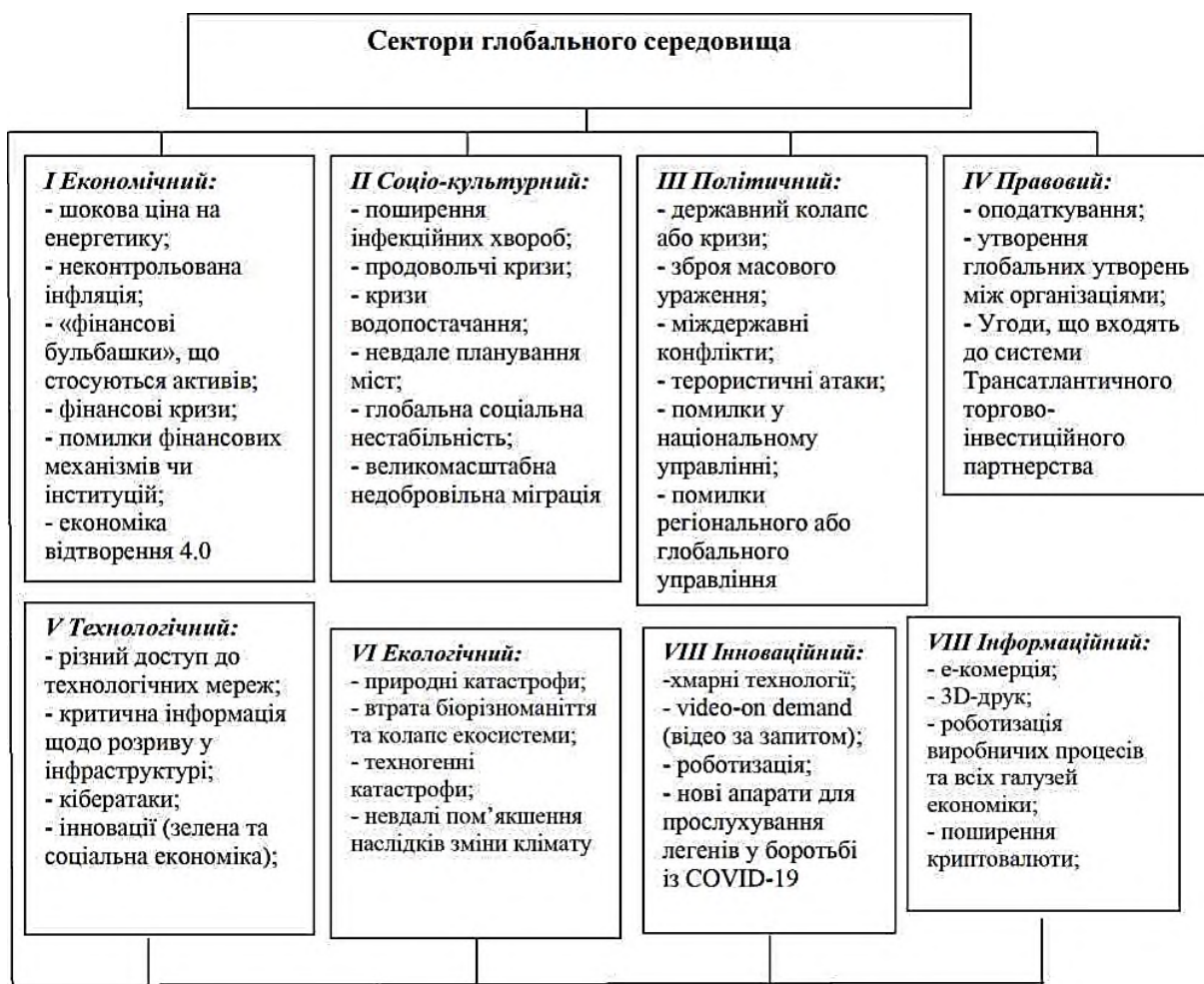

Рис. 1.4 Характеристика секторів глобального середовища інвестування транснаціональних корпорацій

У поданій сегментації глобального середовища у рамках цілей здійснюваного дослідження у першу чергу варто охарактеризувати саме економічний сектор, котрий динамічно розвивається й істотно впливає на результативність фінансової діяльності корпорацій [4].

Характерно, що на здійснення інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій вочевидь впливають показники:

1. валютного курсу і його стабільності;
2. рівня інфляції;
3. рівня валового внутрішнього продукту;
4. чистих і скоригованих заощаджень;
5. розміру іноземного ринку;
6. попиту і пропозиції [14].

Ще одним вагомим чинником формування стратегії інвестиційної

поведінки вважаємо характер та особливості інституційного сектору міжнародного середовища, котрий включає абсолютно різні елементи й джерела правового регулювання, тож може відрізнятися у межах держави базування і межах приймаючої держави.

Згідно бачення О.Скакуна, у сучасному глобалізованому світі функціонують чотири ключові системи правих відносин: загальне, континентальне, змішане і релігійно-традиційне право. Усі ці системи мають враховуватись корпораціями при виході на закордонний ринок для розміщення інвестицій [18]. Виявлення їхніх ключових характерних рис і держав поширення сприяло побудові нами узагальнюючої таблиці (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 - Ключові характеристики сучасних правових систем, котрі враховуються при розміщенні інвестицій транснаціональними корпораціями [12].

Тип правової системи	Держави поширення	Характеристика
Романо-германський тип	держави Європейського Союзу: Республіка Італія, Республіка Франція, Іспанія, Португалія, ФРН	Присутність кодифікованої системи законодавства; стабільна правова система; джерелами права є закони й інші акти нормативно- правового характеру
Англо-американський тип	США, Сполучене Колорівство, Канада та Австралія	Пріоритетність прецедентного права; судова практика є базовою у процесі врегулювання суспільних відносин; відсутність “Класичної” конституції
Релігійно-традиційний тип	Держави “Арабського світу”	верховенство законів шариату; вирішення конкретних судових справ здійснюють згідно аналогічних; певна невизначеність змісту та форми права; існування двох типів судів: релігійного (згідно традицій) та світського (запозиченого із європейської практики)
Змішаний тип	Тайланд, Сінгапур та Малайзія	присутність ієрархічної системи інститутів; поєднання елементів загального, континентального й релігійного права

Експерти ЮНКТАД вказують на присутність трьох ключових джерел прийняття інвестиційних рішень транснаціональними корпораціями:

1. інвестиційних договорів поміж інвесторами та державами;
2. внутрішнього національного законодавства приймаючої держави;
3. багатосторонніх інвестиційних договорів. ТНК практикують укладення інвестиційних договорів на двосторонньому, регіональному і міжрегіональному рівні.

В умовах сучасного глобального середовища все більшої вагомості набуває інформаційний сектор, котрий формується із сукупності джерел інформації відносно показників стану діяльності елементів економіки приймаючої держави.

Вважаємо, інформація, котра впливає на інвестиційні рішення транснаціональних корпорацій повинна відповідати таким критеріям:

1. цілісність;
2. своєчасність;
3. доступність;
4. об'єктивність;
5. достовірність;
6. повнота розкриття.

Еволюційний розвиток інформатизації призвів до формування інформаційного суспільства, в котрому інформаційні процеси відбуваються переважно завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки інформаційні ресурси є доступними практично усім категоріям населення [8]. Варто зазначити, що у приймаючих державах наявність міцних зв'язків поміж телекомунікаційними мережами, наявними стандартами й законодавством держави формують успіх інноваційних проектів, котрі у перспективі стають об'єктами інвестування корпорацій [11]. Матеріали Звіту про Глобальні ризики, поданого на Всесвітньому економічному форумі демонструють існування нових технологій, котрі впливають та трансформують інвестиційну поведінку транснаціональних корпорацій (табл. 1.7).

Варто акцентувати, що інноваційний сектор економіки пройшов

значний еволюційний шлях.

Таблиця 1.7 - Новітні технології, котрі впливають на інвестиційну поведінку транснаціональних корпорацій

Сутність технології	Характеристика технології
Реалізація 3D-друку	Досягнення прогресу у виробництві органічних добавок, відкриття технологій 3D-друку органічних тканин.
Поява нових матеріалів і наноматеріалів	Відкриття нових матеріалів і наноструктур з метою розвитку корисних властивостей наноматеріалів (термоелектричної ефективності, збереження форми й нових функціональних можливостей).
Поширення штучного інтелекту та робототехніки	Розвиток машин, котрі можуть замінювати людей у галузях, для котрих необхідна багатозадачність та тонкі рухові навички.
Розвиток біотехнологій	Інновації у сфері розвитку генної інженерії, пов'язані із терапією людей, впровадження біологічних компонентних інтерфейсів з медичною метою
Поширення технологій блокчейну і передачі даних	Технології на базі криптографічних систем, котрі здійснюють керівництво, перевірку і публічний запис даних транзакцій; на них базується функціонування «криптовалют», зокрема - біткоіну.
Вдосконалення геоінженерії	Вдосконалення технологічного втручання у планетну систему, переважно - з метою зниження наслідків зміни клімату через видалення вуглекислого газу чи зниження сонячної радіації.
Нові типи дистанційного з'єднання	Застосування "Інтернету речей" через використання мережевих датчиків з метою дистанційного з'єднання, подальшого відстеження й керування товарами, системами й мережами.
Розвиток нейротехнологій	Введення розумних препаратів, нейровізуалізації й біоелектронних інтерфейсів, котрі сприяють читанню, спілкуванню і впливу на мозкову діяльність людей.
Поширення нових комп'ютерних технологій	Впровадження нової архітектури, інтегрованої у обчислювальну техніку, зокрема - квантових обчислень, біологічних обчислень чи обробки нейронних мереж, інноваційного розширення наявних обчислювальних технологій.
Розвиток космічних технологій	Ширший доступ до вивчення космічного простору, завдяки мікросупутникам, передовим телескопам, багаторазовим ракетам і інтегрованим реактивним двигунам.
Впровадження віртуальної, доповненої і розширеної реальності	Поява нових інтерфейсів між людьми і комп'ютерами, котрі включають можливість занурення у середовища..

Тому, нами проведено паралель поміж інноваційним розвитком і

відповідними етапами розвитку транснаціональних корпорацій (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 - Співставлення еволюція інноваційного розвитку і відповідних етапів розвитку транснаціональних корпорацій [12].

Етапи інноваційного розвитку	Етапи розвитку корпорацій	Ознаки розвитку корпорацій	Приклади корпорацій
Початок введення інновацій (кінець ХІІІ ст. - початок 1940-х років)	Становлення першого (до 1914 року) та другого (1919-1939 роки) поколінь транснаціональних корпорацій	Розробка і видобуток сировинних ресурсів у колоніальних державах Східної Азії, Африки, Південної Америки (переважно-картелями та синдикатами); Виробництво озброєння та військової техніки (трестами)	Coca-Cola Com. (США), British American Tobacco PLC (СК), Siemens Group (Німеччина), General Electric Co (США), Mercedes AG (Німеччина), Ford Motor Com (США)
Поширення інновацій (кінець 1940-х - 1960-ті роки)	Поширення третього покоління корпорацій	Генерація досягнень НДР (у сферах атомної енергетики, електроніки, освоєння космосу, приладобудування й ін.)	Mcdonalds (США) та Airbus (Франція)
Переосмислення інноваційних процесів (1970-ті - 1980-ті роки)	Виділення четвертого покоління транснаціональних корпорацій	Концентрація капіталу та засобів виробництва виробництва корпораціями, розвиток інтегрованих структур (злиття та поглинання)	Google LLC (США), Apple Inc. (США), Netflix Inc (США)
Інтенсифікація інноваційних зусиль (1990-ті роки)			
Розвиток нанотехнологій поч. ХХІ ст.	Зародження п'ятого покоління ТНК	Опора на розвиток науки, інноваційного бізнесу, нанотехнологій, телекомунікацій (поширення економічної інтеграції)	Uber Tech. Inc. (США); Airbnb Inc.(США), Alibaba Group (КНР), Meta (США).

Поширення сучасних технологічних транснаціональних корпорацій стає передовим рушієм глобальної цифрової економіки, стимулюючи розвиток інфраструктури і цифрового інструментарію економічного розвитку ТНК. Цифрова економіка модифікує напрямки інвестування транснаціональних корпорацій, тож протягом останнього десятиліття

зросла чисельність високотехнологічних ТНК [19]. Спільне дослідження експертних груп ЮНКТАД, СОР і ЄАВТ поділяє найпотужніші ТНК на наступні категорії:

1) корпорації, котрі розвиваються у сфері високих технологій (функціонування у широкій сфері інформаційних технологій (ІТ), що включає розробку комп'ютерів, високоточних пристроїв й їх компонентів (Apple Inc., Samsung Group, Hon Hai Co.), створення програмного забезпечення й цифрових послуг (Microsoft Co, SAP SE). Дані корпорації не лише продукують ІТ- засоби, але й здійснюють надання цифрових послуг. Але, до цієї групи не включають корпорації, які здійснюють фізичне виробництво електричних пристроїв, зокрема - представників сектору споживчої електроніки (Philips Co);

2) телекомунікаційні корпорації (включають провайдерів комунікативної інфраструктури і зв'язку, зокрема - Deutsche Telecom AG (ФРН), Telefonica SA (Республіка Італія), Nippon TTC (Японія);

3) усі інші ТНК (що представляють усі інші галузі). Транснаціональні корпорації цієї категорії переважно споживають інформаційні послуги, а не виробляють або постачають) [8].

Наступною фазою цифровізації вважається формування так званої «Індустрії 4.0» як оновленої концепції «смарт-фабрики», у котрій основну роль відіграють наступні технології: аналітика великих масивів даних (анг. - Big Data), елементи предиктивної аналітики, машинного навчання, В2В-комунікацій, штучного інтелекту, адаптивних технологій, нового покоління роботів та кіберсистем тощо.

У сучасних умовах турбулентність є природнім наслідком глобалізації й транснаціоналізації міжнародних економічних зв'язків. Здійснюється трансформація економіки та перехід її у новий етап господарювання, себто поширення цифрової економіки, котра полягає у переплетенні усього спектру технологій як виробничого так й управлінського характеру. Глобальне економічне середовище у сучасних умовах перебуває у стані

сталої трансформації, на перебіг котрої впливають фінансові кризи, політичні, економічні й культурні чинники різних держав, внаслідок чого транснаціональні корпорації намагаються адаптуватися відносно нових умов і викликів, змінюючи власну інвестиційну поведінку (рис.1.5).

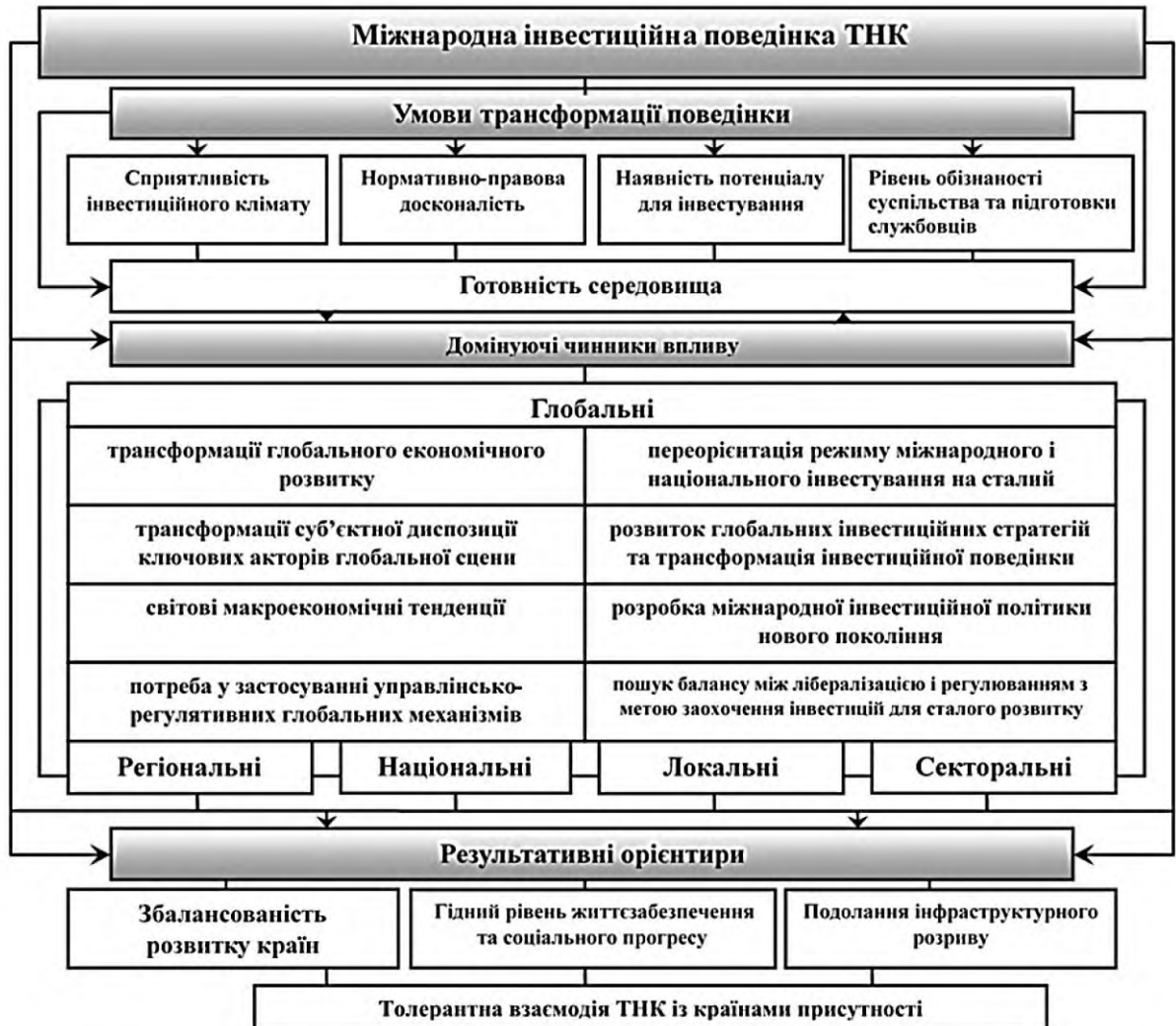

Рис. 1.5. Ключові умови, чинники і результати еволюції міжнародної інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій

Наочним підтвердженням вказаних тенденцій турбулентності та неочікуваності змін глобального середовища інвестування транснаціональних корпорацій є стрімке поширення пандемії, викликаної вірусом Covid-19. Також закордонними науковцями вказується низка непередбачуваних й вельми ризикованих тенденцій для глобальної економіки:

1. ризик стрімкого зростання дефіциту бюджетів на фоні росту

державного боргу;

2. зростання ризику дефляції боргу, котре розширює ризики неплатоспроможності;

3. поширення обмежень на міжнародну логістику товарів та послуг, капіталу, кадрових ресурсів, технологій цифрових даних, введення протекціоністських заходів в глобальній системі [8].

Таким чином, можемо резюмувати, що концептуальні підвалини ідентифікації й характеристики основних особливостей турбулентного міжнародного середовища здійснення транснаціональної інвестиційної активності варто розглядати крізь призму наступних чинників:

1. характерних для середовища як цілісної системи властивостей і їхніх проявів - складності, швидких трансформаційних перетворень, гнучкості, динамічності, емерджентності, стохастичного характеру, рухливості, згуртованості, мережевого, цифрового й локального характеру, інформатизації і технологічного розвитку, екологічності процесів, акценту на соціальному вимірі, віртуальності;

2. характерної багатовимірної секторальності - економічного, інформаційно-комунікативного, регуляторно-правового, організаційно-управлінського, соціально-психологічного, екологічного чинників;

3. характерних наявному глобальному розвиткові процесів та тенденцій, що проявляються у еволюції системи капіталізму, глобалізації та деглобалізації, фінансиалізації, регіоналізації, глокалізації, деінтеграції, гібридизації та детериторізації). Синергетичний ефект дії вказаних чинників посилюється корективами сучасних світових процесів.

Багатоаспектність та складність визначених нами факторів глобального впливу на здійснення міжнародної інвестиційної діяльності загалом та відносно адаптації інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій у міжнародному середовищі до стану толерантності приймаючих держав вимагає детальнішого аналізу, що здійснюватиметься нами у наступних розділах кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.

2.1. Аналіз масштабів і структурних трендів міжнародного інвестування транснаціональних корпорацій.

В умовах поєднання одночасного розвитку процесів глобалізації та деглобалізації турбулентного середовища, котре постійно каталізує зміни напрямків і об'ємів міжнародних інвестицій транснаціональних корпорацій, постає нагальна потреба здійснення безперервного моніторингу процесів міжнародного інвестування. Як приймаючі держави так й держави базування корпорацій потребують покращення інвестиційного клімату з метою ефективнішої реалізації власних і залучених фінансових ресурсів. Згідно із експертними оцінками WIR UNCTAD, станом на 01.01.2023 року транснаціональні корпорації залишаються найбільшими (у грошовому вимірі) інвесторами у межах світової економіки [22].

Протягом періоду останніх десятиліть, що ознаменувався наявністю низки криз глобального масштабу (фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19, Російсько-Українська війна) перед приймаючими державами ще гостріше постає проблема залучення закордонних інвестицій. Згідно даними міжнародних організацій, після завершення фінансових криз економіка здійснює відновлення до рівня докризового стану протягом 5-10 років. Проте, нерівномірність розвитку різних держав світу значно гальмує цей процес. Внаслідок цього кризові явища у найменш розвинених державах можуть тривати протягом кількох десятиліть [19]. Оскільки сучасний глобалізований світ характеризується взаємною інтеграцією усіх складових елементів соціального та економічного життя суспільства, аналіз динаміки ключових глобальних економічних показників наочно демонструє стан елементів глобальної економічної системи (табл.2.1). Результати таблиці демонструють взаємопов'язаність індикаторів розвитку глобальної економіки, зокрема - обсягу валового внутрішнього продукту, глобального

обігу товарів та послуг, валового нагромадження капіталу, рівня безробіття, обсягу прямих іноземних інвестицій та спеціальних прав запозичень.

Таблиця 2.1. - Аналіз динаміки ключових показників глобальної економіки за період 2012-2022 років, у % [32].

Назва показника	Роки										
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Валовий внутрішній продукт	2,41	2,52	2,66	2,84	3,12	3,83	3,94	3,35	-3,12	6,01	-3,12
Світовий товарообіг	2,88	3,57	3,46	3,77	4,72	4,63	5,05	0,46	-4,75	8,44	2,33
Валове нагромадження основного капіталу	3,99	3,20	2,96	3,04	4,77	4,43	4,98	-0,14	-0,48	3,14	3,05
Рівень безробіття (у % до робочої сили)	6,17	6,17	6,05	6,05	6,02	5,97	5,76	5,55	6,99	6,26	5,87
Прямі іноземні інвестиції	-8,95	-0,01	-3,85	45,66	-2,58	-17,9	-16,38	24,17	-43,67	53,66	-12,41
Спеціальні права запозичення	1,53	1,05	1,75	2,21	0,87	0,15	1,63	3,74	-9,51	12,83	-2,81

Аналіз даних, поданих на рисунку 2.1. демонструє наявність двох чинників, що викликали кризові явища в глобальній економіці протягом останніх п'яти років - пандемія Covid-19 та Російсько-Українська війна.

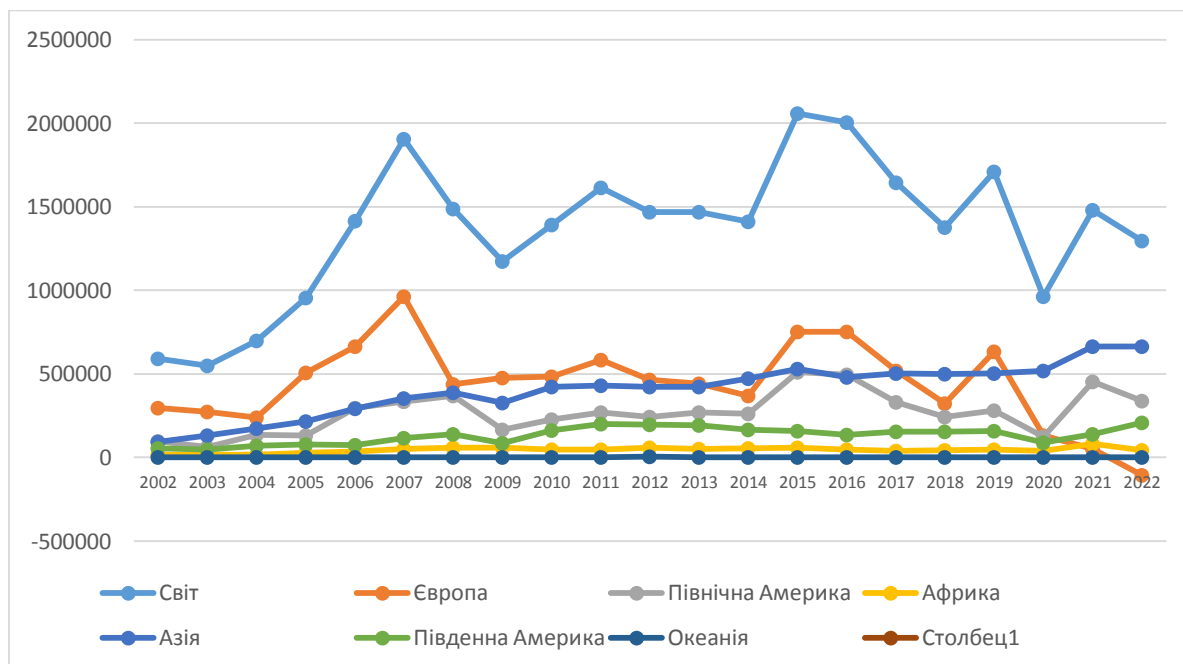

Рис. 2.1 Аналіз тенденції залучення прямих іноземних інвестицій у розрізі регіонів світу за період 2002-2022 роки (у млн. дол. США) [32].

Результати, подані на рисунку демонструють різновекторну спрямованість регіонів світу на чинник глобальних криз. Характерно, що інвестиційна привабливість держав Євросоюзу виявилась більш чутливою до наявності кризових явищ у глобальній економіці, демонструючи у міжкризові періоди найвищі обсяги залученого капіталу, проте зазнаючи його відтоку у період криз. Зокрема, протягом періодів відносної стабільності обсяг залучених ПІІ державами ЄС зростав наступним чином: 2004-2007 рр. - 4,02 рази; 2014-2016 рр. - 2,04 рази, 2018-2019 рр. - 94,5%.

Необхідно також відзначити період погіршення економічних взаємин Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки у 2016-2018 роках, що зумовлено політичними чинниками та призвело до значного зниження обсягу здійснених інвестицій (на 49,8% - у економіку США, понад 58% - у економіку ЄС).

Варто зазначити, що на відміну від інших континентів економіка Європейського Союзу станом на початок 2023 року так й не зуміла відновитись від наслідків пандемії, вперше із 2000 року зафіксувавши відтік інвестицій у сумі 106,7 млрд. дол. США, спричинене наступними факторами впливу:

1. Виходом із 1 січня 2020 року другої за величиною економіки ЄС - Великої Британії із його складу;
2. Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації до України, що повністю змістило ланцюги логістичних поставок та зумовило погіршення інвестиційного клімату на континенті.

Характерно, що схожі тенденції притаманні державам Північної Америки, котрі у основному представлено США та Канадою. Протягом 2002-2022 років періоди активного залучення інвестицій у економіку континенту (2005-2008 рр. - у 2,82 рази; 2009-2013 рр. - на 62,1% ; 2020-2021 рр. - у 3,71 рази) чергувались із падінням ділової активності у період криз (2008-2009 рр. - на 55,2% ; 2015-2018 рр. - на 53,1%; 2020 р. - на 43,5%).

Для держав Азії характерне повільне, проте - стабільне зростання

інвестицій, що пов'язане із, з одного боку - їх динамічністю розвитку, з іншого - різноманітністю та слабким зв'язком їх економік, що дозволяє зберегти зростання окремих держав у випадку виникнення інвестиційних криз. Так, протягом 2002-2022 років середньорічний обсяг залучених інвестицій зріс у понад 6 раз, із 94,1 до понад 664 млрд. дол. США.

Темп зростання ПІ у держави Південної Америки характеризувався значною нестабільністю, що зумовлено, з одного боку - стрімким розширенням національних ринків та зростанням платоспроможного попиту, з іншого - низкою політично-економічних криз у провідних економіках континенту - Аргентині, Колумбії та Бразилії. Загалом, середньорічний обсяг інвестицій у економіки континенту зріс у майже 4 рази, із 56,1 до 208 млрд. дол. США.

Низький рівень інвестиційної привабливості характерний для держав Африки, що відображено її низькою часткою у глобальному обсязі залучених інвестицій - 4,05%. Вважаємо, що це спричинено значними інвестиційними ризиками, спровокованими постійними міжетнічними та релігійними конфліктами, що унеможлиблює надходження довготермінових інвестицій. Протягом 2022 року держави регіону залучили інвестиції сукупно на 44,02 млрд. дол. США.

Результати аналізу демонструють загальносвітовий тренд на зниження обсягу залучених інвестицій із 2016 року, що спричинено:

1. Напруженістю відносин США та ЄС (у 2016-2018 рр.) і США та КНР (із 2017 р.);
2. Карантинними обмеженнями внаслідок пандемії COVID-19;
3. Повномасштабною агресією РФ проти України, а також зростанням кількості збройних конфліктів у світі.

Тенденція досліджуваного періоду демонструє відносну стійкість держав, що розвиваються до фінансово-політичних криз, що спричинено значно нижчими затратами виробництва, лояльнішою протекціоніською позицією держав та нижчими екологічними вимогами. Так, протягом 2017 -

2022 років середньорічний обсяг ПІІ у держави, що розвиваються зріс на 121,9 млрд. дол. США, у той час, як у економіки розвинених держав - скоротився на 533,1 млрд. дол. США (табл. 2.2.).

Варто зауважити, що скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій більш відчутне для економік держав, що розвиваються, що спричинено значно нижчим обсягом державної підтримки національної економіки, експортною спрямованістю виробництва та браком внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Таблиця 2.2. - Приплив прямих іноземних інвестицій за типом економік у 2017-2022рр. (у млрд. дол. США) [32].

Тип економік	Роки						Відношення 2022 р. до 2017 р. , у млрд. дол. США
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Світ, загалом	1664,8	1375,3	1707,8	961,9	1478,1	1294,7	-370,1
Економіки розвинених держав	930,3	699,9	887,1	256,4	462,6	397,2	-533,1
Економіки держав, що розвиваються	686,4	642,8	759,6	689,8	937,4	808,3	121,9
Перехідні економіки	48,9	32,1	60,9	14,5	78,1	89,2	40,3

Більш детально вказану тенденцію наведено на рис. 2.2. Як бачимо, починаючи із 2016 року відбулись глобальні зміни у напрямках руху капіталу, що полягали у його переміщенні в держави, що розвиваються, в умовах загострення притиріч розвинених держав.

Варто зауважити, що глобальний спад світової інвестицій, викликаний Російським вторгненням в Україну, практично однаковим чином вплинув як на розвинені держави, так і на держави, що розвиваються, продемонструвавши їх повну взаємозалежність. Так, протягом 2022 року, глобальний обсяг інвестицій скоротився на 12,6%, у розвинених державах - на 14,1%, у державах, що розвиваються - на 13,8%. При цьому варто розглянути структуру зовнішніх та внутрішніх інвестицій у розрізі держав

світу.

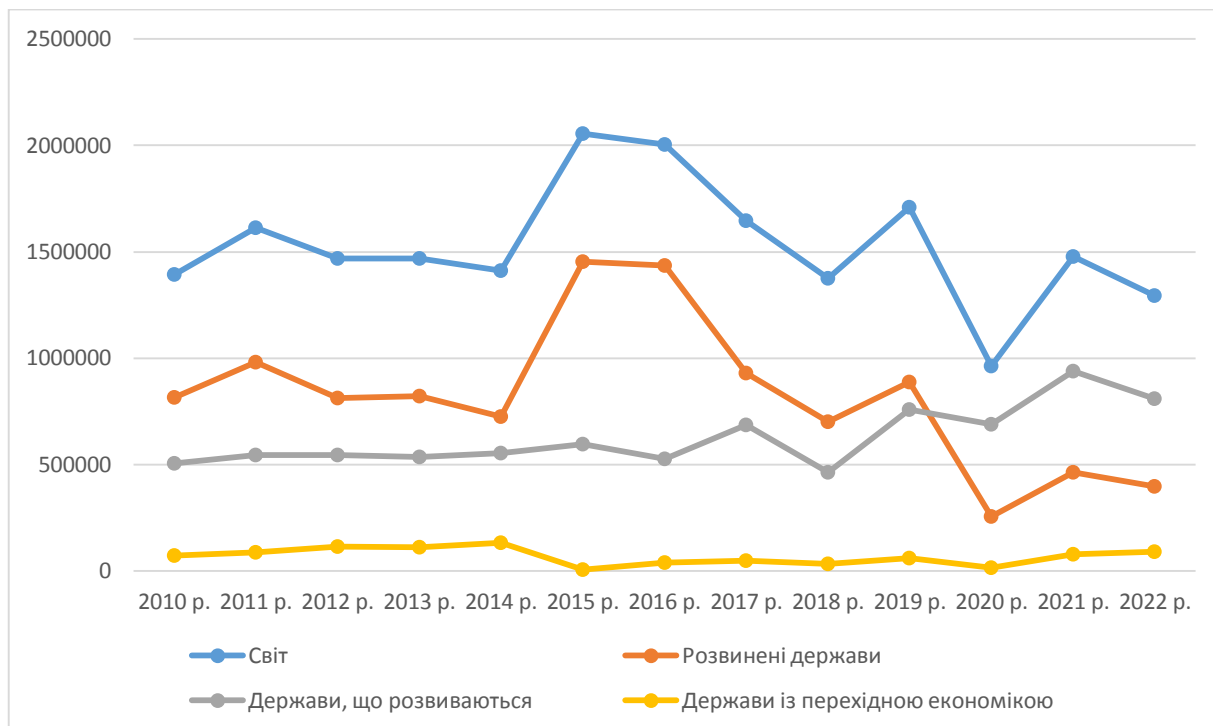

Рис. 2.2. Обсяг ПШ у розрізі груп держав протягом 2010-2022 рр., (млн. дол. США) [32].

Згідно даних рисунка 2.3. ми бачимо, що приймаючими регіонами майже 50% усіх іноземних інвестицій протягом 2018-2022 років були США (30%) та держави Європейського Союзу (18,8%). Значно знизився обсяг інвестицій із США у Китайську Народну Республіку на фоні зростання політичної напруженості між США та КНР.

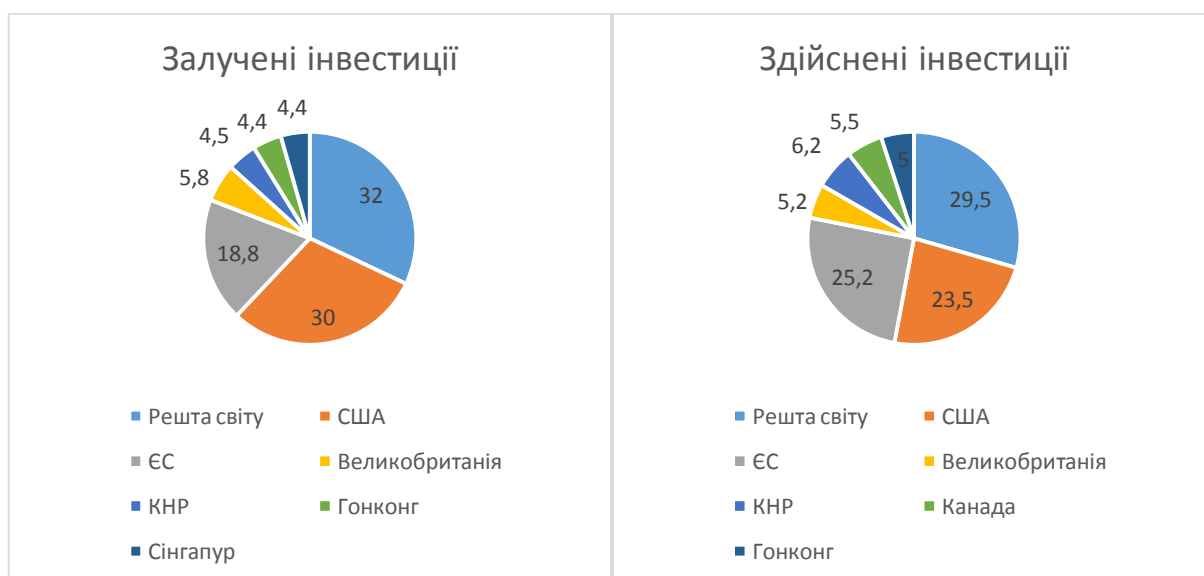

Рис. 2.3. Аналіз інвестиційної діяльності держав у розрізі залучених та здійснених ТНК інвестицій (протягом 2018-2022 років) [32].

У цей же час понад 25% зовнішніх інвестицій припадає на держави Європейського Союзу (25,2%). Частка США є дещо нижчою - 23,5%. Китайська Народна Республіка є третім за обсягом інвестором світової економіки із часткою 6,2%. Необхідно зазначити, що у міжнародних статистичних звітах окремо подаються дані по Гонконгу, що є окремим адміністративним районом КНР. Сукупно на Китай припадає понад 10% світового ринку інвестицій.

Аналіз тенденцій зміни спрямованості потоків прямих іноземних інвестицій, як загального портфелю, так і у розрізі галузей демонструє загальне падіння інвестиційного інтересу практично до усіх галузей економіки. Так, протягом 2015-2022 року сукупний середньорічний обсяг інвестицій знизився на 37,04%, склавши у 2022 році 1294,74 млрд. дол. США (табл. 2.3.).

Найбільше, у відсотковому вимірі скорочення інвестицій зафіксовано у галузях, для котрих значно зріс рівень інвестиційного ризику внаслідок пандемії COVID-19, Російсько-Української війни, накладених на Росію санкцій та росту політичної напруженості у світі загалом:

1. Найбільший рівень падіння зафіксовано для сфери розваг - із 11,96 до 1,68 млрд. дол. США (-85,92%). Характерно, що галузь стабільно розвивалась протягом 2015-2019 років, проте зазнала значного впливу карантинних заходів внаслідок пандемії COVID-19, наслідки котрих відчуває й досі.

2. Переробка нафтопродуктів. Зафіксовано падіння на 82,39%, із 6,66 до 1,17 млрд. дол. США. Основна частка падіння припадає на 2022 рік, що спричинено введенням низки пакетів санкцій проти Російської Федерації внаслідок агресії проти України. Окремі обмеження застосовано також проти Ірану. Поширення санкцій на галузь хімічної промисловості призвів до падіння потоку інвестицій у галузь на 73,9% протягом 2015-2022 років (із 105,89 до 27,63 млрд. дол. США).

Таблиця 2.3. - Динаміка глобальних прямих іноземних інвестицій ТНК у розрізі секторів економіки за 2015-2022 роки (у млрд. дол. США) [32].

Сектор / галузь	Роки								Різниця показників 2022 р. до 2015 р., у %	Частка у загальних ПІІ, у %
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Загалом	2056,4	2003,5	1644,9	1375,4	1707,8	962,0	1478,1	1294,7	-37,0	-
Первинний сектор	97,8	136,2	56,0	74,7	50,6	32,9	26,9	103,1	5,4	8,0
Сектор АПК	6,7	3,3	7,6	3,9	4,4	4,3	3,5	1,2	-82,4	0,1
Переробна промисловість	91,2	132,8	48,4	70,7	46,2	28,6	23,4	101,9	11,8	7,9
Виробництво	891,6	737,9	804,8	654,5	774,2	380,5	639,7	466,2	-47,7	36,0
Продукти харчування	62,7	52,1	66,1	38,4	44,4	27,9	38,4	20,5	-67,3	1,6
Текстиль і шкіра	67,7	59,3	59,3	30,9	41,8	18,0	25,7	13,6	-80,0	1,1
Переробка деревини	5,1	4,9	3,8	2,2	3,7	2,2	3,8	3,9	-24,4	0,3
Паперова продукція	12,0	9,2	22,0	12,4	25,9	10,2	8,5	4,2	-64,8	0,3
Друкована продукція	0,3	1,2	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,1	-80,7	0,0
Продукція нафтопереробки	100,8	51,8	37,7	116,0	163,6	47,2	12,1	16,6	-83,6	1,3
Хімічні речовини	105,9	110,1	149,9	124,3	95,2	55,5	46,1	27,6	-73,9	2,1
Фармацевтична галузь	36,9	31,3	35,7	22,6	29,1	24,9	42,0	23,4	-36,7	1,8
Пластмасові вироби	26,7	23,3	28,0	16,4	21,5	8,6	11,6	11,5	-56,9	0,9
Кольорова металургія	34,1	21,2	25,9	17,6	24,9	7,1	22,9	9,5	-72,2	0,7
Чорна металургія	72,1	54,8	41,3	40,8	33,3	13,3	24,9	46,4	-35,6	3,6
Електроніка	124,5	113,4	123,0	86,2	107,0	76,0	276,0	193,2	55,2	14,9
Обладнання	33,8	23,6	27,6	16,9	25,7	11,5	16,1	13,1	-61,3	1,0
Автомобілі	168,0	136,6	141,4	102,5	124,1	55,9	77,2	62,9	-62,5	4,9
Меблева промисловість	10,6	10,7	15,4	10,1	12,5	8,2	12,6	5,3	-50,6	0,4
Інше виробництво	30,5	34,4	27,4	16,7	21,3	13,7	21,5	14,6	-52,0	1,1
Послуги	1067,0	1129,4	784,2	646,3	883,0	548,6	811,6	725,4	-32,0	56,0
Енергетика	357,8	315,0	231,1	143,7	278,8	194,1	281,7	386,4	8,0	29,8
Послуги ЖКГ	5,7	10,0	3,9	2,6	4,3	1,0	8,8	2,8	-51,7	0,2
Будівельні послуги	226,9	298,1	132,8	143,9	115,5	53,0	98,7	66,6	-70,6	5,2
Торгівля	39,0	36,0	47,3	31,9	43,7	37,4	48,6	15,6	-59,9	1,2
Логістика	98,7	114,7	82,8	57,9	82,8	42,9	71,2	60,0	-39,2	4,6
Туризм	35,8	32,7	39,5	63,5	90,8	25,5	23,4	10,2	-71,7	0,8
Інформація	181,5	165,2	153,6	111,3	144,4	138,9	212,2	128,6	-29,2	9,9
Фінанси	57,8	45,7	45,3	28,6	46,9	29,2	30,8	24,0	-58,5	1,9
Нерухомість	7,2	56,7	3,2	6,9	7,4	1,0	1,4	1,7	-76,6	0,1
Ділові послуги	20,1	21,4	17,4	11,9	25,0	13,4	18,6	13,5	-32,7	1,0
Адмін. послуги	11,8	9,3	8,5	5,7	9,0	4,9	6,0	9,6	-18,4	0,7
Освіта	4,2	4,0	2,9	1,9	4,8	1,9	3,0	1,5	-64,9	0,1
Охорона здоров'я	8,5	3,0	3,1	2,0	3,7	1,0	3,4	3,2	-62,0	0,3
Сфера розваг	12,0	17,5	12,8	34,5	25,7	4,5	3,6	1,7	-85,9	0,1
Інші послуги	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	-13,6	0,1

* Джерело: Financial Times Ltd, fDi Markets (www.fDimarkets.com).

3. Сфера туризму. Тренд на стрімке зростання протягом 2017-2019 років (зростання інвестицій у 2,29 раз) змінився обвалом ПІІ із 2020 року (падіння - 88,1%, до 10,16 млрд. дол. США), що спричинене продовженням низки “коронавірусних” обмежень у 2022 році та частковим закриттям Китайської Народної Республіки у зв’язку із новими спалахами COVID-19. Загальний показник падіння протягом 2015-2022 років становив 71,65%.

Вказані, несприятливі чинники на глобальному ринку капіталу сприяли розвитку низки галузей, чиї частки розширились із введенням карантинних заходів. Зокрема, поширена у 2019 (у КНР) - 2021 роках політика соціального дистанціювання сприяла значно більшому обсягу часу, проведеного громадянами у домашніх умовах та сприяла популяризації засобів дистанційного виконання робочих обов’язків, що спричинило глобальне зростання виробництва комп’ютерного обладнання, поширення он-лайн технологій, безконтактної оплати та ІТ-галузі. Наслідком став значний ріст інвестицій у виробництво електроніки і електричного обладнання, що становив 55,2% протягом досліджуваного періоду (із 124,47 до 193,18 млрд. дол. США.) та у понад 2,53 рази протягом 2020-2022 років. Необхідність розробки ефективних препаратів для боротьби із коронавірусом стимулювали різкий стрибок обсягу інвестицій у фармацевтичну галузь протягом 2020-2021 років, котрий перевищив 68% (із 24,9 до 41,98 млрд. дол. США).

Вагому роль відіграла Російська агресія, що призвела до практично повної відмови більшості держав Європи від російського газу, таким чином сприяючи виділенню інвестицій на переорієнтацію джерел газу. Сукупно це призвело до зростання інвестицій у підприємства сфери на 7,98% протягом досліджуваного періоду (із 357,82 до 386,35 млрд. дол. США.), у тому числі - на 98,9% протягом 2020-2022 рр. (із 194,07 до 386,35 млрд. дол. США.).

Розглядаючи структуру глобальних інвестицій варто зауважити значне переважання інвестицій у сферу послуг, частка котрої зросла із 51,8% до 56,02%, становлячи понад 725,42 млрд. дол. США. у той же час

частка інвестицій у виробничу сферу знизилась із 43,3% до 36,01% (466,24 млрд. дол. США.). У структурі прямих іноземних інвестицій ТНК, найбільш популярними є так звані “зелені” інвестиції (“Green field investment”), котрі полягають у розміщенні капіталу у нових об’єктах, тобто - здійснення підприємницької діяльності “з нуля” та охоплюють будівництво власних виробничих потужностей, логістичних, офісних та збутових центрів, житлових приміщень й інших фізичних структур на території, де це здійснюється вперше. У цей же час “коричневі” (“Brown field”) інвестиції є типом ПІ у вже існуючі об’єкти.

Загальна негативна тенденція до спаду торкнулася й «greenfield project» ТНК, обсяг котрих протягом 2015-2022 року знизився як у абсолютному, так і у відсотковому відношенні [23] (рис. 2.4).

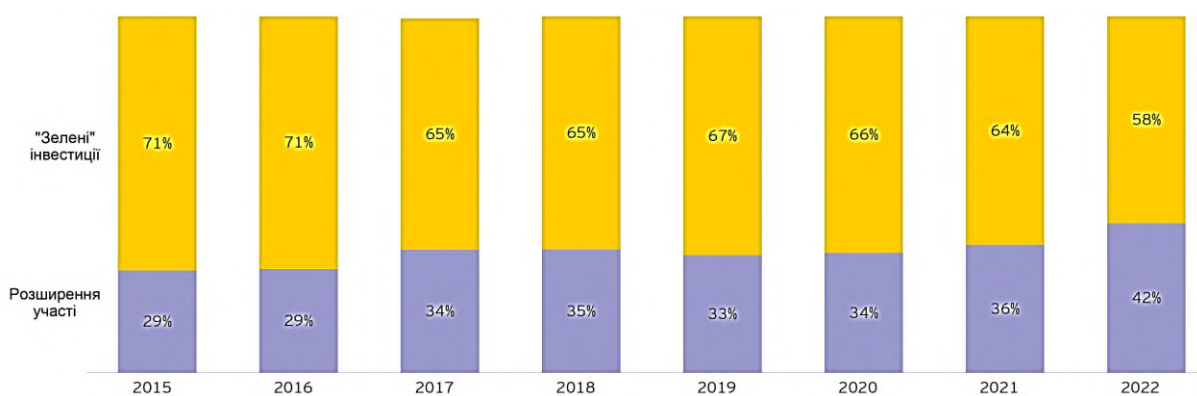

Рис. 2.4. Частка “зелених” інвестицій у загальному інвестиційному портфелі ТНК, у % [32].

До найбільш інвестиційно привабливих у 2022 році галузей здійснюваних транснаціональними корпораціями “зелених” інвестицій за вартісними показниками варто віднести наступні: сфера постачання електроенергії і газу - 186 млрд. дол. США, електроніки та електричного обладнання - 89 млрд. дол. США, переробна промисловість - 61 млрд. дол. США, інформація і спілкування - 60 млрд. дол. США. Окрім того, виробництво електроніки і електричного обладнання було однією із сфер, що показали ріст сукупної вартості “зелених” проектів ТНК, незважаючи на те, що їх сукупна кількість знизилась на 1,8% [23].

Підсумовуючи, зазначимо до сукупна вартість інвестицій “з нуля” ТНК у розрізі секторів економіки у 2022 році певним чином відображає загальні інвестиційні тенденції: найбільша частка інвестицій ТНК припадає на сектор послуг - понад 415,5 млрд. дол. США, сектор виробництва - 265,78 млрд. дол. США й закономірно менш ніж 6% припадає на первинний сектор - 33,38 млрд. дол. США, котрий, проте єдиним продемонстрував зростання вартості залучених транснаціональними корпораціями інвестицій (у понад 2,1 рази) (рис. 2.5.):

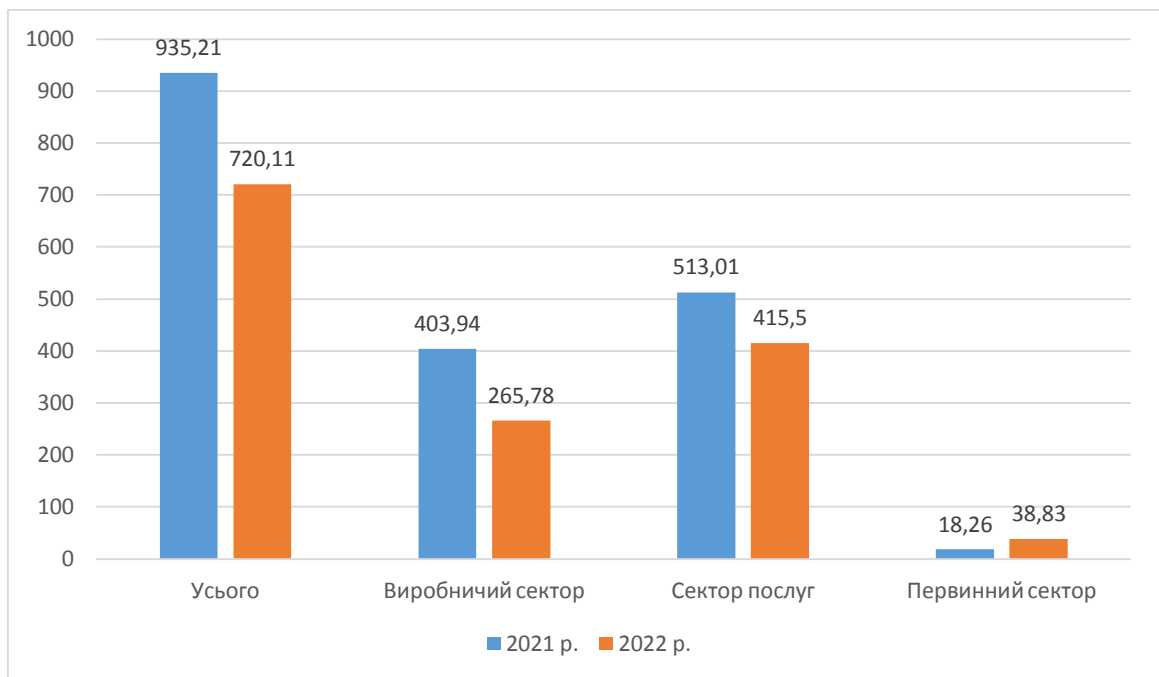

Рис. 2.5. Вартість залучених транснаціональними корпораціями “зелених” (greenfield) проектів за секторами глобальної економіки у 2021-2022 роках (млрд. дол. США) [32].

Підсумовуючи, варто зазначити, що суспільно-політичні кризи, викликані пандемією Covid-19 та Російським вторгненням в Україну мали негативний вплив на показники інвестиційної активності транснаціональних корпорацій. Найбільш постраждалими у цій ситуації виявились держави Європи, що зумовлено їх близькістю до зони бойових дій а також залежністю від російських вуглеводнів. Основну частку інвестиційного капіталу, виведеного із них спрямовано у держави, що розвиваються Азії та Південної Америки, котрі є територіально віддаленими від Російсько-Української війни.

2.2. Дослідження регіональних аспектів здійснення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями.

Аналіз теоретичної та статистичної бази дослідження демонструє, що залучення прямих іноземних інвестицій є основною для успішної інтеграції національної економіки у глобальний економічний простір. Географічний розподіл прямих іноземних інвестицій визначається місцевими перевагами різних регіонів, що спонукає ТНК до прийняття рішення відносно розміщення інвестиційних ресурсів. У межах аналізу регіональної структури прямих іноземних інвестицій нами використано методологію ЮНКТАД, експертами котрої сукупний потік ПІІ розділено наступним чином:

1. Держави, котрі розвиваються, до котрих включено усі держави Африки, Латинської Америки, Карибського басейну та більшість держав Азії;

2. Розвинені держави: усі держави Європейського Союзу, Північна Америка (США та Канада), розвинені держави Європи, що не входять до складу ЄС, окремі держави Азії, Австралія та Нова Зеландія;

3. Країни з перехідною економікою.

Проведений розрахунок згідно даних за 2018-2022 рік, оприлюднений експертами ЮНКТАД демонструє, що тенденція залучення африканськими державами прямих іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій має суперечливий характер, оскільки загальна позитивна динаміка поєднана із падіннями ПІІ в часи криз. Зокрема, протягом 2020 року обсяг інвестицій ТНК знизився на 14,8%, протягом 2021 року - зріс понад двічі, у той же час у 2022 році - скоротився на 43,6% (рис.2.7.).

Аналіз регіональної динаміки держав Африки демонструє рівномірний розподіл інвестицій ТНК із деяким переважанням частки держав Північної (від 9,51 млрд. дол. США у 2021 році до 15,04 у 2022 році) та Південної Африки (понад 50% залучених ПІІ у 2021 році). Загалом, зважаючи на загальну невисоку частку держав Африки у глобальному обсязі

ПП (3,2% у 2022 році) будь яка значна інвестиційна угода значно вплине на розподіл часток інвестиційного ринку (рис. 2.6).

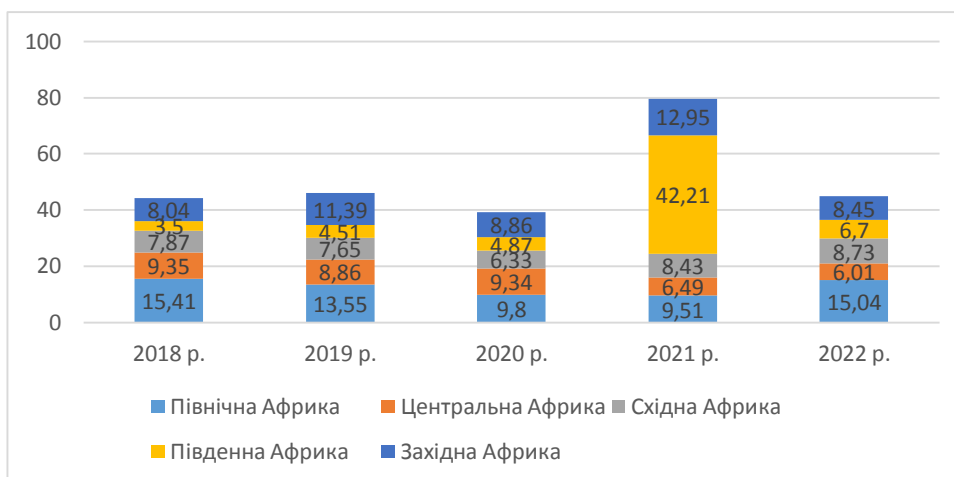

Рис. 2.6. Динаміка обсягу ПП, здійснених транснаціональними корпораціями у розрізі регіонів Африки, у млрд. дол. США [27].

Наведені на рисунку 2.7. дані демонструють, що Африка є переважно континентом, котрий “приймає” ПП, не маючи достатніх ресурсів для реалізації інвестиційних проектів на інших континентах. Так, сукупний обсяг інвестицій, здійснених ТНК, зареєстрованих у державах Африки скоротився із 8,1 млрд. дол. США до 5,8 млрд. протягом досліджуваного періоду, що становить менш ніж 0,4% світових ПП (рис. 2.7.).

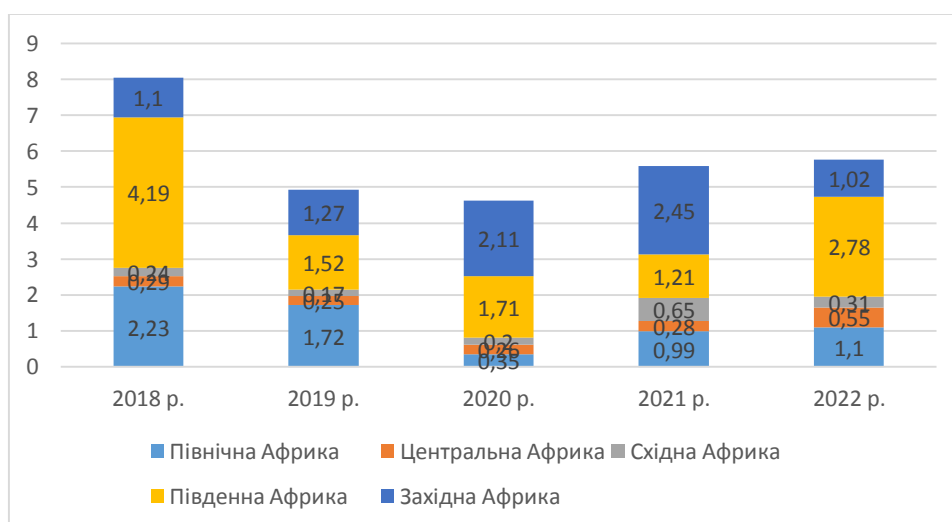

Рис. 2.7. Динаміка обсягу здійснених ПП корпораціями, що зареєстровані у державах Африки, у млрд. дол. США [27].

Проведений у розрізі держав аналіз залучених континентом інвестицій ТНК демонструє значний їх перерозподіл між державами у

межах субрегіонів на користь держав із більш стабільним політичним життям. Найбільшим приростом інвестицій ТНК охарактеризувались: ПАР (збільшення у 2,6 раз), Єгипет (71,5%) та Уганда (53,7%). Падінням - Нігерія (відтік інвестицій - 6,9%), Алжир (93,1%), Камерун (88,3%) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. - Розподіл здійснених транснаціональних інвестицій у розрізі держав Африки, у млрд. дол. США [27].

Регіон/держава	Рік			Різниця 2022 р. до 2020 р., у %
	2020	2021	2022	
Північна Африка	12850,9	10353,0	17358,9	35,1
Алжир	1498,8	947,2	102,7	-93,1
Єгипет	7673,8	5576,6	13159,4	71,5
Марокко	1860,8	2467,1	2471,4	32,8
Туніс	855,0	718,6	823,0	-3,7
Західна Африка	11614,3	14096,2	9758,7	-16,0
Гана	1748,0	2628,3	1700,3	-2,7
Нігерія	3127,5	3607,1	-215,9	-106,9
Сенегал	2420,7	2817,7	2985,1	23,3
ЦАР	12245,1	7063,9	6932,9	-43,4
Камерун	5266,3	579,2	614,1	-88,3
Конго	2159,7	2036,0	2130,9	-1,3
Габон	2251,5	1664,7	1275,5	-43,3
Східна Африка	8299,3	9181,5	10072,7	21,4
Ефіопія	3122,2	4637,0	4236,4	35,7
Кенія	940,2	504,1	876,1	-6,8
Уганда	1146,1	1197,6	1761,5	53,7
Танзанія	1237,9	1124,7	1282,5	3,6
Південна Африка	6387,4	45952,3	7738,7	21,2
Мозамбік	3979,8	5554,9	2279,8	-42,7
ПАР	4015,3	44582,6	10447,9	160,2
Загалом	39 195	79 583	44 929	14,6

*у аналізі вказано лише держави із найвищим обсягом інвестицій з боку ТНК

Аналіз показників ключових держав базування інвесторів демонструє переважання територіально близьких держав Європи, на частку котрих припадає понад 50% залучених континентом інвестицій (рис. 2.8). Зокрема, значно зросла частка Великобританії (із 4,6 до 6,0 млрд. дол. США), стабільно високими залишаються частки Франції (5,4 млрд. дол. США) та Нідерландів (5,4 млрд. дол. США). При цьому зросли частки інвестиційних пакетів ТНК КНР (4,4 млрд. дол. США), Сінгапуру (2,4 млрд. дол. США.) та Індії (1,4 млрд. дол. США). Із ТНК Африки найбільша частка ПІІ припадає на ПАР (3,2 млрд. дол. США).

Рис. 2.8. Аналіз обсягу надходжень ІІІ у держави Африки, у розрізі держав базування ТНК за 2017 та 2022 роки, у млрд. дол. США [27].

Деякі інші тенденції характерні для держав Латинської Америки та Карибського басейну, частка котрих у сукупних інвестиціях ТНК стрімко зростає протягом 2020-2022 років (рис. 2.9).

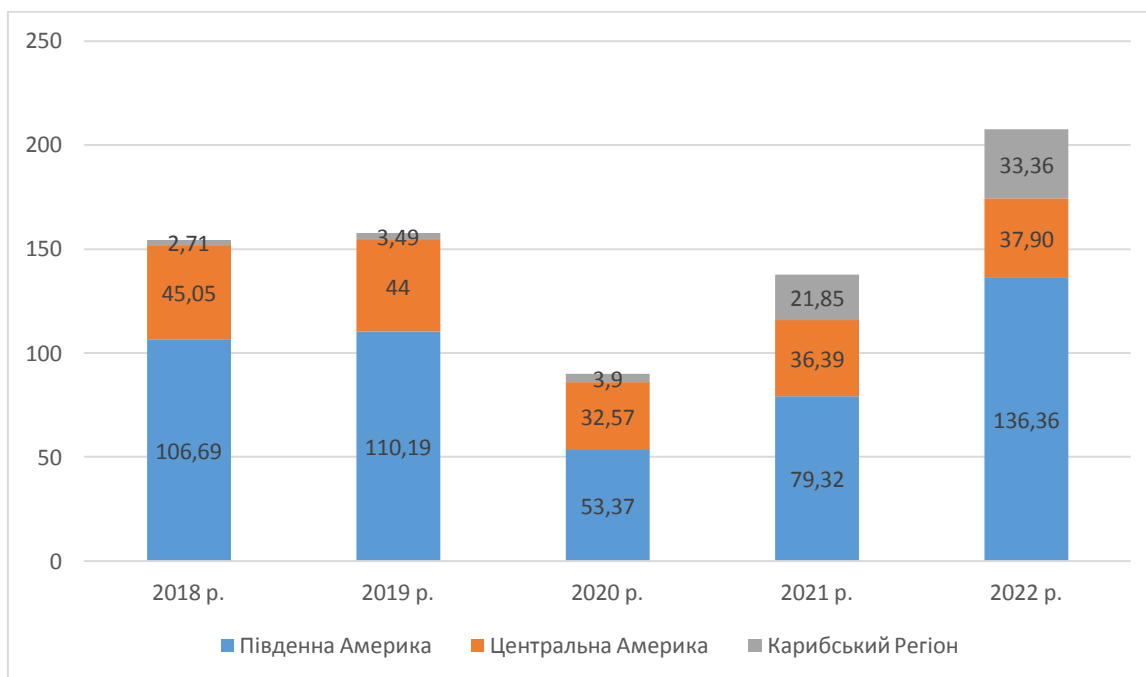

Рис. 2.9. Динаміка обсягу ІІІ, здійснених транснаціональними корпораціями у розрізі регіонів Латинської Америки та Карибського басейну, у млрд. дол. США [30]

Так, протягом зазначеного періоду, сукупних обсяг інвестованих у регіон коштів становив 494,42 млрд. дол. США, зрісши із 89,84 млрд. у 2020 році до 207,62 млрд. у 2022 році, тобто із 9,3% до 16,1%. Ключовим субрегіоном у межах досліджуваного континенту є Південна Америка, частка котрої коливалась від 57,4% у 2021 році до 69,3% у 2018 році.

Як і досліджувані держави Африки, Латинська Америка та Карибський басейн є переважно “приймаючим” ПІІ регіоном. Так, у 2022 році відношення залучених “з-закордону” до інвестованих закордон коштів складало 3,52 (207,6 та 59,0 млрд. дол. США), знизившись із 14,8 у 2018 році (рис. 2.10)

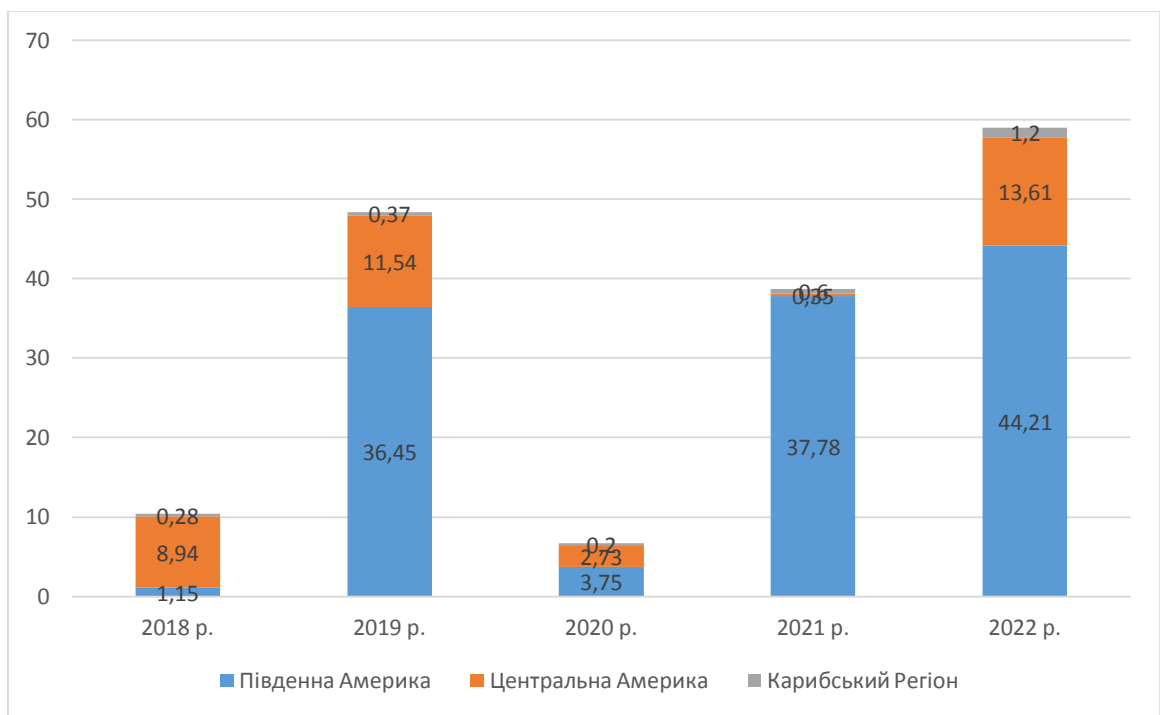

Рис. 2.10. Обсяг ПІІ, інвестованих закордон ТНК Латинської Америки та Карибського басейну, у млрд. дол. США [30]

Сукупна вартість угод щодо поглинань скоротилась удвічі (із 29,2 до 14,6 млрд. дол. США), що демонструє зосередження уваги інвесторів на вже існуючих інвестиційних проектах. Аналіз обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених державами регіону підтверджує його загальну інвестиційну привабливість, оскільки він один із небагатьох характеризувався відсутністю військових чи політичних конфліктів. Так, у 9 із 10 ключових державах регіону зафіксовано зростання показника залучених інвестицій (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5. - Розподіл здійснених транснаціональних інвестицій у розрізі держав Латинської Америки та Карибського басейну, у млрд. дол. США [30].

Держава регіону	Роки			Зростання 2021-2022 рр., у %
	2020	2021	2022	
Загалом	89,8	137,8	207,4	50,5
Бразилія	28,2	51,3	86,3	68,2
Мексика	28,4	32,2	35,2	9,3
Чілі	11,1	13,5	20,1	48,8
Колумбія	7,2	9,2	17,2	86,9
Аргентина	5,3	7,2	15,4	у 3,1 р.б.
Перу	-0,4	6,5	12,3	89,2
Уругвай	1,2	2,3	4,2	82,6
Домініканська республіка	3,0	3,1	4,4	41,9
Коста-Ріка	2,1	3,2	3,6	12,5
Гватемала	1,1	3,1	1,1	-64,5

Секторальний аналіз залучення ПІІ транснаціональних корпорацій економіку регіону демонструє значне зростання їх обсягу в усі досліджувані сфери. Зокрема, у абсолютному виразі найбільш динамічно зріс обсяг інвестицій у виробництво товарів (58,04 млрд. дол. США) протягом 2020-2022 рр.), у той же час, як у відсотковому - у первинний сектор економіки (у 3,74 рази), що визначено значними запасами природних ресурсів регіону та значною площею ріллі (рис. 2.11).

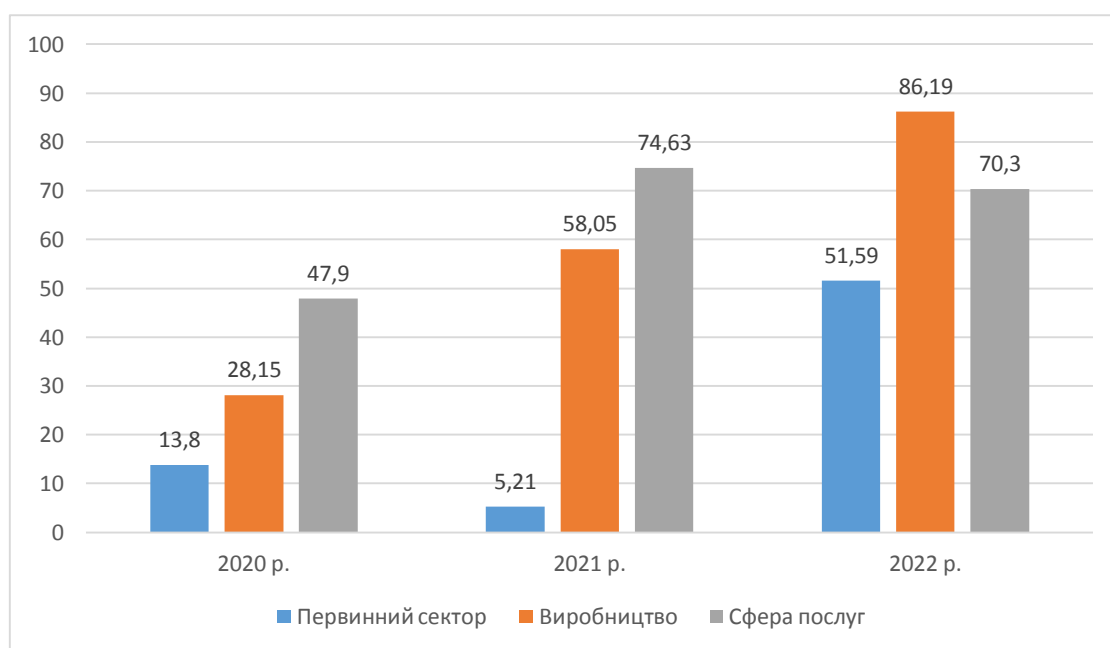

Рис. 2.11. Секторальний аналіз обсягу ПІІ транснаціональних корпорацій у економіку держав Латинської Америки та Карибського басейну протягом 2020-2022 років, у млрд. дол. США [30].

Дослідження структури іноземних інвестицій у розрізі країни базування ТНК демонструє відносну стабільність частки провідних держав інвесторів у економіку регіону (рис. 2.12.). Так, незважаючи на певне зниження, провідні позиції станом на початок 2022 року традиційно займали США (25,0 млрд. дол. США), Іспанія (17,7 млрд. дол. США) та Нідерланди (14,9 млрд. дол. США). Значно зріс обсяг інвестицій із Люксембургу (до 10,0 млрд. дол. США), що спричинено значним збільшенням кількості ТНК, головні офіси котрих зареєстровано у цій державі.

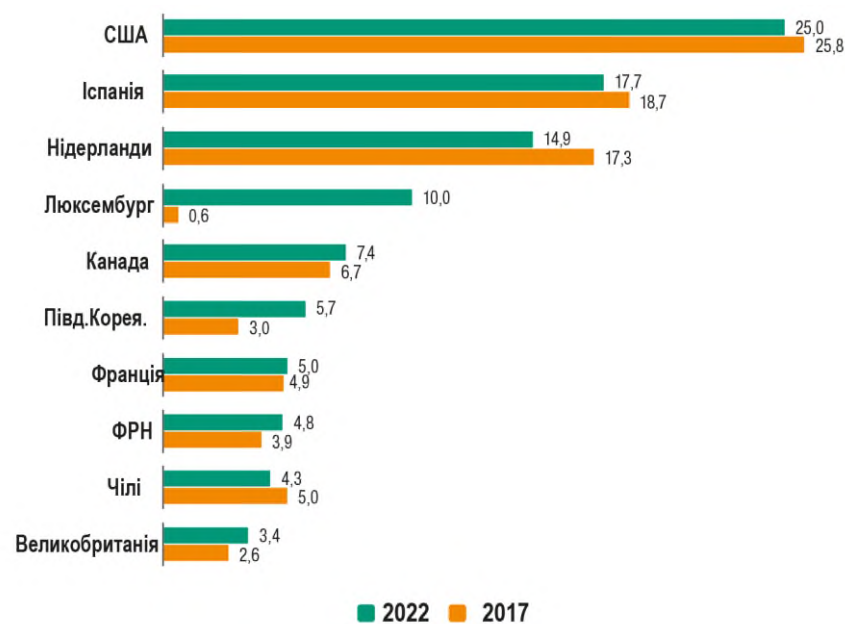

Рис. 2.12. Порівняльний аналіз обсягу надходжень ПІІ у держави Латинської Америки та Карибського басейну, у розрізі держав базування ТНК за 2017 та 2022 роки, у млрд. дол. США [30].

Вплив пандемії COVID-19 значно вплинув й на структуру іноземних інвестицій у держави Азії, що розвиваються. Оскільки найбільш жорсткими карантинними заходами характеризувались держави Східної Азії (КНР, включаючи Гонконг), їх частка у сукупному обсязі ПІІ ТНК значно знизилась протягом 2020-2022 років (із 56,0 до 48,1%), що продемонстровано на рис. 2.13. Характерно, що протягом цього періоду практично подвоївся обсяг ПІІ у держави Південно-Східної Азії - із 118,59 до 222,56 млрд. дол. США, що частково спричинено санкційними заходами США проти КНР.

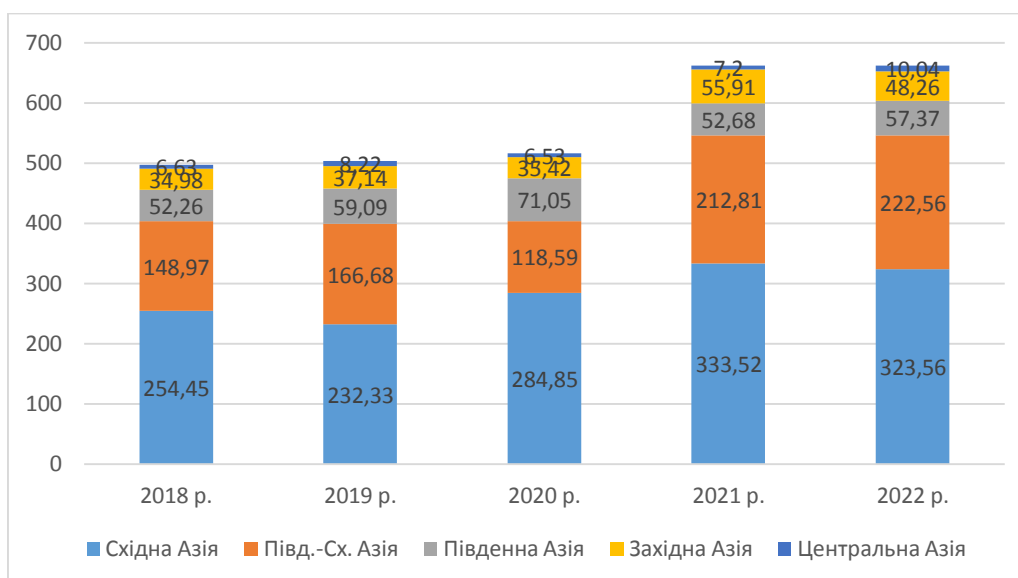

Рис. 2.13. Динаміка обсягу ПІІ, здійснених транснаціональними корпораціями у розрізі субрегіонів Азії (держав, що розвиваються), у млрд. дол. США [28].

Варто зазначити, що понад 40,2% ПІІ у економіку КНР залучено адміністративним районом Гонконг (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6. - Розподіл залучених транснаціональних інвестицій у розрізі держав Азії (що розвиваються), у млрд. дол. США [28].

Держава	Роки			Зростання за період 2021-2022 рр., у %
	2020	2021	2022	
Східна Азія	285,0	334,0	324,0	-3,0
КНР	149,2	181,5	188,7	4,0
Гонконг, КНР	124,8	139,5	118	-15,4
Тайвань	6,0	5,0	10,3	у 2,06 р.б.
Південно-Східна Азія	119,0	213,0	223,0	4,7
Індонезія	19,1	21,3	22,1	3,8
Малазія	3,2	12,4	17,3	39,5
Філіппіни	7,7	12,1	9,1	-24,8
Сінгапур	73,0	130,1	141,8	9,0
Тайланд	-6,0	15,1	10,2	-32,5
Південна Азія	71,0	53,0	57,0	7,5
Бангладеш	3,3	3,5	3,1	-11,4
Індія	64,8	45,5	49,4	8,6
Пакистан	2,1	2,8	1,8	-35,7
Західна Азія	35,0	56,0	48,0	-14,3
Саудівська Аравія	5,7	19,2	8,8	-54,2
Туреччина	8,1	12,1	13,2	9,1
ОАЕ	20,0	21,0	23,0	9,5
Центральна Азія	7,1	7,2	10,1	40,3
Казахстан	4,4	3,2	6,3	96,9
Узбекистан	2,3	2,1	3,2	52,4
Загалом	516,0	662,0	662,0	0,0

*у аналізі вказано лише держави із найвищим обсягом інвестицій з боку ТНК

Водночас, значно зросла частка ТНК, зареєстрованих у арабських державах Західної Азії (Саудівської Аравії, ОАЕ та Катару) у сукупному обсязі зовнішніх інвестицій регіону - із 26,7 до 43,4%, що спричинене зростанням цін на нафту (рис. 2.14.).

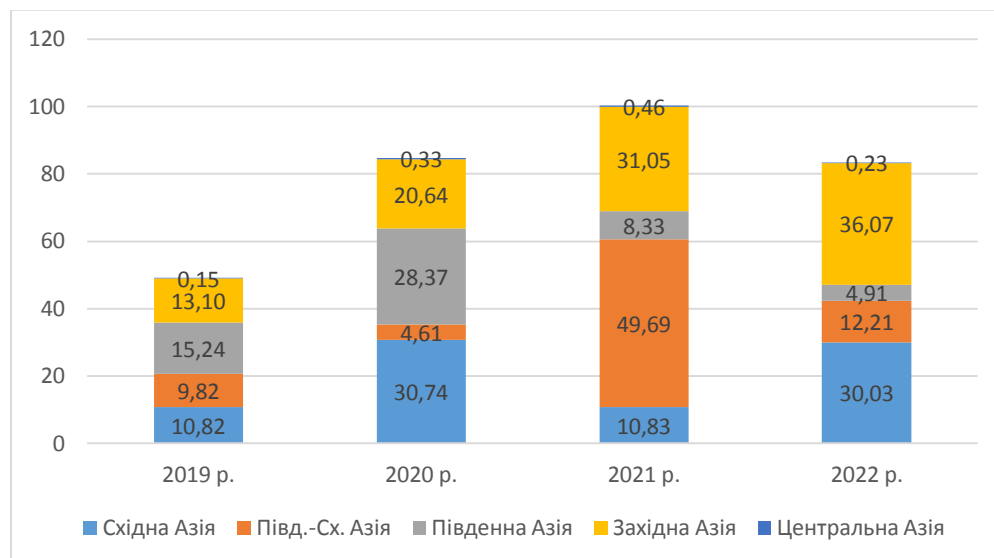

Рис. 2.14. Обсяг ПІ, інвестованих закордон ТНК Азії (держав, що розвиваються), у млрд. дол. США [28].

Основним напрямком інвестицій у період зниження карантинних обмежень у 2022 році стала сфера послуг, котра залучила понад 131,4 млрд. дол. США, відносно 73,8 млрд. у 2020 році та 74,2 млрд. у 2021 році. Значно зріс обсяг інвестицій у первинний сектор економіки, зокрема - аграрну галузь (із 1,2 до 37,6 млрд. дол. США у період 2020-2022 років) (рис. 2.15).

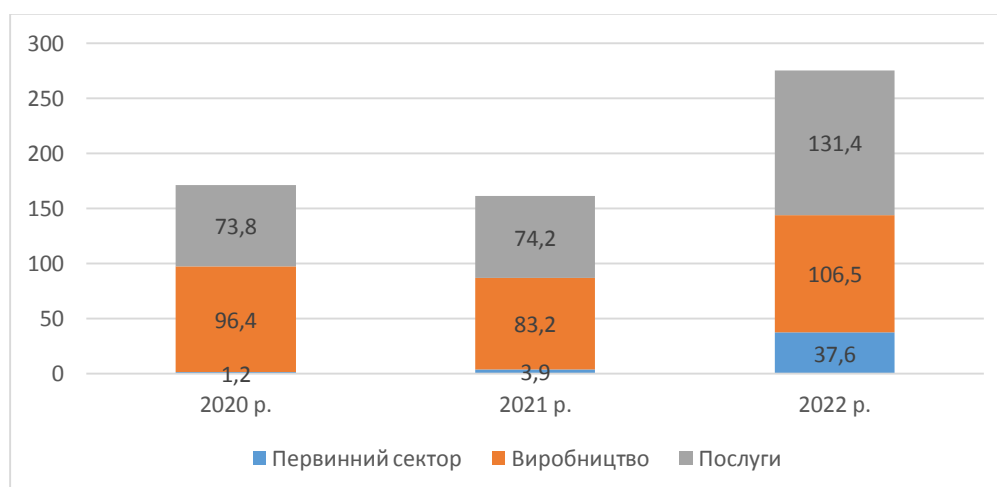

Рис. 2.15. Секторальний аналіз обсягу ПІ транснаціональних корпорацій у економіку держав Азії (що розвиваються) протягом 2020-2022 років, у млрд. дол. США [28].

Аналіз держав-інвесторів у економіку держав Азії що розвиваються демонструє домінування азійських держав, зокрема - КНР (сукупно із адмін. Районом Гонконг - 280,6 млрд. дол. США), Японії - 51,6 млрд. та Сінгапуру - 44,0 млрд. дол. США). Із числа розвинених держав найбільший обсяг інвестицій припадає на ТНК США (66,1 млрд. дол. США) (рис. 2.16.).

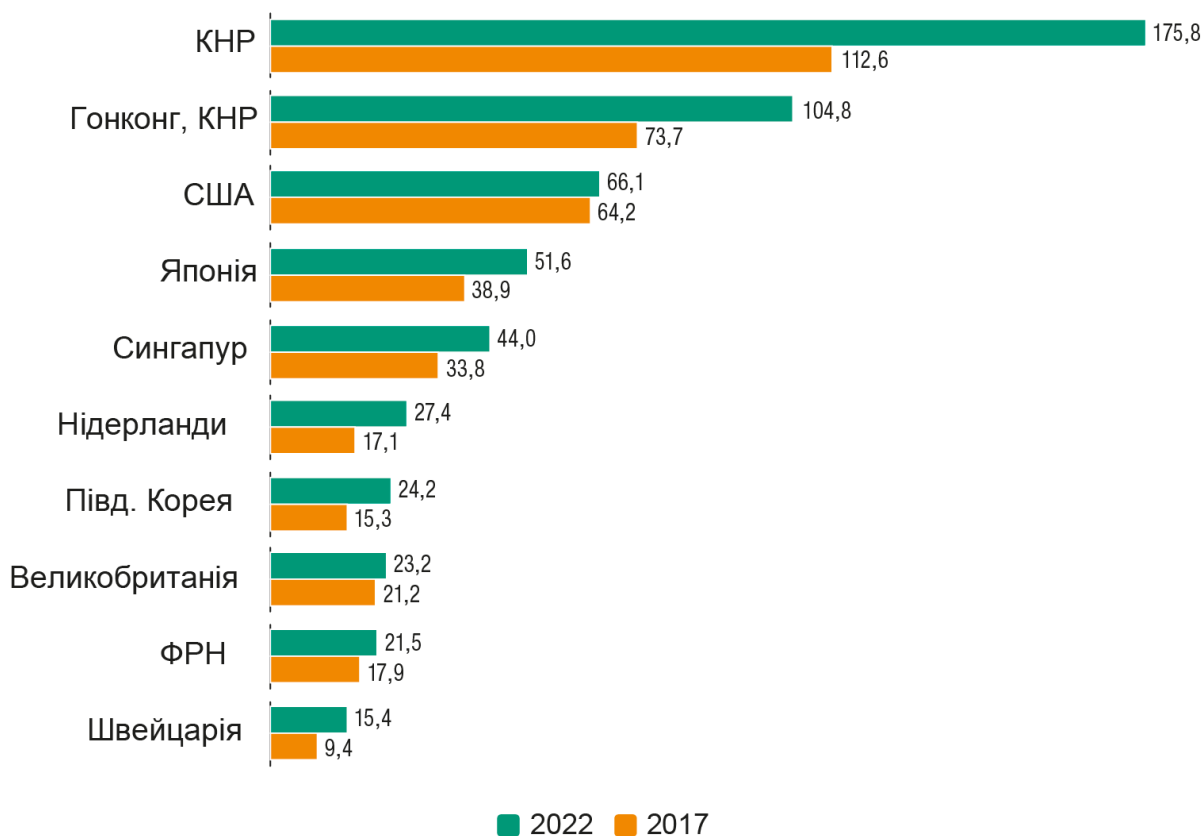

Рис. 2.16. Порівняльний аналіз обсягу надходжень прямих іноземних інвестицій економіку держав Азії (що розвиваються) у розрізі держав базування ТНК за 2017 та 2022 роки, у млрд. дол. США [28].

Аналіз абсолютних та показників залучення інвестиційних ресурсів групою розвинених держав світу (котра представлена переважно державами Європи та Північної Америки) демонструє безумовний вплив пандемії Covid-19 та російського вторгнення в Україну на всю економічну систему держав групи. Швидке поширення пандемії у глобальному масштабі і реакція економік розвинених держав на впровадження карантинних заходів демонструє, наскільки глобально взаємопов'язаними є потоки товарів та послуг. Російсько-Українська війна та загострення військових дій на Близькому Сході змусили корпорації переглянути власні стратегії

міжнародної торгівлі з метою зменшення вразливості до глобальних соціально-економічних потрясінь.

Вплив пандемії та війни в Україні на діяльність ТНК розвинених держав експертами вважається найбільшим із 1991 року. Першим результатом впливу пандемії стало різке падіння обсягу ПІ. Оцінка економічного впливу і перегляд доходів 5000 провідних ТНК падіння обсягу ПІ на 60,9% у 2020 та 37,8% у 2022 роках.

Аналіз прогнозу провідних 5000 транснаціональних корпорацій на період 2023-2024 років демонструє падіння і перегляд власних доходів у середньому на 20,7%, у тому числі, у найбільш вразливих - на 41,3% (енергетика - понад 64,3%, виробництво автотранспорту - 45,9%, виробництво процесорів - на 43,7%). Загалом, від наслідків подій 2020-2022 років значно знизилась інвестиційна привабливість для ТНК більшості розвинених держав (табл. 2.7.).

Аналіз обсягу залучених транснаціональними компаніями інвестицій у економіку найбільш розвинених держав світу демонструє вагомий вплив як пандемії (падіння на 68,4%) так і війни в Україні (падіння на 36,7%) на обсяг залучених інвестицій. При цьому, у регіональному розрізі, Україно-Російська війна більш вагомо вплинула на економіку держав Європи ніж пандемія Covid-19, що трансформувалось у вперше зафіксований протягом періоду дослідження відтік раніше залучених міжнародних інвестицій у обсязі 106,8 млрд. дол. США. Протягом 2020-2021 років показник залучених інвестицій був додатнім та склав 183,2 млрд. дол. США.

Зокрема, протягом 2022 року зафіксовано значний відтік інвестицій ТНК із економіки Німеччини (60,2 млрд. дол. США), Нідерландів (67,3 млрд.), Швеції (-21,6 млрд.), функціонування економік котрих до війни залежало від поставок російських вуглеводнів.

Територіально віддалені від військових дій Франція, Італія та Іспанія зуміли залучити додатковий обсяг інвестицій (6,4; 9,9 та 14,8 млрд. дол. США - відповідно).

Падіння обсягу інвестицій у економіку Великобританії викликане виходом держави із Європейського Союзу та триває із 2019 року. У 2022 році обсяг виведених ПІІ ТНК становив 14,1 млрд. дол. США.

Залучення інвестицій у економіку Польщі має позитивну динаміку із 2020 року, що спричинене загальним її зростанням а також збільшення інвестицій корпорацій США у побудову LPG-терміналів як альтернативи російському газу.

Таблиця 2.7. - Розподіл залучених транснаціональних інвестицій у розрізі розвинених держав світу, у млрд. дол. США* [29]

Група держав	Роки					Зростання протягом досліджуваного періоду, у млрд. дол. США	
	2018	2019	2020	2021	2022	2019-2020 роки	2021-2022 роки
Розвинені держави	678,2	998,7	315,5	597,2	378,3	-683,20	-218,90
Європа	323,7	634,3	132,5	50,7	-106,8	-501,80	-157,50
Німеччина	62	152,7	56,2	36,5	-60,2	-96,50	-96,70
Франція	31,8	73,1	31,4	10,9	6,4	-41,70	-4,50
Великобританія	47,8	63,9	58,2	-11,2	-14,1	-5,70	-2,90
Італія	37,7	38,1	-23,6	-9	9,9	-61,70	18,90
Іспанія	38,1	37,8	17,9	22	14,8	-19,90	-7,20
Нідерланди	29,4	-1,1	-86,5	-27,5	-67,3	-85,40	-39,80
Швеція	5,3	18,8	21,5	1,1	-21,6	2,70	-22,70
Польща	16	33,5	15,2	19,6	29,5	-18,30	9,90
Північна Америка	240,9	280,5	122,8	453,4	337,7	-157,70	-115,70
США	203,2	229,9	95,9	387,8	285,1	-134,00	-102,70
Канада	37,7	50,5	26,9	65,7	52,6	-23,60	-13,10
Інші розвинені держави світу	113,6	83,9	60,2	93,1	147,4	-23,70	54,30
Австралія	67,6	38,9	13,6	20,9	61,6	-25,30	40,70
Японія	10	13,8	10,7	24,7	32,5	-3,10	7,80
Півд. Корея	12,2	9,6	8,8	22,1	18,0	-0,80	-4,10

*у аналізі вказано лише держави із найвищим обсягом інвестицій з боку ТНК

Значною мірою відбувся вплив війни в Україні на економіки США та Канади, що проявилось у зниженні обсягу залучених інвестицій на 25,5%. Завдяки значно більшій диверсифікації економіки Північноамериканських

держав вказане зменшення обсягу залучених інвестицій виявилось нижчим відносно показника 2020 року (56,22%). У зв'язку із спорідненістю економік США і Канади показники падіння обсягу ПІІ ТНК були практично тотожними (46-58% у 2020 році та 20-26% у 2022 році).

Наведена зміна географічного спрямування ПІІ інвестицій транснаціональними корпораціями спричинила зростання їх обсягу у географічно віддалених від України розвинених державах світу - Австралії (зростання у 2.95 рази) та Японії (зростання на 31,9%), що значно контрастує із падінням в період введення карантинних заходів у 2020 році (на 65,03% та 22,46% - відповідно).

Падіння інвестиційної привабливості більшості розвинених держав світу призвело до зниження показника залучених ПІІ відносно їхнього ВВП. Так, криза 2020 року призвела до його падіння в усіх розвинених державах (окрім Швеції) на показник від 0,04% (Південна Корея) до 8,46 відсотка (Нідерланди). Для розвинених держав Європи цей показник становив - 2,26%, Північної Америки - 0,63%, інших розвинених держав - 0,22%.

Зниження економічної активності, пов'язане із Російсько-Українською війною спричинило падіння відношення ПІІ ТНК до ВВП розвинених держав світу на 0,38%. Найбільш постраждалими стали держави Європи (-0,38%) та Північної Америки (-0,46), натомість географічно віддалені розвинені держави домоглися нарощення показника на 0,5%, значно збільшивши притік інвестицій (табл. 2.8).

Схожими тенденціями характеризується інвестиційна діяльність ТНК, у розрізі держав їхньої реєстрації. Зокрема, найбільшого спаду, внаслідок пандемії Covid-19 та російської агресії в Україну, зазнав обсяг здійснених інвестицій ТНК держав Європи (відтік раніше здійснених інвестицій - 38,46 млрд. дол. США у 2020 році та падіння здійснених інвестицій на 60,9% у 2022 році). У розрізі держав ЄС найбільший відтік раніше здійснених інвестицій внаслідок пандемії Covid-19 зафіксовано у Великобританії (78,14 млрд.), Нідерландах (19,47 млрд.) та Італії (2,12 млрд. дол. США).

Табл. 2.8. - Динаміка відношення ІІІ ТНК до ВВП розвинених держав світу, у % [29].

Держава (регіон)	Роки				Зростання протягом досліджуваного періоду	
	2019	2020	2021	2022	2020 р. до 2019 р.	2022 р. до 2021 р.
Загалом	1,72	0,54	1,03	0,65	-1,17	-0,38
Європа	2,86	0,60	0,23	-0,48	-2,26	-0,71
Німеччина	3,82	1,41	0,91	-1,51	-2,41	-2,42
Франція	2,48	1,06	0,37	0,22	-1,41	-0,15
Великобританія	2,13	1,94	-0,37	-0,47	-0,19	-0,10
Італія	1,81	-1,12	-0,43	0,47	-2,94	0,90
Іспанія	2,66	1,26	1,55	1,04	-1,40	-0,51
Нідерланди	-0,11	-8,56	-2,72	-6,66	-8,46	-3,94
Швеція	2,96	3,39	0,17	-3,40	0,43	-3,57
Польща	4,93	2,24	2,89	4,34	-2,70	1,46
Північна Америка	1,11	0,49	1,80	1,34	-0,63	-0,46
США	0,99	0,41	1,67	1,23	-0,58	-0,44
Канада	2,53	1,35	3,29	2,63	-1,18	-0,66
Інші держави	0,78	0,56	0,86	1,36	-0,22	0,50
Австралія	2,51	0,88	1,35	3,97	-1,63	2,63
Японія	0,28	0,22	0,50	0,66	-0,06	0,16
Південна Корея	0,53	0,49	1,22	0,99	-0,04	-0,23

Водночас, внаслідок бойових дій в Україні найбільше скорочення інвестиційної діяльності характерне для ТНК Нідерландів (падіння - 74,16 млрд.), Німеччини (72,6 млрд.) та Італії (29,84 млрд. дол. США) (табл. 2.9).

Таблиця 2.9. - Розподіл здійснених транснаціональних інвестицій у розрізі розвинених держав світу, у млрд. дол. США* [29].

Група держав	Роки					Зростання протягом досліджуваного періоду, у млрд. дол. США	
	2018	2019	2020	2021	2022	2019-2020 роки	2021-2022 роки
Розвинені держави	637,81	1002,38	349,93	1244,18	1030,87	-652,44	-213,32
Європа	539,71	618,23	-38,46	573,22	224,28	-656,69	-348,94
Німеччина	97,12	151,08	50,63	165,18	92,98	-100,45	-72,20
Франція	102,04	43,81	21,61	44,67	48,03	-22,20	3,35
Великобританія	87,96	11,72	-78,14	84,92	59,60	-89,86	-25,32
Італія	31,54	19,79	-2,12	27,97	-1,87	-21,91	-29,84
Іспанія	37,94	29,20	38,12	0,75	39,44	8,93	38,69
Нідерланди	-46,91	14,38	-19,47	23,51	-50,65	-33,85	-74,16
Швеція	20,85	16,29	26,14	27,03	22,25	9,85	-4,78
Польща	0,89	1,85	0,85	1,82	2,18	-1,00	0,37
Північна Америка	-99,36	97,84	246,90	446,93	452,27	149,07	5,34
США	-157,41	20,34	204,46	349,96	373,00	184,12	23,04
Канада	58,05	77,49	42,44	96,97	79,28	-35,05	-17,70
Інші держави	197,46	286,31	141,49	224,03	354,31	-144,82	130,28
Австралія	7,83	9,96	6,04	3,40	116,56	-3,93	113,16
Японія	144,98	232,63	95,67	146,78	161,47	-136,96	14,69
Півд. Корея	38,22	35,24	34,83	66,00	66,41	-0,41	0,41

Динамічна зміна інвестиційної привабливості розвинених держав найбільш яскраво проявилась на здійсненні нових інвестиційних проектів (greenfield investment) (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 - Обсяг ПІ у нові інвестиційні проекти розвинених держав світу, у млрд. дол. США [29].

Група держав	Роки				Зростання протягом досліджуваного періоду, у млрд. дол. США	
	2019	2020	2021	2022	2019-2020 роки	2021-2022 роки
Розвинені держави	659,18	241,39	442,07	268,33	-417,79	-173,74
Європа	409,61	88,78	44,98	-57,28	-320,83	-102,26
Німеччина	97,20	38,65	26,19	-36,93	-58,55	-63,12
Франція	47,05	22,04	8,52	5,03	-25,01	-3,49
Великобританія	41,26	49,99	-6,73	-7,88	8,73	-1,15
Італія	25,00	-14,81	-5,21	7,24	-39,81	12,45
Іспанія	24,81	12,99	16,18	10,32	-11,82	-5,86
Нідерланди	-0,69	-56,96	-17,98	-41,4	-56,27	-23,42
Швеція	13,84	15,41	1,76	-12,61	1,57	-14,37
Польща	24,11	13,18	16,52	21,59	-10,93	5,07
Північна Америка	186,72	82,28	322,85	222,75	-104,44	-100,1
США	149,84	69,25	272,58	184,61	-80,59	-87,97
Канада	36,82	23,02	50,33	38,14	-13,8	-12,19
Інші розвинені держави світу	62,86	50,33	65,24	102,86	-12,53	37,62
Австралія	28,51	13,11	18,42	42,81	-15,4	24,39
Японія	11,69	10,17	20,04	23,48	-1,52	3,44
Півд. Корея	9,05	8,90	18,25	14,34	-0,15	-3,91

Так, падіння інвестицій у нові проекти становило 417,79 млрд. дол. США протягом 2020 року та 173,74 млрд. у 2022 році. Вказана тенденція особливо характерна для Європи (-320,83 та -102,26 млрд. дол. США) та Північної Америки (-104,44 та -100,1 млрд. дол. США). Більш стійкими до кризових явищ виявились інші розвинені держави світу, обсяг інвестицій ТНК у нові проекти котрих збільшився на 37,62 млрд. дол. США протягом 2022 року.

Підсумовуючи, варто зазначити, що розвинені держави світу виявились найбільш чутливими до негативних явищ соціально-політичного

характеру, зазнавши падіння показника інвестицій, здійснюваних ТНК. Натомість корпорації, центральні офіси котрих знаходяться у розвинених державах значно наростили обсяг інвестицій у держави, що розвиваються.

2.3. Систематизація та аналіз поведінкового компоненту у рамках формування конкурентних стратегій транснаціональних корпорацій в умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Інвестиційна поведінка транснаціональних корпорацій характеризується значним динамізмом, що визначається їх функціонуванням під впливом різнорідних чинників і викликів міжнародних економічних відносин. Здійсненні у межах кваліфікаційної роботи дослідження особливостей поведінки у інвестиційній площині низки ТНК, котрі представляють усі макрорегіони глобальної економіки (Anheuser-Bush Bev та Melexis (Королівство Бельгія), Sinopac Group та Xiaomi (Китайська Народна Республіка), LATAM Corporation та ACE Team (Республіка Чилі), Apple Inc. та Pfizer Inc. (Сполучені Штати Америки), Tata Motors та Indian Oil (Індія), Arcelor-Mittal (Королівство Люксембург із філією в Україні) сприяли виробленню інтегральних аналітичних підходів для ідентифікації інвестиційної поведінки ТНК, що стало базою для формування таблиці 2.11.

Оскільки здійснювана інвестиційна поведінка транснаціональних корпорацій є проявом затверджених інвестиційних стратегій корпорацій, для них характерна багатоваріантність інвестиційних стратегій, що проявляється у реалізації різноманітних стратегій одночасно у залежності від регіону діяльності. На процес формування та реалізації інвестиційної стратегії (інвестиційно-фінансова стратегії) впливають особливості країни базування та ведення діяльності, галузі діяльності, форми власності корпорації, територіальне розташування, тип продукції, технологічний рівень ТНК та ін.

Таблиця 2.11- Ідентифікація напрямку інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій [32].

ТНК, держава базування / Вид інвестиційної поведінки	Зростання рівня капіталізації		Оцінка здійснених інвестицій		Сукупний обсяг залучених зовнішніх інвестицій, млрд.дол.США	Основні інвестиційні проекти
	Сукупний обсяг протягом 2010-2022 років, млрд. дол.США	Середньорічний темп приросту, %	Сукупний обсяг протягом 2010-2022 років, млрд.дол.США США	Середньорічний темп приросту, %		
1. Melexis (Королівство Бельгія) / Супер експансивний	54,73	3,32	1,78	2,11	75,32	Зростання виробничих потужностей, створення центру досліджень і розробок у м.Софія (Республіка Болгарія)
2. ACE Team (Республіка Чилі) / Супер експансивний	52,48	9,83	20,07	1,23	4,01	Створення центру із розробки інтерфейсів програмного забезпечення і цифровізації у м Сантьяго (Республіка Чилі)
3. Apple Incorp. (США) /Експансивний	299,8	8,41	272,47	5,05	350,92	Створення нових виробничих потужностей у США, що сприяло створенню 2 мільйонів робочих місць
4. Tata Motors (Індія) / Змішаний	71,60	7,32	5,04	4,12	41,73	Інвестування у комерційну розробку новітніх сегментів пасажирських автомобілів (гібридного та електричного транспорту)
5. Alibaba Group (Китайська Народна Республіка) /Супер експансивний	43,16	3,03	37,45	10,73	91,11	Відкриття у м. Бангалор (Індія) торговельної он-лайн мережі BigBasket

Узагальнивши ідентифікацію інвестиційних стратегій провідних закордонних та вітчизняних авторів, можемо визначити їх як генеральний план заходів у сфері інвестиційної діяльності корпорації, котрий визначає пріоритети її напрямків та форм, принцип формування інвестиційних ресурсів та послідовність етапів у процесі реалізації довготермінових інвестиційних проектів. Місце інвестиційної стратегії в загальній корпоративній стратегії транснаціональної корпорації подано на рисунку 2.17.

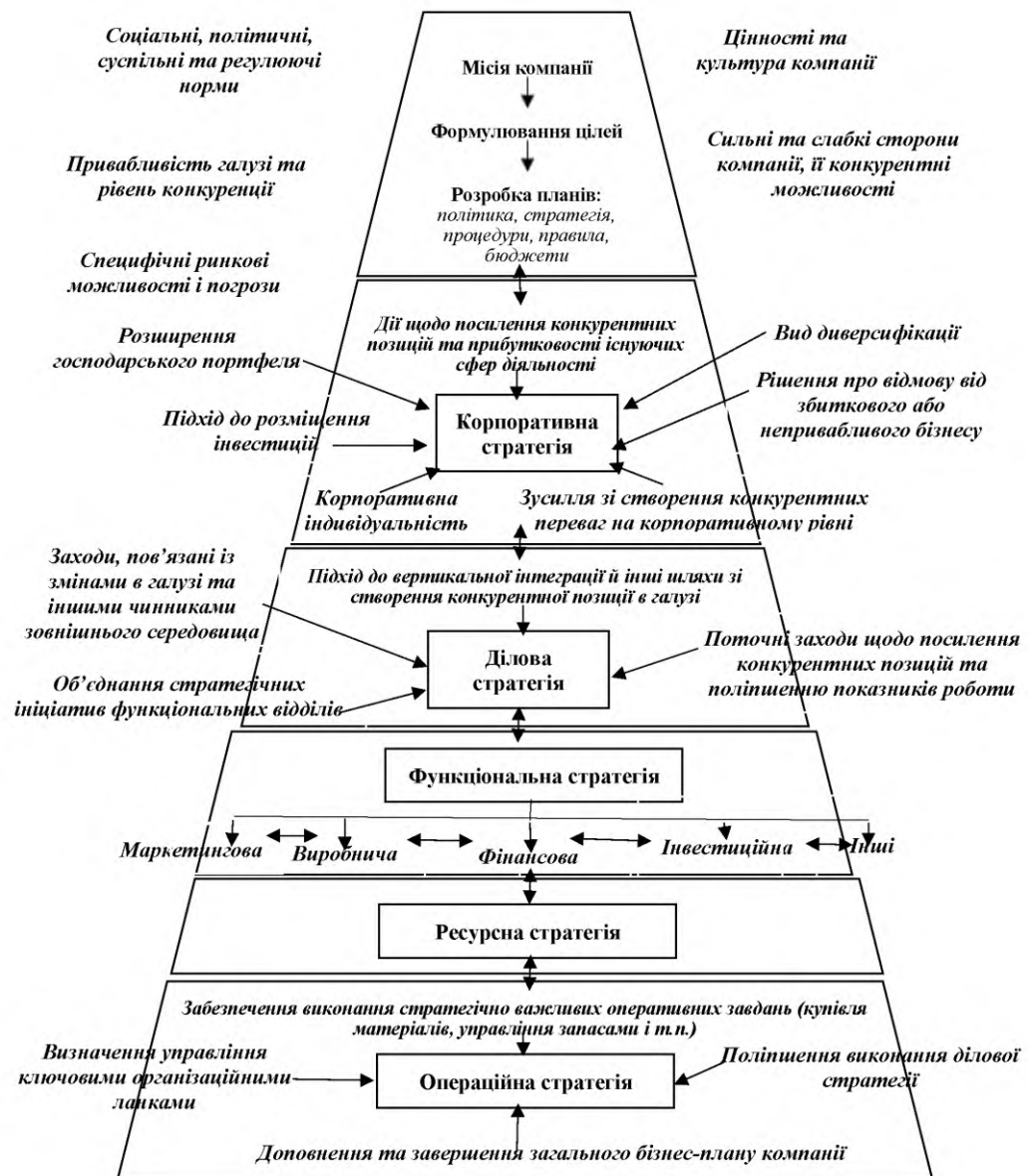

Рис. 2.17. Інвестиційна стратегія як елемент корпоративної стратегії транснаціональної корпорації

Тому формування інвестиційної стратегії у певній державі чи регіоні нерозривно пов'язано із рівнями глобальної стратегії ТНК. Варто зазначити,

що у міжнародній практиці виділяють наступні рівні міжнародної стратегії транснаціональних корпорацій: корпоративну стратегію, бізнес-стратегію і функціональну стратегію [11]. Зокрема, корпоративна стратегія є інтегральною і визначає ключові напрямки діяльності ТНК, у той час як бізнес-стратегія є визначеним орієнтиром у розрізі напрямків бізнесу, регіональних підрозділів ТНК, дочірніх структур, себто охоплює шляхи діяльності на іноземних ринках. У цей же час призначенням функціональної стратегії є визначення методів управління функціональними напрямками корпорації: маркетингом, сферою фінансів, розробкою інновацій, науково-дослідними роботами та ін. У власну чергу, міжнародна фінансова стратегія корпорації має на меті планування ключових напрямків фінансування, одержання доходів, регулювання фінансових потоків і капіталом загалом. Таким чином, інвестиційна стратегія транснаціональних корпорацій є елементом міжнародної фінансової стратегії ТНК. Її можуть визначати як для цілої корпорації так й для певних господарських структур ТНК. Узагальнивши праці закордонних вчених виділимо п'ять найбільш поширених моделей інвестиційної стратегії транснаціональних корпорацій: диверсифіковану конгломератну модель, глобальну виробничу модель, модель товарів швидкої реалізації, модель телекомунікації і глобальну інтегровану модель набору поставок.

У контексті здійснюваного дослідження варто проаналізувати процес реалізації інвестиційних стратегій та інвестиційну поведінку транснаціональних корпорацій, котрі мають центральний офіс чи філії в Україні. Характерно, що юридично, у окремих із них головні офіси розташовано у іноземних державах, проте де-факто основна частка операцій здійснюються на території України. Нами сформовано характеристику провідних корпорацій України із урахуванням типу інвестиційної поведінки відповідно до обраної інвестиційної стратегії корпорації і шляхів, мотивів і характеристик діяльності на українському ринку. Результати проведеного дослідження подано у таблиці 2.12 (період дослідження - 2016-2022 роки).

Таблиця 2.12-Аналіз реалізації інвестиційних стратегій найбільших ТНК України [13].

Юридична назва ТНК, адреса головного офісу.	Сектор економіки	Маштаб діяльності	Структурні об'єкти	Економічні результати діяльності (протягом 2022 року)	Інвестиційна активність та тип інвестиційної поведінки (протягом 2016-2022 рр.)
ПРАТ "EasOne". м. Лондон	Чорна та кольорова металургія, засоби масової інформації	11 областей України	«Інтерпайп Україна», ТОВ "StarLightMedia".	чис. працівників - 11 тис.чол.; сплачено податків - 2,85 млрд. грн.	Будівництво заводу "Інтерпайп Сталь", м. Дніпро - 900 млн.дол.США; ТП - змішана
ПРАТ "Кернел". м. Київ	Сектор АПК	Всеукраїнська мережа	Земельний банк площею 500 тис. га; 9 заводів, 410 елеваторів, 2 термінали "Трансбалктермінал" та "Ойлтранстермінал".	Вироблено понад 1089,1 тис. т соняшникової олії; прибуток -82,76 млн.дол.США	Будівництво заводу, реконструкція терміналу - 190 млн.дол США; ТП - ліберальна
ТОВ "Континіум". м.Луцьк	Реалізація агропромислової продукції, фінансові операції.	Всеукраїнська мережа	"WestOilGroup", "Дубномолоко", ТОВ "Галичина", Банк інвестицій та заощаджень, меража "ТамТам", ТРЦ "НортСіу", "Ріксос Прикарпаття".	чис. працівників - 17 тис.чол.; Кількість клієнтів - понад 200 тис.чол.	Будівництво 2 ТРЦ у м. Київ. ТП - ліберальна
АТ "МХП". м. Київ.	Переробка та реалізація продукції рослинництва та тваринництва	Всеукраїнська мережа	Площа земельного банку 400 тис. га; 4 бройлерні птахофабрики; 5 птахофабрик інкубаційного типу; 12 логістичних складів; завод "Легко" (Київська обл.).	Експортовано курятини - понад 278 тис.т; прибуток - 1498 млн.дол.США	Реконструкція заводів та птахофабрики; ТП - змішана
ПРАТ "Мультиплекс - Холдинг". м. Київ.	Сфера послуг	Всеукраїнська мережа	32 багатозальних кінотеатрів у 24 населених пунктах України	Річна кількість глядачів - понад 10 млн.; сплачено податків - 170 млн. грн.	Будівництво 8 кінотеатрів, реалізація 3-D технологій ТП – ліберальна.
ТОВ "Нібулон". м. Миколаїв	Переробка та реалізація продукції рослинництва, суднобудування	12 областей України	Підрозділи у 12 областях, 22 філій в Україні; завод суднобудування "Лиман".	Обсяг експорту - 4,65 млн. т продукції АПК	Інвестовано -понад 1,7 млрд.дол.США у будівництво елеваторів на річках Дніпро і П. Буг; морського терміналу у м.Миколаїв; цеху для ремонту кораблів; ТП - консервативна
Група компаній Нова Пошта. м. Київ	Поштові послуги	Понад 1500 населених пунктів України	Понад 25000 відділень, 1700 поштоматів; 51 вантажний термінал	чис. працівників - 29 тис.чол.; сплачено податків - 1,15 млрд. грн.	Відкриття понад 1000 відділень; впровадження нових способів доставки; ТП - суперекспансивна

Зауважимо, що вітчизняні ТНК переважно провадять ліберальний Кернел, Континіум, Мультиплекс), консервативний (Нібулон) і суперекспансивний (Нова Пошта) типи інвестиційної поведінки. Вважаємо найбільш виправданою є поведінка компанії “Нова Пошта”, що проявила суперекспансивну модель поведінки у сфері надання поштових послуг фізичним та юридичним особам (збільшення кількості віддулень у 4,78 раз, операційного прибутку - у 6,78 раз, фактично витіснено з ринку ключового конкурента - АТ “Укрпошта”), інвестувавши протягом 2022 року понад 3745 мільйонів гривень, для чого випущено локальні облігації. Також корпорація одержала довгостроковий кредитний рейтинг UaA, що, навіть у час війни надає можливість усім учасникам ринку - банкам, страховим компаніям, пенсійним фондам інвестувати в папери компанії. У 2024 році компанія планує інвестувати понад 200 млн. гривень у розвиток доставки на базі штучного інтелекту [12].

У межах нашої держави діє й значна кількість іноземних ТНК, що провадять діяльність через вітчизняні філії: EuroCape Ukraine, Anheuser-Busch InBev EFES Ukraine, Coca-Cola HBC Ukraine, Fujikura Automotive Ukraine, Getin Holding S.A. (“Ідея-Банк”), Holtec Ukraine, Kromberg&Schubert Ukraine LU, LEONI Wiring Systems Ukraine, Louis Dreyfus Ukraine, METRO Cash and Carry Ukraine, Nestle Ukraine LLC та низка інших. У рамках нашого дослідження також визначано типологію інвестиційної поведінки, що характерна для вказаних ТНК (табл.2.13) [17].

Згідно даних міжнародного порталу GlobalData, котрий містить повну інформацію про результати діяльності 6186 провідних ТНК світу, лише близько 340 із них присутні на ринку України шляхом створення дочірніх компаній, що становить менш ніж 27 % від сукупної кількості цього типу компаній в Україні [11]. Процес тимчасового призупинення діяльності ТНК в Україні через бойові дії значно впливає на функціонування економіки України. Наразі понад 57% із них станом на 01.01.2023 року вже знизили

обсяг операцій в Україні та переселили частину працівників у більш безпечні регіони та сусідні держави.

Таблиця 2.13 - Характеристика інвестиційної поведенки іноземних ТНК на ринку України [13].

Назва ТНК, штаб-квартира	Сфера діяльності	Структура в Україні	Сукупний обсяг доходів та інвестицій	Тип інвестиційної стратегії
Getin Holding S.A., м.Варшава (Польща)	Надання фінансових послуг	ПАТ «Прикарпаття», ПАТ «Ідея банк»	прибуток - 59,5 млн. дол. США.; сукупний обсяг інвестицій - понад 2,46 млрд грн (придбання банку «Ідея Груп»).	Впровадження нових фінансових технологій; запровадження міжнародної платіжної системи, що передбачає технологію швидких переказів, онлайн-обслуговування корпоративних клієнтів - IFOBS. Тип - консервативна стратегія
Louis Dreyfus LDC, м.Женева (Швейцарія)	Експорт зерна	Луї Дрейфус Україна ЛТД;	чисельність працівників - понад 400 осіб; обсяг експорту - 1,6 млн.т. зернових; прибуток - 169 млн. євро; сума інвестиції - 114 млн.євро	Будівництво 7 елеваторів у Вінницькій, Черкаській та Запорізькій областях. Будівництво зернового терміналу у місті Одеса. Тип - змішана стратегія.
Anheuser-Busch InBev, м.Левен (Бельгія)	Харчова промисловість	Завод безалкогольних напоїв «Десна»; Миколаївський пивзавод «Янтар» ВАТ "ПІВЗАВОД "РОГАНЬ".	Вартість активів - 3,92 млрд.грн; у т.ч. - оборотних активів - 0,86 млрд.грн; обсяг чистого доходу - 4,43 млрд.грн; чисельність працівників -1,29 тис.чол., сукупний обсяг інвестицій - понад 115 млн.дол.США	Заснування у м.Харків нового Бізнес Центру «AB In Bev»; здійснення інвестицій у виробничу інфраструктуру Харкова, Чернігова і Миколаєва. Тип - ліберальна стратегія.
Fujikura Automotive - м.Токіо, Японія	Виробництво електрообладнання	ТОВ «Фуджікура автмотів Україна-Львів»; завод у м.Рава-Руська	Чисельність співробітників - близько 3,2 тис. осіб	Інвестиції у будівництво 4 заводів - 125 млн.дол.США; планується відкриття двох заводів на території Вінницької та Черкаської областей. Тип стратегії - ліберальна.
Coca-Cola HBC, Атланта (США)	Виробництво безалкогольних напоїв	ПАТ «Кока-Кола Україна Лімітед» та ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед»	Чисельність працівників - 1,6 тис. осіб.; сукупний обсяг інвестицій - понад 4,9 млрд. грн.	Впровадження нових стандартів щодо викидів CO ₂ вартістю 190 млн.дол.США. Тип стратегії- експансивна.

Цей сценарій ускладнюється невизначеністю термінів завершення війни між Україною і Росією. Передбачається, що протягом військового часу більшість дочірніх компаній великих транснаціональних корпорацій у

нашій державі збережуть присутність, проте значно знизять власну активність. Окрім цього, очевидно, що ТНК, котрі раніше не були присутніми на ринку України, не відкриватимуть власні представництва до завершення війни, що знижує обсяг імовірних інвестицій в економіку України. Частковий вихід ТНК через військові дії має значний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Однією із ключових проблем є недоотримання інвестицій і фінансових ресурсів, котрі ТНК вкладали у вітчизняну економіку. Це може спричинити падіння обсягу виробництва, втрату робочих місць і зростання рівня безробіття. Втрата низки ТНК також спричиняє значний негативний вплив на обсяг та географічний напрямок експортних потоків і зовнішньоекономічної діяльності держави. ТНК, внаслідок зміни держави базування провокують зниження експорту власних товарів та послуг із України, що призводить до падіння експортних доходів України і погіршення показників її зовнішньоторговельного балансу. Окрім цього, втрата присутності значної кількості провідних ТНК має негативний вплив на науково-технологічний розвиток й інноваційну сферу. Корпорації зазвичай вносять вагомий вклад в дослідження та розробку, створюючи науково-дослідні центри і співпрацюючи із місцевими університетами й науково-дослідними установами.

Загалом, перший рік війни продемонстрував, що вихід із України ТНК значно погіршує економічну ситуацію у державі, призводячи до падіння обсягу інвестицій, виробництва і експорту, а також стримування технологічного розвитку держави. Для підтримання сталого економічного розвитку необхідне впровадження комплексу заходів із збільшення безпеки функціонування філій ТНК в Україні, а також впровадження інструментарію із страхування військових ризиків.

Вважаємо, після по завершенні війни представники транснаціонального бізнесу можуть відіграти вагому роль в економічному розвитку держави. Наведемо найбільш ефективні напрямки, якими, згідно нашої думки, ТНК здатні сприяти відновленню і зміцненню економіки держави:

1. Інвестиції і формування робочих місць: ТНК здатні вкладати вагомі фінансові ресурси у різні галузі економіки України, зокрема: інфраструктуру, енергетику, Сектор АПК, технології тощо, що у свою чергу сприятиме формуванню нових робочих місць та зростанню доходів громадян;

2. Науково-технологічний розвиток: ТНК здатні привнести новітні технології, ноу-хау і передові практики вітчизняному бізнесу. Це спричинить підвищення ефективності виробництва у межах вітчизняної економіки, конкурентоздатності підприємств та розвиток інноваційного сектору економіки;

3. Експорт і доступ до нових, неосвоєних ринків: вітчизняні компанії, співпрацюючи із ТНК, отримують доступ до глобального ринку, значно розширивши власну експортну діяльність. Вказані партнерства стимулюватимуть залучення закордонних інвестицій і підвищення міжнародної конкурентоздатності вітчизняних товарів та послуг;

4. Розвиток рівня людського капіталу: ТНК здатні здійснити вагомий внесок в розвиток кадрового потенціалу нашої держави, що включатиме співпрацю із університетами й навчальними закладами, впровадження програм підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів у галузях діяльності, а також підтримку розвитку інноваційних навчально-освітніх програм;

5. Впровадження нових стандартів корпоративної соціальної відповідальності: більшість ТНК практикують політику корпоративної соціальної відповідальності, котра передбачає участь в проектах із підтримки сталому розвитку, соціальних і екологічних ініціатив, котрі позитивно позначаються на розвитку соціальної інфраструктури, науки та освіти, охороні здоров'я й інших сферах суспільного життя України.

Загалом, співпраця із транснаціональним бізнесом у повоєнний період надасть можливості для України для залучення інвестицій, розширення експортних можливостей, прискорення технологічного розвитку і зміцнення власної позиції на світовій арені.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.

3.1. Перспективні напрямки розвитку інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у глобальному масштабі.

У процесі дослідження інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки необхідно потрібно зважувати на особливості, пов'язані із впровадженням елементів четвертої промислової революції (Індустрії 4.0). Практика розвитку міжнародних економічних відносин демонструє, що впровадження Індустрії 4.0 базується на широкому застосуванні кіберфізичних систем у виробництві та обслуговуванні людських потреб.

Застосування аналітики великих даних полягає у аналізі великих, складних та переважно неструктурованих масивів даних, що сприяє виявленню цінної інформації, більш точному визначенні тенденцій, прогнозуванню виробничих показників та оптимізації витрат. Для корпорацій, що діють у виробничому сегменті й інших промислових галузях аналітиками фіксується підвищений попит на технологію аналізу великих даних (Big-data analysis): зростання обсягу інвестицій у аналітику великих даних зумовлено необхідністю зростання продуктивності підприємств та потребою оптимізації ресурсів.

Характерними рисами транснаціональних корпорацій в процесі впровадження елементів четвертої промислової революції є повна автоматизація виробництва, при якій управління усіма процесами провадиться у режимі реального часу та із врахуванням динамічних зовнішніх чинників. У процесі планування виробничої діяльності система штучного інтелекту формує віртуальні копії необхідних об'єктів фізичного світу (3-D копії), контролює фізичні процеси та приймає децентралізовані рішення. Кіберфізичні системи за необхідності об'єднують у одну мережу, забезпечуючи взаємодію у режимі реального часу, надаючи їх можливість самоналаштуватися та самонавчатися. Цей процес забезпечується завдяки

застосуванню інтернет-технологій, котрі забезпечують безперервну комунікацію між замовниками продукції, персоналом та машинами. Транснаціональні корпорації формують замовлення на виробництво продукції відповідно до запитів індивідуальних замовників, оптимізуючи рівень собівартості виробництва [2].

Використовуючи дані дослідження міжнародної консалтингової компанії McKinsey & Company нами подано прогнозований економічний ефект від впровадження технологій “Індустрії 4.0.” до 2030 року, представлений на рис.3.1. В ході аналізу проведено вивчення ключових потенційних переваг впровадження результатів Четвертої промислової революції у розрізі наступних технологічних напрямків: мобільного інтернету (технології 5G), автоматизації, інтернету речей, хмарних обчислень, робототехніки, автономних транспортних засобів, геноміки наступного покоління, нових засобів накопичення енергії, 3D-друку, покращених матеріалів і палива, відновлюваних джерел енергії [25].

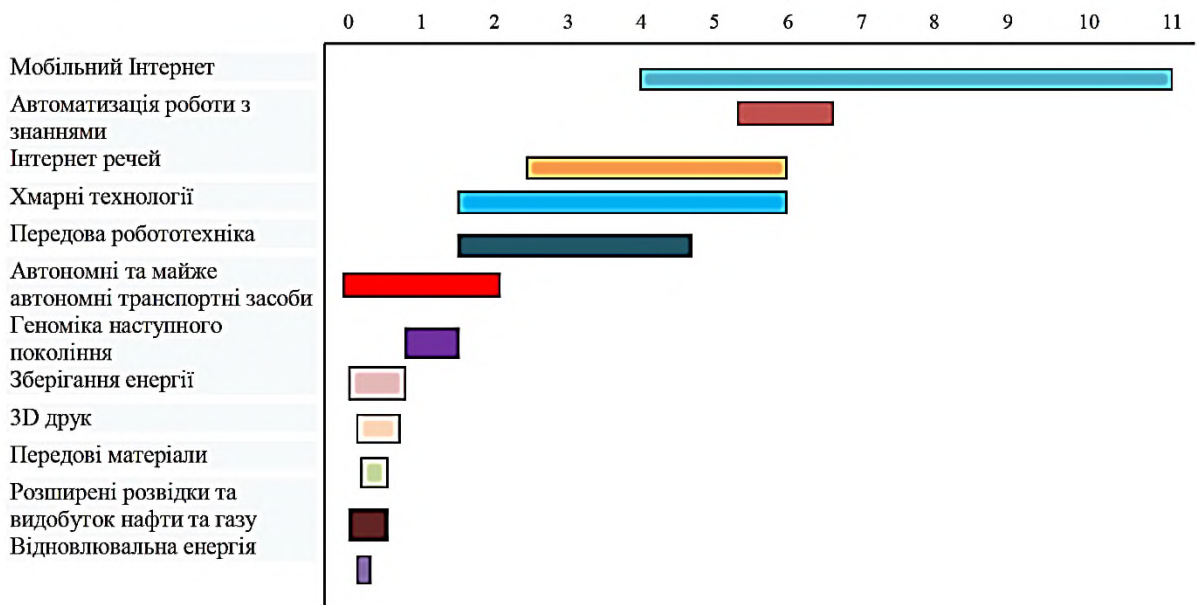

Рис. 3.1. Прогнозний економічний ефект від впровадження технологій “Індустрії 4.0.” до 2030 року, трлн. дол. США [2]

Здійснимо аналіз інвестицій ТОП-50 ТНК світу у розрізі напрямів “Індустрії 4.0.” (рис.3.2).

Проведений аналіз інвестицій ТОП-50 ТНК світу у технології, що

включають елементи “Індустрії 4.0” у 2022 році та поданий прогноз на 2025 рік демонструє значне зміщення акцентів інвестиційної політики корпорацій на сфери розвитку штучного інтелекту, аналізу великих масивів даних та робототехніки, при цьому зменшивши інвестиції у інші напрями “Індустрії 4.0.” (рис.3.2).

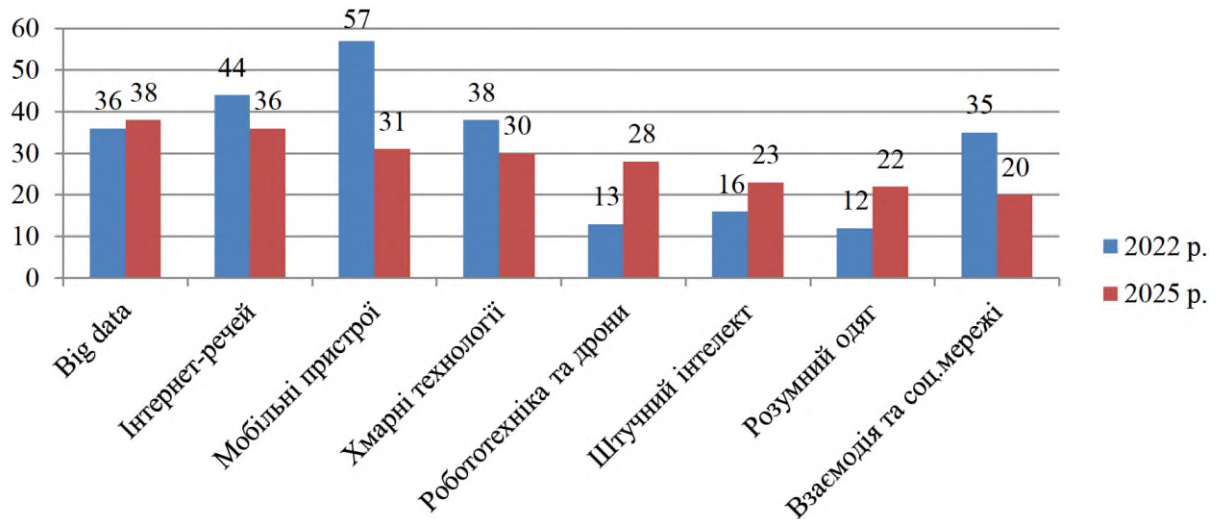

Рис.3.2. Частка ТНК, що інвестують у технології “Індустрії 4.0” (2022-2025 рр.), у % [25]

Формуються принципово новітні технології у сфері медицини, біотехнологій, вдосконалюються засоби діагностики і лікування на основі обчислювальних потужностей штучного інтелекту. Маючи прямий доступ до значних масивів даних, транснаціональні корпорації отримують можливість підвищувати ефективність управлінських рішень (у першу чергу - у банківській сфері, наданні юридичних послуг, страхуванні, консалтингу, здійсненні аудиту, тобто сферах де якість рішень забезпечується опрацюванням великих масивів даних).

Згідно прогнозів провідних консалтингових компаній світу (TAdviser, Frost&Sullivan та ін.) сукупний прибуток суб’єктів ринку штучного інтелекту у період до 2030 року досягне позначки 1847,6 млрд. дол. США, зріши у понад 13 разів відносно показника 2022 року (136,4 млрд. дол. США,) (рис 3.3.). При цьому середньорічний темп росту ринку ШІ складатиме 39,7%. Протягом досліджуваного періоду основними

сегментами ринку ШІ стануть виробничий сектор, сфери фінансів, охорони здоров'я, охорони навколишнього природного середовища та роздрібно́ї торгівлі.

Стрімкий розвиток технології штучного інтелекту та його значні перспективи інтеграції у світову економіку, сприяють бурхливому росту інвестиційної привабливості технології для провідних транснаціональних корпорацій світу [24].

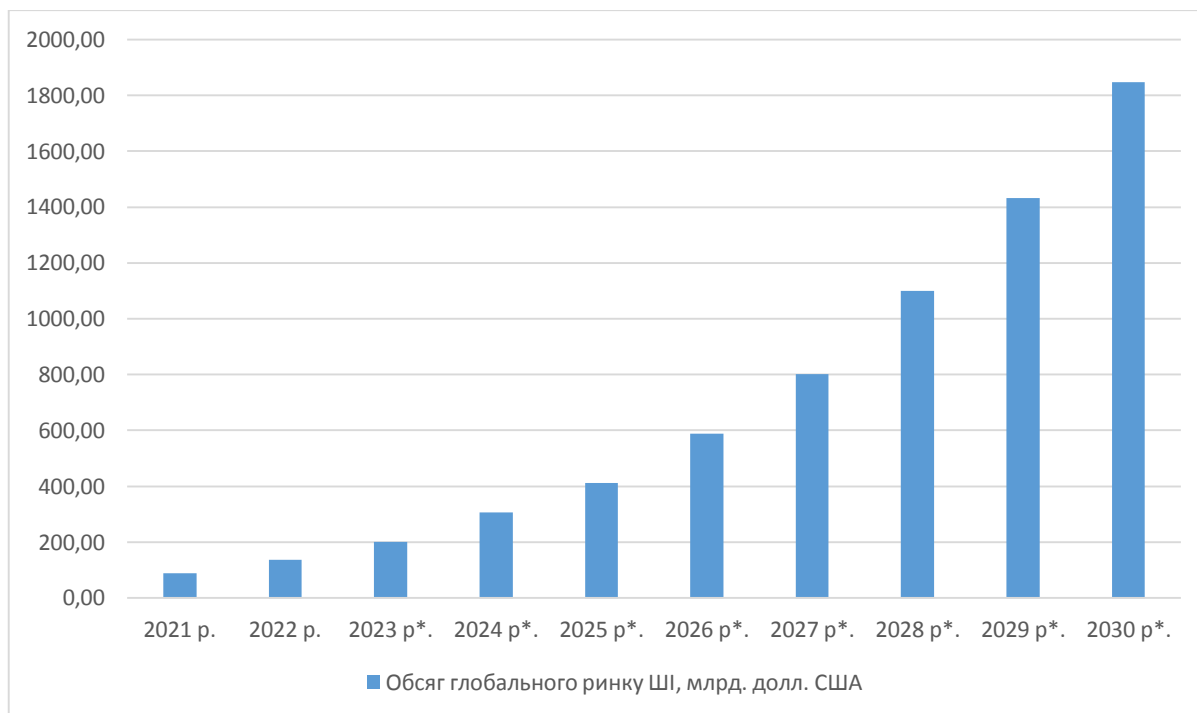

Рис. 3.3. Обсяг світового ринку штучного інтелекту на період до 2030 року, у млрд. дол. США [24]

*прогнозні дані

Так, протягом перших п'яти місяців після презентації у листопаді 2022 року компанією OpenAI чат-бота Chat-GPT п'ять провідних транснаціональних корпорацій у сфері інформаційних технологій (Microsoft, Alphabet, Amazon, Meta і Apple) оновили власні програмні продукти застосувавши технологію штучного інтелекту.

Детальний аналіз вказаних корпорацій демонструє стійку тенденцію до зростання обсягу інвестицій у цю перспективну технологію (рис. 3.4.).

Так, протягом 2022 року ними інвестовано у профільні дослідження понад 223 млрд дол, що в понад двічі більше, ніж в 2019 році. Керівник

корпорації Meta Марк Цукерберг вказав, що ШІ є ключовою інвестиційною категорією компанії.

Вплив штучного інтелекту на розвиток глобальної економіки робить його маркером тенденцій росту внутрішніх ринків. Пандемія і російсько-українська війна вплинули на показники економічної стабільності усіх держав, що спричинило потребу у розвитку нових технологій, як драйверів глобальної економіки.

У процесі аналізу показників інтеграції сфери штучного інтелекту у процес функціонування національних економік нами подано рейтинг держав світу із найвищим рівнем розвитку сфери штучного інтелекту.

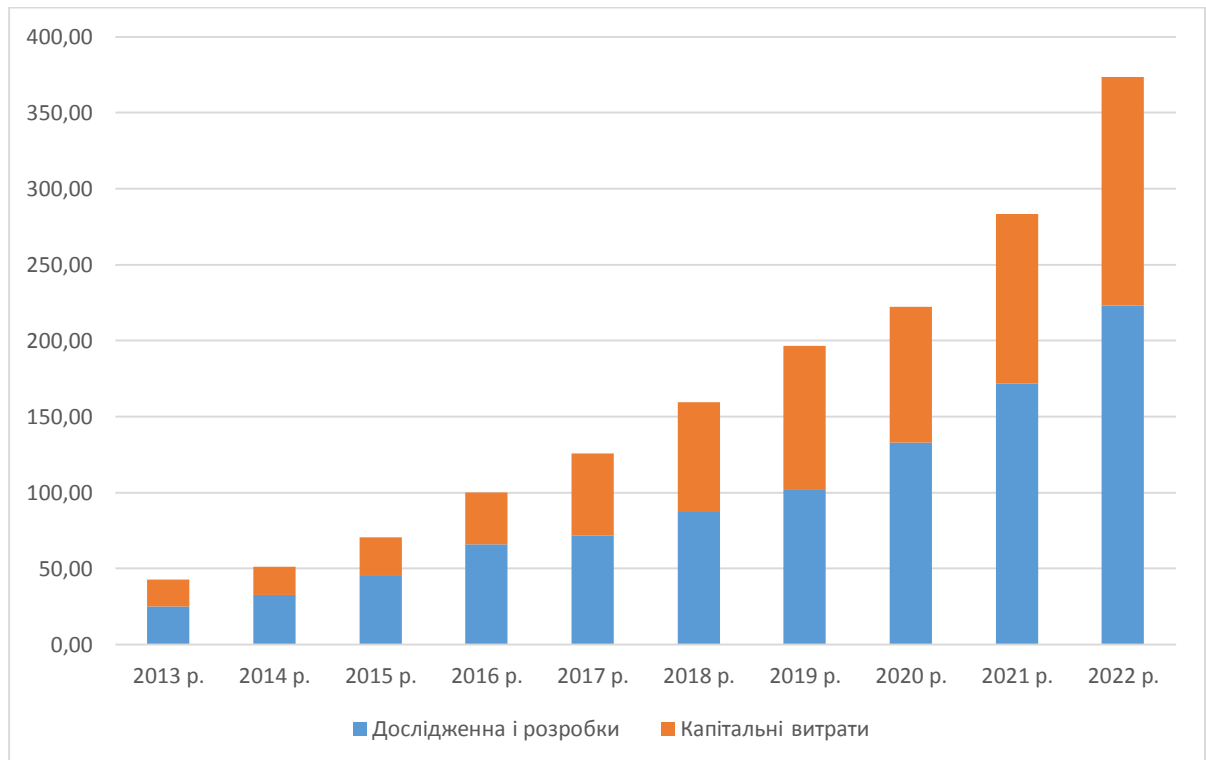

Рис. 3.4. Порівняльний аналіз обсягу затрат на дослідження й розробки та капітальних витрат корпорацій із капіталізацією понад 1 трлн. долл. США. (у млрд. долл. США.) [25]

Порівняння держав засновувалось на поєднанні показників згідно трьох маркерів: інвестицій, інновацій і впровадження ШІ. Сукупна кількість показників індексу - 111. Дослідження продемонструвало, що Сполучені Штати Америки залишаються глобальним лідером у сфері розвитку

штучного інтелекту, особливо відносно комерційних інвестицій. Китайська Народна Республіка із значним відставанням є на другій позиції.

Держави із високими показниками розвитку ШІ переважно розташовані у Західній Європі, Південно-Східній Азії і Північній Америці. Варто виділити Сінгапур, котрий протягом останніх двох років піднявся із десятої на третю позицію, Великобританію, що має перевагу у сфері досліджень та комерційних інвестицій, а також ФРН, що має високі оцінки у сфері комерційного впровадження розробок ШІ (рис. 3.5.).

Рис. 3.5. Рейтинг держав світу відповідно до розвитку сфери штучного інтелекту [2]

При співвідношенні масштабу розвитку ШІ у державі до кількості її громадян, то лідерами є Сінгапур, Ізраїль та Швейцарія. Вони наразі є одними із лідерів згідно показників залученості штучного інтелекту до повсякденного життя. Це важливо, оскільки демонструє: кількість інновацій у державі незначно корелює із кількістю її населення.

У цей же час, Китай і США, котрі є лідерами у сфері інвестицій й інновацій у ШІ, можуть не одержати достатньої вигоди у контексті власних економік через відносно невисокий рівень поширення технології ШІ серед жителів. Отже, не менш вагомим чинником є позитивне ставлення громадян до розвитку технології штучного інтелекту.

Застосування цифрових інформаційних технологій сприяє автоматизації складних процесів управління виробництвом та сектором послуг, таким чином підвищуючи рівень контролю за показниками якості продукції. Пришвидшення процесів комп'ютеризації й інформатизація освіти та науково-дослідної сфери сприяють інтенсифікації процесу здійснення наукових розробок.

У перспективі, використання рішень на базі штучного інтелекту сприятиме стрімкому зростанню економічних показників діяльності ТНК у наступних чотирьох сферах: операції із клієнтами, маркетинг та продажі, створення програмного забезпечення, дослідження і розробка продуктів. Штучний інтелект вже у даний час здатен взаємодіяти із клієнтами, створювати контент для маркетингу і писати програмний код.

У процесі взаємодії із клієнтами технологія штучного інтелекту збільшує продуктивність на понад 30% завдяки зростанню швидкості обробки даних, нижчому часу відклику та навіть актуальності наданої інформації. Згідно оцінок експертів, стрімке поширення рішень на базі ШІ здатне принести понад 310 млрд долл. США додаткової вартості сфері роздрібної торгівлі через підвищення ефективності наведених функцій [20].

Результати впровадження ТНК систем ШІ демонструє, що у сферах маркетингових комунікацій та SEO-оптимізації, формування з допомогою

ШІ персоналізованого контенту з метою просування продукту підвищує продуктивність на 10-20%.

В Україні корпорації повторюють загальносвітові тренди, формуючи власні продукти на базі ШІ. Зокрема, станом на липень 2023 року понад 50% великих компаній використовує технології штучного інтелекту, 15% застосовують ШІ-інструменти власної розробки, ще 24% планують це здійснити у перспективі.

На даний час надзвичайно складно визначити стан та напрями розвитку глобального ринку капіталу без врахування впливу цифрових технологій. Процеси транснаціоналізації і глобалізації в глобальній економіці створили вагоме підґрунтя для формування розгалуженої мережі взаємозв'язків та каналів комунікації, котрі забезпечують доступ до фінансування шляхом активного залучення неформальних інвесторів, венчурних інвесторів та фондів, програм розвитку, що ініційовані переважно ТНК. Вказані джерела ресурсів, за рахунок поширення цифрових технологій стали значно доступнішими для більшості держав світу.

Проте, для здійснення технологічних перетворень, притаманних Індустрії 4.0 притаманні значні ризики, що пов'язані із підвищенням рівня нестабільності й навіть - можливістю дестабілізації суспільних процесів. Оскільки технологічні інновації трансформують будову капіталу ТНК, їх прискорене введення здатне значно змінити звичний стиль життя громадян, збільшивши соціальне розшарування суспільства. Поширення автоматизованих рішень для виконання складних завдань спричиняє падіння цінності низько- та середньо-кваліфікованої праці громадян. Це впливає на матеріальний стан середнього класу держав. Без реалізації значних інвестиційних проектів транснаціональними корпораціями у розвиток людського капіталу у найменш розвинених держав виникнуть стійкі бар'єри для інтеграції висококваліфікованих працівників на світовому ринку. У той же час, здешевлення низькокваліфікованої праці призводить до втрати державами, що розвиваються, переваг дешевої

робочої сили та здатності розвиватися, що спровокує безробіття та радикалізує суспільство.

3.2. Розвиток інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у повоєнний період відновлення економіки України.

Російське вторгнення в Україну спричинило спад вітчизняної економіки. Лише протягом 2022 року ВВП держави обвалився на рекордний показник - 33,4%, а рівень безробіття перевищив 35% від чисельності працездатного населення держави. Поєднання руйнування значної кількості промислових підприємств і міграції мільйонів працездатних українців ускладнює розуміння чітких перспектив відновлення економіки держави. З метою швидкого відновлення економіки держави Урядом України презентовано “План відновлення України”, що розраховано на десятилітню перспективу, та передбачає три основні етапи (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1. - Урядовий “План відновлення України” [15].

Номер та назва етапу	Комплекс заходів
1. Стійкість.	Включає процес відновлення критично важливих об’єктів інфраструктури протягом 2022-2023 років. Зокрема, вказано ремонт котельень, електромереж, житлового фонду, підтримки бізнесу із фокусом на малий та середній.
2. Відновлення на 2023-2025 роки.	Передбачено реалізацію масштабну відбудову об’єктів соціальної інфраструктури, збільшення житлового фонду.
3. Модернізація на 2026-2032 роки.	Заходи із інтеграції України до Європейського Союзу.

В нашій державі на період військових дій не здійснено зупинки жодної із розпочатих до російського вторгнення законодавчих та економічних реформ. У окремих сферах, котрі стосуються процесів євроінтеграції Україна планує їх посилити. Зокрема, це характерно відносно верховенства права та антикорупційних заходів, що є особливо актуальним для відбудови нашої держави. Передбачається, що основними лініями плану відновлення стануть “Green Deal” (“Зелена економіка”), котру

передбачається перевести на стандарти Європейського Союзу, а також “діджиталізація” усіх процесів, у першу чергу - надання державних послуг.

Владою України, у співпраці із науковими установами та бізнес-спільнотою спроектовано три ключові напрямки відбудови держави, що подано у таблиці 3.2. Передбачається, що до 2034 року вказаний план виведе нашу державу до топ-25 держав згідно індексу людського капіталу й індексу економічної складності (що оцінює здатність економіки держави до виготовлення складних високотехнологічних товарів). Передбачається залучення на ринок нашої держави приватних компаній, котрі здійснюють страхування від ризиків військово-політичного характеру, що сприятиме поверненню інвесторів й відновленню виробництва [15].

Таблиця 3.2. - Ключові напрямки відбудови України

Напрямок	Сутність напрямку
Перший	Пришвидшена трансформація пріоритетних секторів економіки України: військово-промисловий комплекс, металургія, машинобудування, енергетика, сільське господарство із акцентом на переробку сировини.
Другий	Покращення рівня життя громадян. Передбачається розвиток сфери освіти, надання медичних послуг і розвиток людського капіталу України.
Третій	Формування ефективної інфраструктури із врахуванням євроінтеграційних процесів. Кожен із відбудованих об’єктів повинен відповідати стандартам, встановленим у розвинених державах світу, із орієнтуванням на сучасні тенденції і максимальний функціонал.

З метою залучення до процесу відбудови провідних вітчизняних та світових ТНК а також уникнення корупційних ризиків уряду необхідно ще до завершення бойових дій подбати про забезпечення єдиного та прозорого підходу до реалізації фінансових ресурсів держави на відновлення та модернізацію об’єктів критичної інфраструктури і, згідно розробленого спільно із міжнародними партнерами плану “Fast Recovery”, сформувати інституції західного зразка, котрі у перспективі моніторитимуться й контролюватимуться у форматі “50 на 50” із міжнародними партнерами.

Передбачається максимальне уникнення практики ручного розподілу коштів, що характерно для ДФРР (Державний фонд регіонального розвитку).

Вважаємо, що реалізація зазначеного плану повоєнного відновлення буде результативною й матиме позитивний ефект виключно при умові реалізації базового сценарію розвитку подій на період 2024-2025 років, котрий передбачає збереження таких трендів:

1. Повноцінне відновлення функціонування чорноморських портів держави із середини 2024 року. На період 2023-2024 років припускається суттєве зниження безпекових ризиків.

2. Реалізація запланованої активної фінансової підтримки з боку Західних держав, що полягає у фінансуванні потреб бюджету й закритті розривів платіжного балансу бюджету.

3. Реалізація ефективної економічної політики, що полягає у поверненні до ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів задля покриття дефіциту бюджету України шляхом встановлення належної доходності кредитних коштів, здійсненні фіскальної консолідації і зменшення квазіфіскальних дисбалансів, повноцінному поверненні до традиційних підходів режиму інфляційного таргетування із плаваючим курсоутворенням, що включає поступове припинення емісійного фінансування нагальних потреб бюджету України.

4. Сповільнення темпів інфляції (продовження ефективної політики уряду у 2023 році, котра призвела до скорочення показників інфляції із 26,4% у 2022 році до 3,6% за 10 місяців 2023 року).

5. Часткове повернення зруйнованих об'єктів економіки протягом 2024-2025 років. На жаль, вказане припущення має значну частку невизначеності, що спричинено неможливістю проведення реальної оцінки втрат виробничого і трудового потенціалу за умов збереження окупації значної частини території держави та прогнозу тенденцій зміни безпекових ризиків. Таким чином, враховуючи прогнози іноземних експертів, темп повоєнного відновлення економіки держави оцінюється НБУ у межах 5-6% щорічно.

У процесі відновлення й майбутнього розвитку нашої держави ключову роль відіграватимуть представники вітчизняних та іноземних ТНК, котрі маючи значні інвестиційні ресурси, й надалі формують у межах нашої держави мільйони робочих місць, підтримуючи функціонування цілих галузей. Проведене, у серпні 2023 року соціологічне опитування підприємств сфери великого бізнесу відносно заходів для відбудови економіки держави (у межах котрого опитано керівників понад 120-ти вітчизняних та закордонних корпорацій, котрі є лідерами галузях діяльності, зокрема - група компаній “ДТЕК”, “Метінвест”, “Anheuser-Busch InBev EFES Ukraine”, “АрселорМіттал Кривий Ріг”, “EuroCape Ukraine”, “ЕРАМ”, “Coca-Cola HBC Ukraine” та інших) сприяло напрацюванню перспективних напрямів дій в умовах воєнного часу і повоєнного відновлення економіки держави, зокрема:

1. Відновлення логістики. Ключовим завданням для вітчизняних виробників є покращення логістики, котра зупинилася внаслідок блокади українських портів та частини західного кордону України [6]. Саме чорноморські порти були ключовими пунктами відправлення продукції та сировини, зокрема корпорації “Метінвест”, у Азію і Європу. В даний час вказані порти є або частково заблокованими, або окупованими РФ. Весь процес логістики йде через західні кордони, котрі, внаслідок їх блокування, не справляються із необхідними обсягами вантажних перевезень. Саме наявність логістичних проблем і падіння попиту у нашій державі зумовили падіння обсягу виробництва на 45,2%. Розв’язати цю проблему та наростити обсяг вивезення продукції допоможе розвиток процесу експорту залізницею в напрямку найближчих портів Румунії і Польщі. Зокрема необхідно розширити пропускну спроможність залізниці та здійснити прокладання вузькоколійної залізниці. Вітчизняний бізнес потребує зростання обсягу залізничних перевезень у напрямку Євросоюзу до показника понад 3000 вагонів протягом доби (на даний час цей показник коливається у межах 1500-1700 вагонів). Також значно сприятиме логістиці будівництво

перевального пункту на неглибоководних вітчизняних портах на річці Дунай а також максимальне відновлення функціонування чорноморських портів України.

2. Падіння відсоткової ставки кредитування і реструктуризації боргових зобов'язань. Розширення обсягу пільгового кредитування є найбільш оптимальним видом бюджетної підтримки сфери великого бізнесу. У межах стимулювання цього процесу державі необхідно розробити низку пільгових програм кредитування. Також варто реструктурувати значний обсяг боргів бізнесу перед банківськими установами, оскільки переважна частка боргових зобов'язань утворилась внаслідок російської агресії). Наразі, падіння доходів ТНК в Україні становить 20-30%, що ускладнює процес виплати боргів.

3. Залучення прямих іноземних інвестицій. Задля відновлення економіки наша держава потребує інвестиції від транснаціональних корпорацій, банків і кредитних агентств. З цією метою закордонні інвестори потребують державних гарантій від Європейського Союзу, США й інших держав G-20. Це гарантує стабільне надходження ПІІ, навіть незважаючи на продовження бойових дій. Статус кандидата у члени Європейського Союзу дозволяє нашій державі одержувати доступ до європейських програм фінансування та розвитку.

4. Лібералізація дозволу щодо перетину кордону з метою закордонних бізнес-відряджень. Експорт українських ІКТ-послуг протягом січня-липня 2023 року зріс на 12%, досягши показника 46% у загальній структурі усіх експортних послуг держави. З метою збереження досягнутих показників, підприємствам варто бути на постійному зв'язку з міжнародними партнерами й проводити фізичні зустрічі із ними з метою розширення наявних проєктів і залучення нових завдяки тимчасовим відрядженням для проведення переговорів закордоном.

5. Відсудження репарацій із РФ. У процесі відновлення постраждалої унаслідок військових дій виробничої інфраструктури необхідне залучення

прямої фінансової допомоги або надання пільг, котре теж потребує коштів. Оптимальним варіантом вважаємо залучення коштів держави-агресора через накладання відповідних санкцій.

6. Повернення ПДВ підприємствам-експортерам. Корпорації чекають на відновлення процесу повернення ПДВ, котре урядом призупинене наприкінці березня 2022 року. Експортери є критично залежними від практики відшкодування ПДВ, котре вони оплачують в процесі купівлі сировини і послуг. Це сприятиме відновленню експорту та нарощенню виробництва.

Одним із найбільш ефективних шляхів відновлення вітчизняних підприємств в військовий період вважаємо їхнє переміщення із зони бойових дій у більш безпечні регіони держави. Так, згідно ініціативи Уряду презентовано Програму переміщення промислових підприємств із зони бойових дій в центральні-західні області держави. Пріоритетними вважаються переробні підприємства сектору АПК, продукція котрих є необхідною для поповнення державних резервів, сектор легкої промисловості та ВПК [1].

Для відбудови підприємств сектору АПК урядом відкрито спеціальну програму безвідсоткового кредитування терміном на пів року сукупним обсягом понад 25 млрд гривень, що спрямована на пом'якшення інфляційного удару та допомоги агрохолдингам для здійснення посівної кампанії. Такий тип кредитування планується здійснювати для ведення сільськогосподарської діяльності (посівної) протягом усього періоду дії військового стану. Максимальний обсяг державної гарантії щодо портфельних кредитів для аграрних підприємств встановлено на позначці 80%.

Унаслідок військових дій у нашій державі з'явилися значні площі "покинутих земель", тобто тих угідь, котрі належали фермерам чи пайовикам. Значна частка власників цих земель евакуювалися у більш безпечні регіони або закордон, у цей же час землі залишилися покинутими,

без проведення обробки, посівів і подальших перспектив до вирощування аграрної продукції. Ті із власників земель, котрі залишилися, не володіють достатньою кількістю насіння, техніки та добрив, тощо, необхідною для початку посівної кампанії. Аграрні холдинги, навпаки, є найбільш потужними підприємницькими структурами, у межах складу котрих поєднуються підприємства сфери рослинництва, тваринництва, а також збутово-логістичні, машинобудівні й інші.

Окремі транснаціональні агрохолдинги мають достатні потужності, насіння, техніку, добрива, тощо для здійснення посівної кампанії із розширенням площ посівів. Окремим агрохолдингам використання т. зв. “покинутих земель” частково компенсує втрату власних, котрі знаходяться на території тимчасово окупованих регіонів України або у зоні активних військових дій. Цей шлях вважаємо виходом із складної ситуації в аграрному комплексі України, котра виникла унаслідок бойових дій. Чинні власники земель (пайовики) в даному випадку одержать додатковий дохід, а агрохолдинги - збільшать обсяги вирощування аграрної продукції в умовах відсутності можливості задіювати власні посівні площі у тимчасово окупованих регіонах чи у зонах ведення активних бойових дій. Внаслідок цієї ефективної співпраці виграє й держава, котра підвищує рівень власної продовольчої безпеки (а також - усього світу), одержуючи додаткову можливість для збільшення експорту аграрної продукції. Так, для прикладу - у Криворізьському районі Дніпропетровської області агрохолдингом “КБО Агро”, з метою уникнення простою ріллі, розпочато посівну кампанію на так званих “покинутих землях” низки фермерських господарств, земельний фонд котрих перевищує 2,0 тисячі гектарів ріллі. Після повернення в Україну власники цих земель одержать дохід в натуральній формі - із частини урожаю, котрий збере вказаний агрохолдинг. Агрохолдинг також компенсує їх збиток від неможливості провадити діяльність в тимчасово окупованих регіонах чи у зонах ведення активних бойових дій [1]

3.3. Вдосконалення механізму державного регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.

В контексті посилення процесів глобалізації і транснаціоналізації ключову роль у процесі залучення прямих іноземних інвестицій відводять транснаціональним корпораціям. Саме від діяльності транснаціональних корпорацій залежать більшість показників функціонування національних економік держав-реципієнтів, зокрема - обсяг інвестицій, поширення новітніх технологій, обсяг податкових надходжень, кількість робочих місць та ін.

Враховуючи те, що на процес розвитку вітчизняної економіки значно вплинула військова агресія Російської Федерації, що спричинила міграцію трудових ресурсів, обмеження функціонування логістичних комплексів, руйнування основних фондів та, фактично - зупинку економічної активності на окупованих територіях, значної актуальності набуває процес транснаціоналізації вітчизняної економіки, як економічний механізм, що сприятиме визначенню нових пріоритетів суспільного відтворення, цілей зовнішньоекономічної політики, місця нашої держави на ринку держав Європейського Союзу [1]. У цьому контексті нами проведено SWOT-аналіз інвестиційного клімату, що впливає на розвиток транснаціональних корпорацій в Україні (табл. 3.3.).

Результати проведеного аналізу демонструють значний потенціал вітчизняної економіки до залученню інвестицій з боку транснаціональних корпорацій.

Ключовою умовою привабливості нашої держави для діяльності ТНК вважаємо наявність в нашої держави ключових чинників зростання виробництва. Серед них варто виділити наступні:

1. Значний природно-ресурсний потенціал. На території України знаходяться запаси більшості видів мінерально-сировинних ресурсів (найбільш поширені - запаси вугілля, залізної і марганцевої руди, сірки, ртуті, титану, урану, граніту, мінеральних солей тощо). що супроводжується

наявністю належної добувної інфраструктури.

Таблиця 3.3. - SWOT-аналіз інвестиційного клімату розвитку транснаціональних корпорацій в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Значний ресурсний потенціал (родючість ґрунтів, кваліфікована робоча сила); Привабливе географічне розташування; Відкритість та прозорість економіки для держав Євросоюзу; Значний рівень довіри міжнародних структур до України; Укладення низки міжнародних угод для заохочення та захисту інвестицій; вдосконалення законодавчої бази у сфері інвестиційної діяльності.</p>	<p>Інтенсивні бойові дії на значній частині території держави; Висока імовірність артилерійських та ракетних обстрілів на усій території держави; Високі показники рівня інфляції; Значна частка тіньового сектору економіки; Брак іноземним і вітчизняним інвесторам оперативної та об'єктивної інформації про стан ринку; Брак державної підтримки; Значна монополізація прибуткових галузей економіки; Недостатня співпраця вітчизняних владних структур із іноземними інвесторами.</p>
Можливості	Загрози
<p>Завершення або зниження рівня інтенсивності бойових дій; Відкриття ринку ЄС для вітчизняних товарів; Зниження рівня втручання органів державної влади у господарську діяльність філій ТНК; Інтеграція нормативно- правової бази до вимог ЄС; Забезпечення повної прозорості процедур прийняття рішень органами державної влади; Зростання темпів розвитку споживчих галузей і сфери послуг; Залучення довгострокових інвестицій у інфраструктурні проекти повоєнної відбудови держави; Зниження рівня податкового навантаження, оптимізація і підвищення прозорості процесів адміністрування податків; Зниження рівня бюрократизму та подолання проявів корупції; Збільшення обсягу інвестицій в наукову, науково-технічну й інноваційну діяльність.</p>	<p>Імовірність відтоку інвестицій внаслідок загострення бойових дій; Відсутність дієвих механізмів правового захисту інвестора від боржників й недобросовісних бізнес-партнерів; Зниження кадрового потенціалу держави внаслідок значного рівня еміграції громадян; Погіршення стану транспортної інфраструктури та енергетичного комплексу внаслідок системних ракетних обстрілів з боку РФ; Брак конкурентних переваг у процесі залучення іноземних інвестицій через зростання ставки податків; Падіння купівельної спроможності населення внаслідок бойових дій та традиційна його недовіра до ТНК; Нестабільність проваджуваної економічної та податкової політики, її залежність від кадрових змін на урядовому рівні.</p>

2. Наявність розвиненої логістичної інфраструктури, до котрої входять - трубопроводи, транзитні термінали, залізниці та мережа автомобільних доріг, мережі електропередач, морські портів. Згідно із оцінкою

Об'єднаного управління цивільної авіації, Україна належить до топ-40 держав світу за сукупною довжиною асфальтованих доріг, генерацією електроенергії і рівнем покриття мобільним зв'язком.

3. Високий рівень кваліфікації населення. Незважаючи на значні міграційні процеси, Україна входить в ТОП-10 держав Європи за рівнем забезпечення працездатним населенням.

4. Інтеграція вітчизняної законодавчої бази щодо захисту прав інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу, що посилює захист ТНК в контексті використання технологій;

5. Високий рівень розвитку інформаційних, у т.ч. - комп'ютерних технологій, що особливо актуально в умовах бойових дій, оскільки передбачає можливість здійснення віддаленого доступу до центрального сервера компанії. Окрім цього відсутня необхідність здійснення значних інвестицій у основні фонди;

6. Перспективи Європейської інтеграції нашої держави, що передбачає наявність значних потенційних преференцій для корпорацій, що провадять діяльність на її території.

Необхідно виділити дві групи негативних чинників, наявність котрих перешкоджає повноцінному розкриттю інвестиційного потенціалу нашої держави перед транснаціональними корпораціями.

1. Чинники, спричинені військовою агресією Російської Федерації проти України.

1.1. Виведення з господарського обороту значної території держави;

1.2. Пошкодження логістичної та енергетичної інфраструктури держави внаслідок обстрілів РФ;

1.3. Міграція значної частки працездатного населення закордон.

2. Чинники, спричинені недосконалістю механізму державного регулювання інвестиційної діяльності ТНК:

2.1. відсутність в державі стабільної стратегії і окресленого національного плану дій із залучення іноземних інвестицій;

2.2. недосконалість окремих елементів нормативно-правової бази, брак досвіду у органів судової влади щодо захисту прав інтелектуальної власності;

2.3. низький рівень комунікації спілкування сфери бізнесу із урядовими і контролюючими державними органами;

2.4. надмірна ускладненість процесу функціонування податкової системи, що проявляється у переобтяженості регуляторними нормами та високому податковому навантаженні;

2.5. Відсутність ефективної державної політики у сфері популяризації вітчизняного інвест-середовища.

Результати проведеного SWOT-аналізу демонструють, що наша держава потребує вдосконалення механізму державного регулювання процесу функціонування ТНК в державі. Дослідження практики взаємодії ТНК із владними інституціями нашої держави демонструє її низьку ефективність і результативність. У першу чергу варто акцентувати увагу на низькій ефективності наявного механізму регулювання інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в державі. На основі проведеного SWOT-аналізу ключових сприятливих та обмежувальних факторів ведення інвестиційної діяльності транснаціональними корпораціями нами сформовано перспективний механізм регулювання їх інвестиційної діяльності (рис. 3.6.). Основним елементом вдосконаленого механізму державного регулювання процесу здійснення транснаціональними корпораціями власної діяльності необхідно визначити співпрацю державних владних інститутів і органів місцевої влади із філіями ТНК, оскільки саме на рівні територіальних громад визначається інвестиційний клімат в регіонах через безпосередню співпрацю безпосередньо із підрозділами ТНК. Окремо зазначимо, що згідно поданого механізму регулювання діяльності ТНК необхідно здійснювати державне регулювання процесів функціонування трьох наступних категорій транснаціональних корпорацій: корпорацій - імпортерів; корпорацій, котрі мають виробничі

підрозділи у нашій державі (ТНК - виробники); корпорацій, котрі не є представленими на внутрішньому ринку держави.

Рис. 3.6. Удосконалений механізм державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні

Враховуючи проблематику повоєнного розвитку економіки нашої держави і необхідність стимулювання виробництва вітчизняних товарів та зниження рівня безробіття у державі, до корпорацій - імпортерів продуктів

та послуг необхідно застосовувати політику стримування (за виключенням критичного імпорту), з метою стимулювання ТНК до відкриття виробничих підрозділів у нашій державі. У межах вказаної політики державним органам влади необхідно дотримуватись превентивно - обмежувальної стратегії розвитку співпраці державних інституцій та національних суб'єктів господарювання із корпораціями-імпортерами, у рамках котрої домінуватимуть наступні складові: відсутність будь-якої дискримінації корпорацій - імпортерів на національному ринку держави та побудова взаємовідносин із такими корпораціями виходячи із наявності (чи відсутності) національних виробників продукції співставної якості і вартості.

Основними завданнями впровадження механізму державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій - імпортерів у межах нашої держави вважаємо наступні:

1. зростання показників податкових й інших надходжень у межах державного та місцевих бюджетів;
2. модернізація економіки завдяки ефективній взаємодії ТНК, державних органів, керівництва громад, національних суб'єктів господарювання та домашніх господарств.

Державне регулювання діяльності трансканціональних корпорацій - імпортерів на національному ринку держави необхідно здійснювати на принципах: ефективності взаємодії; підтримки конкурентоздатності; розвитку економічних взаємовідносин. Взаємовідносини між державними інститутами і ТНК - імпортерами повинні включати відповідне державне планування.

Серед методів, котрі наразі застосовуються державою для регулювання функціонування корпорацій - імпортерів на національному ринку варто виділити наступні: економічні із переважанням адміністративних, зокрема застосування: прямої заборони, ліцензування та квотування, штрафів, зниження чи збільшення податкового тиску; правові, до котрих відносяться

чинні нормативно - правові акти України відносно регулювання процесів функціонування ТНК на національному ринку держави.

До числа перспективних інструментів здійснення регулювання діяльності транснаціональних корпорацій - імпортерів на національному ринку держави варто виділити: загальноекономічні, куди відносяться застосування податкових та тарифних інструментів; торгівельні, до яких відносяться кількісні обмеження на здійснення імпорту; укладання міжнародних угод, спрямованих на регулювання процесів торгівлі у окремих секторах (чи галузях) національної економіки.

У контексті повоєнного розвитку національної економіки держава потребує залучення іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій, що, у власну чергу потребує формування механізму державного заохочення наразі не представлених у нашій державі ТНК.

Держава у особі органів державної і муніципальної влади зацікавлена у реалізації заохочувальної політики для цього типу транснаціональних корпорацій, що передбачає: виокремлення відповідних галузей економіки України, котрі найбільш гостро потребують залучення закордонних інвестицій; оцінку ефекту для держави від входу на національний ринок вказаних ТНК; активного пошуку і налагодження ділових контактів із ТНК; проведення як масштабних так й індивідуальних перемовин відносно їхнього виходу на національний ринок України; реалізацію комплексу заходів з метою залучення інвестицій та інновацій ТНК у нашу державу.

На підвищену увагу у рамках розробки й реалізації заохочувальної політики для транснаціональних корпорацій, котрі не є представленими на внутрішньому ринку України заслуговує пропонована оцінка ефекту для нашої держави від входу на національний ринок таких корпорацій. З цією метою рекомендуємо застосування відповідного інтегрального показника:

$$I_e = \sum P_i * W_i - \sum N_i * W_i \quad (3.1.)$$

де, P_i та N_i - показник відповідного позитивного чи негативного ефекту від залучення ТНК на національний ринок (оцінюється у діапазоні

від 1 до 10), що розраховується при допомозі експертних методів оцінки;

Wi - показник вагомості певних позитивних чи негативних ефектів від залучення ТНК на національний ринок у їхній загальній структурі (сума усіх складових дорівнює 1,0).

Якщо проведені розрахунки продемонструють позитивне значення інтегрального показника для певної корпорації, то необхідно продовжити процес залучення цієї ТНК до України й, навпаки, якщо показник є від'ємним - варто відмовитись від її залучення чи обрати інший комплекс заохочувальних заходів з боку держави.

Для транснаціональних корпорацій, залучення яких на внутрішній ринок держави є пріоритетним, необхідно розробити й реалізувати комплекс заходів у межах нейтрально - заохочувальної стратегії з метою стимулювання до виходу на ринок України. В межах пропонованої політики і стратегії варто чітко ставити й досягати низки економічних цілей, зокрема: зростання конкуренції на національному ринку; збільшення обсягів податкових й інших надходжень до державного та місцевих бюджетів; розвиток чи вивід із кризи певних галузей, підприємств національної економіки чи територій; зростання рівня зайнятості громадян України; зростання доходів вітчизняних суб'єктів господарювання й домашніх господарств; вдосконалення виробничої інфраструктури; стимулювання імпортозаміщення; розвиток експортного потенціалу держави, її певних галузей і територій; покращення показника зовнішньоторговельного балансу України; реалізація заходів із оптимізації вітчизняної валютної політики.

Основними завданнями державного регулювання процесу залучення наразі не представлених на національному ринку ТНК необхідно визначити: зростання рівня взаємовідносин із ТНК з погляду залучення їх на вітчизняний ринок на засадах паритетності інтересів; зростання обсягу інформації щодо України у контексті залучення їх ПІІ.

Підсумовуючи принципи регулювання нашою державою співпраці із

цього типу корпораціями, вважаємо, що вдосконалений механізм державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, котрі не наразі представлені на національному ринку повинен включати наступний комплекс методів: економічні, до яких відносять переважно методи стимулювання; інформаційні; правові, котрі потребують вдосконалення відповідного інституційно-законодавчого забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Еволюція сучасного транскордонного інвестування відображає тривалу історичну трансформацію глобальної економіки, котра визначає контури та характер міжнародних економічних відносин та супроводжується процесами непередбачуваної масштабізації, динамічності, нестійкості і неоднозначності. Середовище функціонування ТНК є цілісною динамічною сукупністю глобальних суб'єктів та сил, що включає складні і суперечливі процеси, умови, чинники та механізми прямого і непрямого впливу на процес функціонування транснаціональних корпорацій, із притаманними властивостями і характерною багатовимірною секторальністю й складноструктурністю.

2. Сучасні умови трансформації глобального середовища характеризуються значним ускладненням міжнародних економічних відносин внаслідок впливу пандемії COVID-19 та Російсько-Української війни. Наслідком стала значна диференціація показників економічного розвитку регіонів світу у залежності від рівня карантинних заходів, участі у міжнародних ланцюжках постачання та близькості до зони бойових дій.

3. Результати дослідження демонструють, що інвестиційна привабливість держав Європейського Союзу зазнала найбільшого впливу кризових явищ у глобальній економіці, що демонструється поєднанням найвищих обсягів залученого капіталу у міжкризові періоди та його відтоку у період криз. Зокрема, протягом періодів відносної стабільності обсяг залучених ПІІ державами ЄС зростав наступним чином: 2004-2007 рр. - 4,02 рази; 2014-2016 рр. - 2,04 рази, 2018-2019 рр. - 94,5%.

4. Виявлено, що глобальний спад обсягу світових інвестицій, спричинений Російським вторгненням в Україну завдав однаково негативного впливу як на розвинені держави, так й на держави, що розвиваються, продемонструвавши їх повну взаємну залежність. Так, протягом 2022 року, сукупний світовий обсяг інвестицій скоротився на 12,6%, у розвинених державах - на 14,1%, у державах, що розвиваються - на

13,8%. Єдиною групою держав, котра продемонструвала збільшення обсягу залучених інвестицій є держави із перехідною економікою.

5. Аналіз структури глобальних інвестицій демонструє переважання інвестицій у сферу послуг, частка котрої зросла до 56,02% (25,42 млрд. дол. США) та падіння частки інвестицій у виробничу сферу - до 36,01% (466,24 млрд. дол. США). У структурі прямих іноземних інвестицій ТНК, найбільш популярними є так звані “зелені” інвестиції, котрі полягають у будівництві нових об’єктів, у 2022 році їх частка становила понад 58% обсягу глобальних ПІІ.

6. Найбільш значне скорочення інвестицій зафіксовано у галузях, що характеризуються значним зростанням рівня інвестиційного ризику унаслідок пандемії COVID-19, Російсько-Української війни, накладених на Росію санкцій і росту політичної напруженості у світі загалом - сфера розваг - 85,92%, переробка нафтопродуктів - 82,39%, сфера туризму - 71,65%. Необхідність розроблення ефективних препаратів для боротьби із коронавірусом стимулювали стрімке збільшення обсягу інвестицій протягом 2020-2021 років, що перевищив 68% (із 24,9 до 41,98 млрд. дол. США). Практично повна відмова більшості держав ЄС від російського газу, як реакція на військову агресію, сприяли зростанню інвестицій у підприємства сфери енергетики - на 7,98% протягом досліджуваного періоду (із 357,82 до 386,35 млрд. дол. США.).

7. Аналіз регіональних тенденцій здійснення інвестиційної політики ТНК демонструє:

А. Невисоку частку держав Африки у глобальному обсязі інвестицій ТНК (3,2%), рівномірний розподіл інвестицій ТНК із деяким переважанням частки держав Північної Африки (15,04 млрд. дол. США);

Б. Позитивну тенденцію залучення обсягу ПІІ ТНК для держав Латинської Америки та Карибського басейну, частка котрих у сукупних інвестиціях ТНК зросла протягом 2020-2022 років із 9,3 до 16,1%.

В. Незважаючи на загальне зростання інвестицій у держави Азії, що

розвиваються, у зв'язку із різним рівнем карантинних заходів відбувся перерозподіл інвестицій ТНК - із Східної Азії (що представлена переважно КНР) до Південно-Східної Азії, обсяг інвестицій у держави котрої подвоївся (із 118,59 до 222,56 млрд. дол. США).

Г. Аналіз обсягу залучених ТНК інвестицій у економіку групи розвинених держав світу демонструє значний вплив як пандемії (падіння на 68,4%) так й війни в Україні (падіння на 36,7%) на обсяг залучених інвестицій. У регіональному розрізі вплив війни на економіку держав Європи трансформувалася у відтік міжнародних інвестицій у обсязі 106,8 млрд. дол. США. Падіння інвестицій у нові проекти становило 102,26 млрд. дол. США для Європи та 100,1 млрд. дол. США для Північної Америки. Більш стійкими до кризових явищ виявились інші розвинені держави світу, обсяг інвестицій ТНК у нові проекти котрих збільшився на 37,62 млрд. дол. США протягом 2022 року.

8. Аналіз перспективних напрямків розвитку інвестиційної діяльності ТНК демонструє значні переваги, пов'язані із впровадженням елементів четвертої промислової революції (Індустрії 4.0). Так, прогнозований економічний ефект від впровадження цих технологій, а саме - інтернету речей, хмарних обчислень, робототехніки, автономних транспортних засобів, геноміки наступного покоління та ін. до 2030 року перевищить позначку 23 трлн. дол. США.

9. За результатами проведеного соціологічного опитування підприємств сфери великого бізнесу напрацьовано перспективні напрямки співпраці держави та ТНК в умовах воєнного часу.

10. Використовуючи результати проведеного у межах дослідження SWOT-аналізу інвестиційного клімату розвитку транснаціональних корпорацій в Україні, нами розроблено та подано удосконалений механізм державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні в умовах повоєнної відбудови економіки нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Виговський І. Як працюють різні галузі та компанії в умовах війни. Цензор. 2022. 13 квітня. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://censor.net/ua/r3333557>.
2. Витрати на дослідження та розробки та капітальні витрати п'яти технологічних гігантів. *Економічна правда*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/6/700836/>.
3. Дацій Н.В. Розвиток іноземного інвестування в економіці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 20. С. 9-11.
4. Дацій Н.В. Форми та напрямки державної інвестиційної політики розвитку інвестиційної діяльності в галузях національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С.79-83.
5. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО; Декларація, Міжнародний документ від 16.11.1995. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua
6. Дмитренко Д. Рятувати логістику, випускати за кордон і залучати інвестиції Заходу: великий бізнес розповів, що треба для відродження України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://biz.liga.net/ua/all/all/article1853/>.
7. Закон України “Про інвестиційну діяльність” : Закон України від 8 вер. 1992 року № 1560-ХІІ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> .
8. Келару І.О. Транснаціоналізація і конкурентоспроможний розвиток економіки України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.02 / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2019. 295 с.
9. Козак Ю. Г. Економіка зарубіжних країн: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2019. 292 с.
10. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. К.: ЦУЛ,

2017. 376 с.

11. Макух С.М. Мотиваційні детермінанти інвестування сучасних економік. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. №3. С.248-251.

12. Маркіна І.А., Аранчій В.І., Сафонов Ю.М., Лепейко Т.І. та інші Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики: монографія. Полтава: Видавництво "Сімон", 2017. 728 с.

13. Міністерство економічного розвитку і торгівлі: веб-сайт. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

14. Мусієць Т.В. Оглобля Я.О. Регулятивні ініціативи країн Європейського Союзу у банківській сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 13. Ч. 1. Херсон. 2019. С. 28-33.

15. План повоєнного відновлення України. Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://recovery.gov.ua>

16. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : підручник для вузів. Київ: Либідь, 2019. 718 с.

17. Руденко-Сударєва Л.В., Мозговий О.М., Гуртов Д.О. Процеси глобалізації та транснаціоналізації: теоретико-методологічний підхід до комплексної оцінки. К.: КП "Редакція", 2018. 192 с.

18. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2019. 656 с.

19. Шевченко Ю.А. Сучасне управління інвестиційною поведінкою ТНК у цілях сталого розвитку: екологічний вимір. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 травня 2017 р. Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. С.108-110.

20. Як штучний інтелект став невід'ємною частиною світової економіки. *Економічна правда*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/24/702480/>.

21. Buckley, P.J. and Casson, M. The internalisation theory of the multinational enterprise: a review of the progress of a research agenda after 30 years. UK: Macmillan, London, 2010. P.1563-1580.

22. International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations. *OECD 2022*: web-site. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.oecd.org>.

23. Foreign Direct Investment as a key driver for trade, growth and prosperity: the case for a multilateral agreement on investment 2013. *World Economic Forum*. Geneva, Switzerland, 2013. 36 p.

24. Frost & Sullivan: Online Store for Global Market Research. 2023. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ww2.frost.com/>.

25. Global management consulting. McKinsey 2023. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.mckinsey.com>

26. Lawrence J Gitman, Michael D Joehnk. Personal Financial Planning. Hardcover, Prentice Hall, 2017. 672 p.

27. Regional fact sheet: Africa. UNCTAD 2023. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir2023_factsheet_africa.pdf.

28. Regional fact sheet: Asia. UNCTAD 2023 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir2023_factsheet_asia.pdf

29. Regional fact sheet: Developed economies. UNCTAD 2023. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir2023_factsheet_developed.pdf

30. Regional fact sheet: Latin America and the Caribbean, excluding Caribbean Financial Centers. UNCTAD 2023. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir2023_factsheet_lac.pdf.

31. World Investment Report 2022. UNCTAD. 2021: Special Economic Zones. Geneva and New York: United Nations, 2022. 237 p.

32. World Investment Report. UNCTAD. 2023: Special Economic Zones. Geneva and New York: United Nations, 2023. 249 p. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report>.